

ZBORNÍK PREDNÁŠOK

HLAVNÁ TÉMA SEMINÁRA: KULTÚRNE A HISTORICKÉ DEDIČSTVO VIŠEGRÁDSKÝCH KRAJÍN V PROCESE REALIZÁCIE AKTIVÍT O ZACHOVANIE A OBNOVU VZÁCNÝCH HODNÔT Z MINULOSTI

ODBORNÉ PREDNÁŠKY :

- 1 PROJEKT ZÁCHRANA HISTORICKÝCH PARKOV – PROJEKT CEZHRANIČNEJ SPOLUPRÁCE MR-SR**
Anna Dobrucká, Beata Polomová. Lucia Dobrucká
- 2 FENOMÉN BAŤOVEJ DYNASTIE: DOSTANÚ SA BAŤOVE URBANISTICKÉ CELKY DO ZOZNAMU SVETOVÉHO DEDIČSTVA?**
RNDr. Juraj Silvan - Združenie urbanistov a územných plánovačov Slovenska (SAS)
- 3 PAMÄŤ KRAJINY – INŠPIRÁCIA PRE STRATÉGIU OCHRANY A VÍZIU OBNOVY PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA**
Ing. arch. Alexandra Berková
- 4 KULTÚRNE A HISTORICKÉ DEDIČSTVO - VIEME AKTIVIZOVAŤ JEHO POTENCIÁL?.**
Doc. Ing. Eva Kráľová, PhD.
- 5 RENAISSANCE CASTLES OF KAŠTELA AND RESTAURATION OF VITTURI CASTLE**
RENEŠANČNÉ HRADY OF KAŠTELY A REŠTAUROVANIE HRADU VITTURI
Katja MARASOVIČ – Kaštela - Chorvátsko
- 6 APLIKÁCIA DIZAJNOVÉHO ZÁHRADNÉHO NÁBYTKU DO MESTSKÝCH PAMIATKOVÝCH CENTIER**
Ing. Aleš Bakoš – konateľ spoločnosti skcité, s.r.o. Mgr. A. David Karásek – autor systému mestského mobiliára cité a záhradného nábytku egoé a predstaviteľ spoločnosti mmcité, a.s.
- 7 VYSUŠOVANIE MURIVA BEZ STAVEBNÉHO ZÁSAHU A TLMENIE RUŠIVÝCH POLÍ POMOCOU PRIRODZENEJ ENERGIE**
Mgr. Andrea Kobzová – AQUAPOL SLOVAKIA s.r.o.
- 8 A CITY OF MINUSCULE WONDERS – THE MUNICIPAL HERITAGE FUND**
MESTO MINIATÚRNYCH ZÁZRAKOV – MESTSKÝ FOND DEDIČSTVA.
Ákos Capdebo – City Budapest, Hungary
- 9 PROJEKT A WORKSHOP V RÁMCI V4 NA ZÁCHRANU BANSKOŠTIAVNICKEJ KALVÁRIE**
Ing. arch. Katarína VOŠKOVÁ - Fakulta architektúry STU Vedecko-výskumné a vzdelávacie centrum Banská Štiavnica

10

- **VZPOMÍNKA NA VÝMĚNNOU SPOLUPRÁCI MEZI MĚSTY BARDEJOV A TÁBOR V MINULÉM STOLETÍ**
- **REIDENTIFIKACE NEMOVITÝCH KULTURNÍCH PAMÁTEK**
- **PLOŠNÝ PRŮZKUM A ZHODNOCENÍ VÝZNAMNÝCH STAVEB Z 19. A 20. STOLETÍ**
- **VĚDECKÉ HODNOCENÍ A ODBORNÁ DOKUMENTACE HISTORICKÝCH MĚST ČR**
- **MEZINÁRODNÍ KONFERENCE O MĚSTECH S BAŤOVÝMI ZÁVODY VE STÁTECH VIŠEGRADSKÉ ČTYŘKY**

Ing. Otakar Berka – Tábor, ČR

11 ELEKTROTECHNICKÉ ZARIADENIE PAMIAŤKOVÝCH BUDOV

Ing. Jaroslav Španko, CSc., - SYSTEM PROJEKT, Bratislava

BARDKONTAKT 2007

**PROJEKT ZÁCHRANA HISTORICKÝCH PARKOV – PROJEKT CEZHRANIČ NEJ
SPOLUPRÁCE MR-SR**

Anna Dobrucká, Beata Polomová. Lucia Dobrucká

Abstract:

Cooperation of universities and praxis brings a rise in quality of solved projects and in methods of teaching. It was acknowledged during solving of the grant project PHARE CBC "Witnesses of history – Historical green mapping and reconstruction in region like a saving of natural and cultural heritage". Thanks for that project it was mapped the historical green and designed projects for six chosen localities in settlements of southern Slovakia. In solving of the project there took part three universities, four landscape architects, professional organizations and municipal settlements. Specialty and public organisations, moreover three universities (Comenius University in Bratislava, Slovak Technical University in Bratislava and Slovak Agriculture University in Nitra), took part in the solving. There was pursued a goal of a complex processing of analyses and proposals for parks reconstructions and their possible use for a development of the region. The parks had to be solved not only in term of vegetal factors but in term of possible reconstructions of building objects and in term of functional use of these objects for the purpose of an economical profit too. The original project achieved a high added value.

Key words: reconstruction, renovation, potention, use, architecture, management, parks

Úvod

Základným dokumentom na ochranu historických parkov a záhrad je Benátska charta, pojednávajúca o zachovaní a reštaurovaní pamiatok a sídiel, na ktorú nadväzuje Florentská charta, sústreďujúca sa na ochranu pamiatok záhradného a krajinnno-architektonického umenia. Poznajúc tieto dokumenty a uvedomujúc si ich význam a nízky stupeň uplatňovania v praxi, pripravila Regionálna rozvojová agentúra v Lučenci do Grantovej schémy PHARE CBC „Ochrana životného prostredia a prírody v slovensko-maďarskom pohraničnom regióne prostredníctvom miestnych iniciatív“ projekt „Svedkovia minulosti“, ktorý získal finančné prostriedky a bol evidovaný pod číslom 2002/000.603-01-011. Legislatívna podpora ochrany parkov je daná tiež zákonom č. 543/2002 Z.z. o ochrane prírody a krajiny, zákonom č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu, stavebným zákonom č. 237/2000 Z.z. v znení neskorších predpisov i autorským zákonom č.618/2003 Z.z.. Obce však svorne konštatujú, že nemajú na údržbu historických parkov dostatok finančných prostriedkov, a to ani vtedy, ak sú praky zapísané v zozname kultúrnych pamiatok. Parky chátrajú, stavebné objekty sa rozpadajú, parkové objekty sú obci často na príťaž namiesto toho, aby boli zdrojom príjmu a rozvoja. Pritom historické parky sú objektmi, ktoré v sebe integrujú prírodné i kultúrne dedičstvo. Ako je možné, že chodíme do zahraničia obdivovať parky a platíme vstupné do týchto objektov? Sú parky teda určitým ekonomickým prínosom pre obce? O odpoveď sa pokúša projekt „Svedkovia minulosti – mapovanie a rekonštrukcia historickej zelene v regióne ako záchrana prírodného a kultúrneho dedičstva“, ktorý bol realizovaný v roku 2005 v oblasti Južného Gemera a je zatiaľ jediným svojho druhu na Slovensku. Okrem zachovania či obnovy biologických prvkov, architektonických a kompozičných prvkov sa projekt pokúsil tiež o využitie týchto parkov pre rozvoj príslušných obcí. RRA na spoluprácu prizvala Fakultu záhradníctva a krajinného inžinierstva SPU v Nitre a táto univerzita, uvedomujúc si odborný potenciál sústredený na univerzitách, prizvala ďalej na spoluprácu Fakultu architektúry STU v Bratislave a Fakultu managementu UK v Bratislave. K slovu sa tak dostala spolupráca troch univerzít priamo nad konkrétnymi problémami vybraného územia za účasti inštitúcií z praxe: Pamiatkový úrad, dotknuté obce, investori i maďarskí partneri a štyria autorizovaní krajinní architekti. Touto širokou spoluprácou a tiež praktickým výstupom, ktorý sa z časti už realizuje, je toto dielo na Slovensku stále ojedinelé.

Ciele projektu boli značne rozsiahle, ale naplnené:

- záchrana historických parkov ako prírodného a kultúrneho dedičstva formou obnovy, rekonštrukcie či adaptácie, v závislosti od stavu príslušného parku na ideovej úrovni
- vypracovanie projektovej dokumentácie od štúdií, až po vykonávacie projekty 4 parkov
- nadviazanie spolupráce medzi odborníkmi i na medzinárodnej úrovni – bilaterálna spolupráca odborníkov zo SR a MR, získanie informácií o rekonštrukciách parkov v MR
- nadviazanie spolupráce akademickej obce, odborných inštitúcií obcí, autorizovaných krajinných architektov z praxe v rámci tohto projektu
- uplatnenie nových trendov i nových či overených metodických prístupov pri riešení úlohy,
- dosiahnuť komplexný prístup a integrované riešenie úlohy s cieľom využiť vybrané parky v rozvoji obcí
- uplatniť na Slovensku nový, experimentálny spôsob výchovy mladých krajinných architektov,

architektov a manažérov

- prezentáciou projektu pred širšou verejnosťou upozorniť na potrebu riešenia podobných projektov i na fakt možnosti získania dotácií na tieto projekty

Materiál:

Grantový projekt PHARE „Svedkovia minulosti“ bol realizovaný na juhu banskobystrického kraja, v území spadajúcom do pôsobnosti RRA v Lučenci. V rámci územia boli vytypované lokality po dohode so zástupcami Pamiatkového úradu a so starostami obcí tie parky, u ktorých neboli problémy s vlastníckymi vzťahmi, ktoré boli evidované v zozname kultúrnych pamiatok a ktoré mali min. regionálny význam, čo mohlo podporiť rozvoj obcí. Pre riešenie boli vybrané parky

- park v Opatovej Vsi (v súkromnom vlastníctve solventného majiteľa) – 0,6 ha
- park v Dolnej Strehovej (park pri Múzeu kultúry Maďarov žijúcich na Slovensku) – 5,6 ha
- park v Modrom Kameni (vlastníkom je Slovenské národné múzeum) - 12 ha
- park v Kalinove (vlastník obec) – 4 ha
- park v Behynciach (vlastník obec) – 2,5 ha
- park vo Valiciach (vlastník obec) – 1 ha

Metodika:

Projekt mal niekoľko fáz spracovania:

A. Prieskumy, rozbor, analýzy a postupy:

1. *mapovanie* historickej zelene v jednotlivých okresoch spracovala Slovenská agentúra životného prostredia so sídlom v Banskej Bystrici v spolupráci s RRA v Lučenci. Pri spracovaní databáz bol využitý GIS ArcWiev. Výsledkom tejto etapy bolo vytypovanie príslušných parkov na ďalšie spracovanie.
2. *dendrologický prieskum vybraných šiestich parkových objektov* spracovali študenti SPU pod vedením pedagógov SPU v Nitre, študijný odbor záhradná a krajinná architektúra. Využitie boli overené metodiky dendrologického prieskumu autorov SPU v Nitre a MUZL v Brne (Prof. Machovec, Doc.Juhássová, Doc.Pejchal, Ing. Kolařík, Ing. Dobrucká ai.)
3. *prieskum stavebných objektov v parkoch* spracovali pedagógovia a študenti STU v Bratislave, Fakulta architektúry, použité boli prioritne metodiky využívané na STU.
4. *ekonomický potenciál v rozvoji obce* – analýzy rozvojových plánov obcí vo vzťahu park <=> obec, analýzy zo socio-ekonomického aspektu spracovali študenti a pedagógovia UK, Fakulta manažmentu.
5. *spolupráca profesií už pri vyhodnotení prieskumov* – vytvorenie šiestich multiprofesných tímov, kedy v každom riešiteľskom tíme mali zastúpenie architekti, krajinní architekti i manažéri.

B. Návrhová časť:

- V rámci návrhov spolupracovali riešitelia jednotlivých tímov tak, aby dospeli k jednému ucelenému výsledku, ktorý by bol predstavený zástupcom obce. V priebehu prác sa uskutočnil celý rad diskusií s vedúcimi pedagógmi a prezentovali sa i výsledky navzájom. Ideové štúdie boli riešili postavenie jednotlivých parkov v širšom kontexte, návrh možného funkčného využitia objektov, návrh obnovy kompozície či novej kompozície, návrh úpravy stavebných úprav objektov, vybavenosti parkov pre verejnosť, začlenenie parkov do strategických a marketingových plánov obcí apod.
- V priebehu prác prebiehala pod vedením pedagógov *koordinácia tímu*, cieľom bolo spracovať jedno ucelené, komplexné dielo pre príslušnú každú obec, ktoré by táto obec mohla využiť pre získanie ďalších finančných prostriedkov. Spracované boli okrem vlastných štúdií riešenia tiež návrhy na rôzne drobné propagačné materiály, napr. kalendáre, letáky apod., ktorých hlavným motívom boli riešené historické parky, jednotlivé kvalitné stromy i architektonické objekty.
- Výsledky práce boli prezentované pred zástupcami obce, ale tiež pred odbornou komisiou, v ktorej boli zastúpení jednak zástupci zúčastnených univerzít, jednak zástupca RRA, tiež zástupcovia obce a zástupcovia odbornej praxe – členovia Slovenskej komory architektov. Prezentácia študentských prác bola realizovaná zároveň ako súťaž medzi študentami o najkvalitnejšie a najkomplexnejšie riešené dielo.
- V poslednej etape boli vybrané 4 štúdie dopracované do podoby vykonávacích projektov autorizovanými krajinnými architektami. Vykonávacie projekty boli riešené už bez účasti univerzít. Krajinní architekti mali možnosť využiť štúdie študentov, zapojiť študentov do spolupráce ale i

postupovať podľa vlastného uváženia. V troch prípadoch došlo k spolupráci so študentmi, čím študenti získali množstvo odborných skúseností.

Výsledky:

V rámci **1.etapy** – otvorená a objektovo orientovaná databáza historickej zelene, historických stromov a lokalít, spracovateľom bola Slovenská agentúra životného prostredia. Na tomto podklade bolo vytýpaných 6 parkov pre ďalšie spracovanie.

V rámci **2.etapy** prebiehali terénne prieskumy jednotlivých parkov a ich okolia riešiteľskými kolektívmi a pedagógmi príslušných univerzít:

- Podrobná inventarizácia drevín bola realizovaná v parku Dolná Strehová, Behynce, Opatová, Kalinovo a Valice. Na hrade Modrý Kameň bola zhodnotená len gaštanica a niektoré stromy tesne pri hrade. Vo všetkých parkoch je potrebné realizovať prebierky i dosadby. Najmenej stromov sa zachovalo v Kalinove, park je prakticky zlikvidovaný, na pôvodnom mieste zostali len jazierka. Pomerne dobre bol udržiavaný park vo Valiciach, kde boli verejnosťou využívané pre organizovanie spoločenských podujatí. V Dolnej Strehovej je park dobre udržiavaný len pri kaštieli, nevhodnou dostavbou objektov v 60-tych rokoch bola kompozícia parku znehodnotená a nevhodné dosadby park len zbytočne zahusťovali. Zlý kondičný stav vykazovali dreviny v parku v Behynciach. Pri inventarizácii boli použité jednak tradičné metodiky, ale tiež vlastné metódy hodnotenia (napr. stabilita, perspektíva stromov apod.) Výstupom boli databázy s charakteristikami jednotlivých stromov a návrhy na zásahy (napr. zdravotné výruby, ošetrovanie apod.). V prípade Dolnej Strehovej bol vytvorený informačný systém o drevinách v parku.
- Stavebné objekty boli zhodnotené vo Valiciach, v Opatovej, v Behynciach a v Kalinove. V Dolnej Strehovej prešiel kaštieľ v 80-tych rokoch rekonštrukciou. V Modrom Kameni boli vlastné objekty príliš rozsiahle pre účel tohto projektu a okrem toho bola zistená nestabilita hradných múrov, preto prioritu v riešení získal problém ich stabilizácie. V Kalinove bol kaštieľ úplne zbúraný a na jeho mieste sa nachádza OD Jednota. Vo Valiciach je kaštieľ zachovaný v čistom renesančnom slohu, čo zvyšuje jeho hodnotu. Z kaštieľa v Opatovej zostali už len ruiny, ktoré majú však svoju cenu vzhľadom na zachované reliéfy na fasáde.
- Sociálno-ekonomické problémy boli najvypuklejšie vo Valickej doline, kde je najvyššie percento nezamestnaných (až 70%) a 60% obyvateľov je maďarskej národnosti, 20% tvorí rómska menšina. V celej doline (5 dedín) sú len dva väčšie podnikateľské subjekty, v obci Valice sú len dve osoby s VŠ vzdelaním, starosta vykonával túto funkciu len na polovičný úväzok. Z tohto hľadiska možnosť využitia kaštieľa pre turizmus a ekonomický zisk sa javila ako najmenej možná. Naopak, najväčší potenciál pre celý okolitý rozvoj regiónu predstavoval hrad Modrý Kameň s jestvujúcimi expozíciami. Tu však nie je dostatočne vybudovaná infraštruktúra a chýbajú služby pre návštevníkov, napr. ubytovacie kapacity v meste, apod. Tiež viazne spolupráca medzi mestom a Múzeom na hrade. Dolná Strehová je obec s dlhodobou perspektívou rozvoja vzhľadom na prítomnosť termálnych vôd a ich využívanie pre rekreáciu. Investícia do parku a kaštieľa ešte obec atraktívni, takže investičné náklady budú efektívne vynaložené. Park v obci Behynce mal síce lukratívnu polohu pri ceste I. triedy, tá však už bola odklonená, keďže už je dobudovaný obchvat okolo Tornale. Tiež sociálno-ekonomické zázemie nedáva príslub návratnosti investície. Parky Opatová a Malá Ves sú v rukách solventných fyzických osôb a je predpoklad realizácie projektov s podporou majiteľov kaštieľov.

V **3.etape** projektu boli spracované ideové štúdie šiestich parkov. Hlavné myšlienky navrhovaných riešení odrážali historické pozadie predmetných území.

- **Hrad Modrý Kameň s lesoparkom:**

Majiteľmi hradu bola uhorská šľachtická rodina Balassovcov. Z tejto rodiny sa neblaho preslávil najmä Imrich Balassa, ktorému sa pripisujú min. dve vraždy, vražda manželky a vražda kapitána cisárskych vojsk Schramma). Práve prvá vražda sa stala inšpiračným zdrojom pre ideové stvárnenie priestoru nad nádvorím kaštieľa. Inšpiračným zdrojom bola tiež jestvujúca genofondová lokalita gaštanu jedlého, ktorej založenie sa datuje do obdobia tureckých nájazdov. Ďalším podnetom boli šachové turnaje, jestvujúce banské múzeum v lesoparku, kalvária nad hradom apod. Keďže hradu hrozí zrútenie sa hradieb (najmä bastiónu), aktivita účastníkov z FM UK v Bratislave sa sústredila na preverenie možností získania dotácií na ich záchranu a obnovu, na základe čoho vypracovali projekt do fondov EU so žiadosťou o dotáciu a poskytli ho vedeniu Múzea. Spolupráca s FM, UK v Bratislave a s FA STU v Bratislave pokračovala i v ďalších rokoch.

Navrhovaná kompozícia riešenia sa opiera o turecké nájazdy a neustále boje.

- **Park v Behynciach:**

Park i kaštieľ sú v stave totálnej devastácie, preto riešiteľský kolektív prichádza s úplne novou myšlienkou – vytvoriť „vtáči svet“. Návrh uvažoval s vytvorením dvoch prechádzkových trás, jedna po zemi v trase pôvodného parkového chodníka, druhá v korunách stromov, aby bolo možné park i zmenu okolitých objektov vnímať z vtáčej perspektívy.

- **Park v Kalinove:**

Riešiteľom sa podarilo získať povesti o obci, dôležité informácie od pamätníkov v obci i historické podklady. Mali tiež k dispozícii starú katastrálnu mapu, v ktorej bol zakreslený pôvodný kaštieľ. Ten patril rodine Etreovcov po dobu cca 600 rokov. V roku 1831 sa v Kalinove narodil Gabrielovi Torórkovi (Trukovičovi), srbskému šľachticovi syn Gejza, ktorý sa po návrate zo štúdií venoval výsadbe parku v Kalinove, chovu exotických vtákov i šľachteniu ovocných drevín. Gejza vyšľachtiteľ tvarom ojedinelú a sladkú slivku, ktorej ľudový názov je „cecuša“. V osobnom živote však Gejza veľa šťastia nemal, osem detí mu zomieralo jedno za druhým, jedna dcéra sa utopila v jazierku v parku. Práve šľachtiteľská práca Gejzova a jeho smutný život sa stali inšpiračným zdrojom pri obnove tohto parku. Navrhovaná kompozícia vniesla do parku spomienku na Gejzu a jeho slivku. Obec pristúpila k realizácii obnovy parku, žiaľ, nevyužila projekt spracovaný v rámci tohto projektu PHARE.

- **Park vo Valiciach:**

Návrhy na rekonštrukciu vychádzali zo starej katastrálnej mapy, ktorá dokumentovala pôvodné objekty i kompozíciu parku. Sušiareň tabaku, sklenník a voliéra pre vtáky už neboli zachované, kompozícia parku z hľadiska vegetačných prvkov však zostala pôvodná. Kaštieľ je v súčasnosti využívaný ako obecný úrad, kultúrny dom, klubovňa i ako materská škôlka. V parku sú prvky detského ihriska pre deti z MŠ, zbytky rodinnej hrobky majiteľov a jazierko. Riešitelia komunikovali prostredníctvom starostu tiež s potomkami rodiny Belikovcov, majiteľov kaštieľa, ktorí žijú v USA a ktorí darovali kaštieľ s parkom obci. Park sa využíva pre každoročné stretnutie Slovákov a Maďarov i pre iné spoločenské udalosti počas leta. Inšpiračným zdrojom v tomto prípade boli súčasné aktivity a potreba využitia parku pre súčasných obyvateľov. Navrhovaná kompozícia sa opiera o nové funkčné využitie parku, pričom podporuje i súčasné využitie kaštieľa.

- **Park v Opatovej, časť Lučenec:**

Kaštieľ bol pravdepodobne postavený koncom 19. storočia. Riešiteľom sa podarilo získať len starú katastrálnu mapu územia. Kaštieľ sa nachádza nad Lučencom, od kaštieľa sú zaujímavé výhľady na mesto, čo bol jeden z inšpiračných momentov. Nosnou témou riešenia bol „kontrast“, ktorý by sa mal prejaviť v hmotách, materiáloch, farbách i v „čase“ (stretnutie vekov – kombinácia zakonzervovaných zvyškov kaštieľa s HT architektúrou nového penziónu). Návrh vznikol na základe konzultácií so súčasným majiteľom, ktorého predstava o využití kaštieľa bola v návrhu akceptovaná. Navrhovaná kompozícia je symetrická, os súmernosti je tvorená výhľadom na mesto, objekt je riešený ako penzión s pobytovým parkom s nadštandardným vybavením a kvalitnými materiálmi.

- **Park v Dolnej Strehovej:**

Riešitelia sa najskôr zoznámili s históriou obce a s dielom Imre Madácha. Kaštieľ a park sú pamiatkovo chránené objekty. V prvej polovici 19. storočia bola obec vo vlastníctve maďarského spisovateľa narodeného na Slovensku - Imricha Madácha (1823-1864). Madách bol politicky činný, prenasledovaný i väznený a bol zanieteným revolucionárom. Po uväznení prepadal častým depresiám, žil samotársky, ponoril sa do štúdia filozofie a prírodných vied. Pôsobenie Madácha v obci ovplyvňuje život obce i v súčasnosti. O zakladateľovi parku, pôvodnej druhovej skladbe a o postupe výsadby parku nie sú známe žiadne dostupné materiály. Počas rekonštrukcie kaštieľa v 80-tych rokoch 20. storočia bola realizovaná i čiastočná rekonštrukcia parku. Tá spočívala v odstránení chorých a nebezpečných jedincov a v odstránení náletových drevín. Pôvodne bolo v parku 5 altánkov, v jednom z nich Madách tvoril svoje diela. Ich lokalizácia dnes už nie je v parku čitateľná. Len po jednom altánku zostala terasa, avšak pozemok už je súkromný, takže nie je možné tento priestor pre obnovu altánku využiť. Tiež prekládka toku Kakatka spôsobila zmenu vo využívaní a v kompozícii parku. Pôvodné priehľady nejestvujú. V 60. rokoch 20. stor. bola do

parku umiestnená základná škola a bytovka pre učiteľov, športoviská, jedáleň, telocvičňa a tiež došlo k prekládke vodného toku Kakatka (zmena trasy toku). Tým sa prakticky zrušili všetky kompozičné väzby. Pôvodná kompozícia bola natoľko porušená, že na jej základoch by nebolo možné realizovať rekonštrukciu parku, preto sa riešitelia projektu spolu so zástupcami obce rozhodli pre nezávislú adaptáciu parku na obecný park. Pôvodná rozloha parku bola cca 12 ha, dnes je jeho výmera 5,6 ha. Pôvodnú rozlohu parku, funkčné a prevádzkové vzťahy dokumentuje historická mapa z roku 1868.

Pre návrh kompozície sa inšpiračným zdrojom stalo vrcholné dielo I. Madácha „Tragédia človeka“, filozoficko-básnický obraz vývoja ľudstva. Autori v parku vytvorili tiež peklo a raj, osadili strom poznania, strom života, priestor dotvorili ukážkami z diela I. Madácha.

Kaštieľ, park a pomník I. Madácha sú zapísané v Ústrednom zozname kultúrnych pamiatok SR (ÚZKP SR) pod č. Ss/438/1,2 a Ss/505. V kaštieli sa nachádza Múzeum kultúry Maďarov žijúcich na Slovensku, v ktorom je umiestnená expozícia o živote a diele Imre Madácha. Vďaka tomu je o kaštieľ a park záujem najmä zo strany maďarských turistov. Predmetná štúdia parku v Dolnej Strehovej bola predstavená v rámci „Dní Maďarov žijúcich na Slovensku“ v Dolnej Strehovej v októbri 2005. Múzeum Maďarov žijúcich na Slovensku i v súčasnosti prejavuje záujem o rekonštrukciu kaštieľa a parku, pričom park má v úmysle rekonštruovať v spolupráci s obcou a podľa spracovanej štúdie. Po dohode zástupcov Múzea a obce by dielo mal dopracovať medzinárodný slovensko-maďarský riešiteľský kolektív. Projekt bude mať teda pokračovanie.

V 4. etape projektu prebehla súťaž študentských prác o najlepšie riešenie parku v rámci GP „Svedkovia minulosti“. Súťaž sa uskutočnila koncom mája 2005 (teda študenti mali na všetky práce cca 4 mesiace). Súťaž sa konala formou prezentačného dňa spracovaných ideových návrhov, a to pred zástupcami obce, odborných inštitúcií, pedagógmi a študentmi univerzít a pred hodnotiacou 9-člennou komisiou, ktorej členovia boli jednak z akademickej obce, jednak z praxe, zo Slovenskej komory architektov ale i z príslušných obcí a zo zástupcov donora grantového projektu.

V 5. etape projektu boli spracované vykonávacie projekty na štyri vybrané parky autorizovanými krajinnými architektmi, a to park Kalinovo, park Malá Ves – Lučenec, park Opatová – Lučenec a park Valice. Ďalšie dva parky (Hrad Modrý Kameň a park v Dolnej Strehovej) sa na dopracovanie pripravujú. Ďalšími výstupmi projektu boli dva odborné semináre (jeden v MR, druhý v Lučenci) a reklamné materiály: kalendár na rok 2006, plnofarebné reklamné letáky, trojjazyčná publikácia „Svedkovia minulosti“. Okrem toho projekt neoficiálne nadväzuje na

- grantový projekt APVT-20-032104 *„Metodika tvorby strategického rozvojového plánu obce“*, ktorého riešiteľom je Fakulta manažmentu Univerzity Komenského v Bratislave, ktorý rieši strategický rozvoj obce Modrý Kameň a Valice.
- Grantový projekt A-200 *„Uchovanie a trvalo-udržateľné využívanie genetickej základne úžitkových druhov pre výživu, poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka“*, ktorý podporil riešenie parku v Kalinove.
- Grantový projekt VEGA č. 1/1314/04 *„Zásady obnovy štruktúry vidieckeho sídla“*

Skúsenosti, úspechy a omyly:

Pri riešení projektu sa potvrdili niektoré predpoklady riešiteľov, napr.:

- spolupráca viacerých odborníkov prináša vyššiu kvalitu diela. Zapojením sa troch univerzít do riešenia projektu získal tento vysokú pridanú hodnotu a množstvo výstupov i podnetov pre ďalšie projekty. Projekt bol riešený z hľadiska urbanistického, architektonického, krajinného-architektonického i manažérsko-marketingového.
- verejnosť vrátane samospráv a vlastníkov parkových objektov nevenovala doteraz obnove a údržbe parkov dostatočnú pozornosť a neuvedomuje si obrovský potenciál parkov v ekonomickom a strategickom rozvoji obcí, nevníma plochy zelene ako potenciál rozvoja
- v obciach dominuje sledovanie vlastných cieľov investorov bez ohľadu na širšie súvislosti a záujmy samosprávy, zo strany solventných investorov ani nebol o výsledky riešenia projektu záujem a tiež niektoré obce projektu nevenovali pozornosť (obec Behynce).
- Naopak, milo riešiteľov prekvapil záujem Pamiatkového úradu o výsledky grantu, záujem niektorých obcí (Kalinovo, Valice), záujem maďarského partnera, záujem Múzea kultúry Maďarov

žijúcich na Slovensku o spoluprácu pri riešení podobných projektov v budúcnosti. Potvrdil sa tiež záujem starostov o pokračovanie niektorých projektov.

- pedagógom sa potvrdilo, že študenti sa aktívnejšie zapájajú do riešenia náročných úloh a dosahujú kvalitnejšie výstupy, ak sú vhodne motivovaní, ak je práca zmysluplná a kladú sa na nich vyššie nároky. Riešiteľom sa osvedčila tvorba multiprofesných tímov na projektoch a zapojenie vybraných študentov do spolupráce, avšak potvrdila sa nesmierna časová náročnosť takýchto projektov. Výsledky projektu boli vysoko odborné, obsažné a využiteľné v praxi. V budúcnosti by však podobný spôsob výučby počas semestra nemohol prebiehať pri súčasnej štruktúre vyučovania. Hoci spolupráca bola pre všetkých prínosom, nie je možné v súčasných podmienkach s takouto novátorskou formou výučby ďalej pokračovať. Možno je však uvažovať s vytvorením časového priestoru pre takúto formu výučby počas semestra, vytvoriť dostatočný časový priestor v podobe „blokov“ (napr. týždeň, mesiac apod.), apod. Projekt sa realizoval po dobu 10 mesiacov. Riešenia sa zúčastnilo 47 študentov, 5 pedagógov, 4 autorizovaní krajinní architekti. Koordinátorom spolupráce univerzít bola SPU v Nitre, kde sa raz do týždňa spracovatelia projektu stretávali, a to i za občasnej účasti krajinných architektov, ktorí tak mali možnosť sledovať vývoj diela. V priebehu prác boli zároveň zorganizované dva prezentačné dni na Fakulte architektúry v Bratislave, kde sa všetci účastníci projektu navzájom informovali o čiastkových výsledkoch práce a viedli sa o riešeníach diskusie.
- Hlavný koordinátor projektu RRA v Lučenci vyjadrili v závere spokojnosť s množstvom i s kvalitou výstupov.
- autorizovaní krajinní architekti boli v celku s výsledkami študentských tímov spokojní a niektorí vyskúšali spoluprácu so študentmi i v nasledujúcom období pri dopracovaní PD, pričom odovzdali študentom zase svoje poznatky a skúsenosti.

5. Záver:

Projekt priniesol obciam nové, využiteľné dokumentácie a nové podnety na rozvoj. Tiež sa podarilo dokázať, že spolupráca viacerých profesií je prínosom v kvalite riešenia projektov, výstupy sú širšie, nadväzujúce, zmyslupnejšie i podnetnejšie. Tento projekt inšpiroval nie len obce k aktivite, ale i univerzity, ktoré v spolupráci pokračujú, teraz na vedeckých projektoch.

Obr.1: Návrh záhrady pred kaštieľom – parter

Obr.2: Návrh časti náučného chodníka cez lesopark

Obr.3: Kalinovo – návrh na Gejzov park s genofondom slivky „cecuša“ uprostred

Obr.4: Dolná Strehová – návrh časti „Raj“ situovanej pri kaštieli Madachovcov

6. Literárne zdroje

- Dobrucká, A. a kol.: Územný plán obce Dolná Strehová. 2004
- Gregor, P., 1998. Obnova pamiatok. Skriptum. FA STU, Bratislava
- Štěpánková, R.: Negatíva a pozitíva súčasnej dediny. In: Obnova vidieckej krajiny, FZKI SPU, Nitra
- Smolková, E., 2004. Strategické partnerstvá. Iris, Bratislava
- Podporné podklady: Historické mapy, legislatívne normy, publikácie o obci Dolná Strehová apod.

7. Táto práca bola podporovaná:

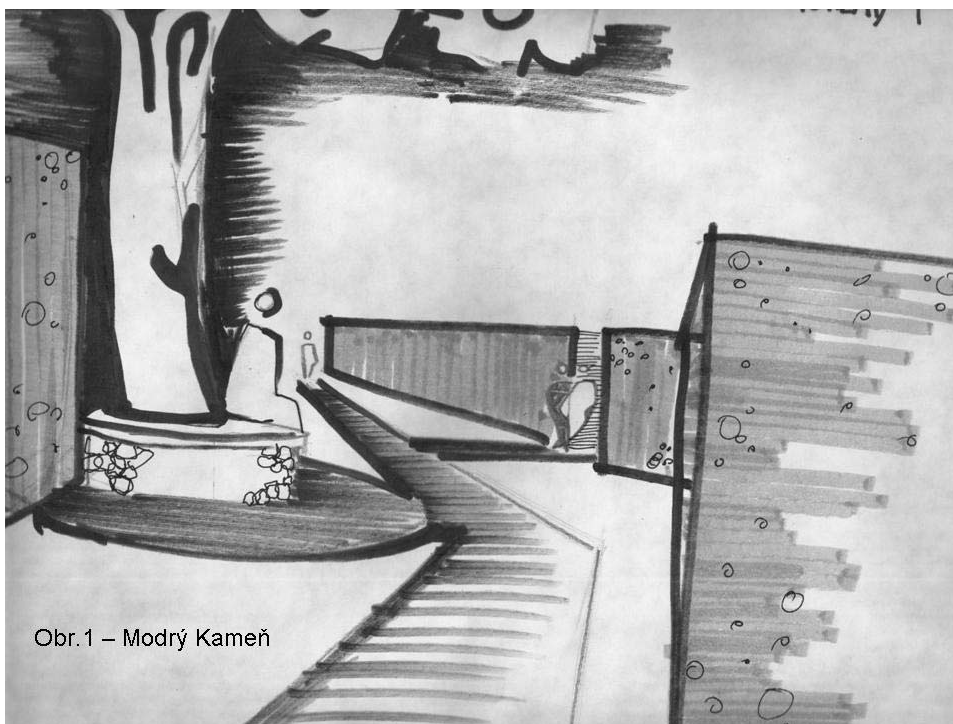
- Grantom č. 2002/000.603-01-011 „Svedkovia minulosti – mapovanie a rekonštrukcia historickej zelene v regióne ako záchrana prírodného a kultúrneho dedičstva“
- Grantom APVT A-200 „Uchovanie a trvalo-udržateľné využívanie genetickej základne úžitkových druhov pre výživu, poľnohospodárstvo a rozvoj vidieka“
- Grantom VEGA č. 1/1314/04 „Zásady obnovy štruktúry vidieckeho sídla“
- Agentúrou na podporu vedy a techniky na základe Zmluvy č. APVT-20-032104 „Metodika tvorby strategického rozvojového plánu obce“

Autori:

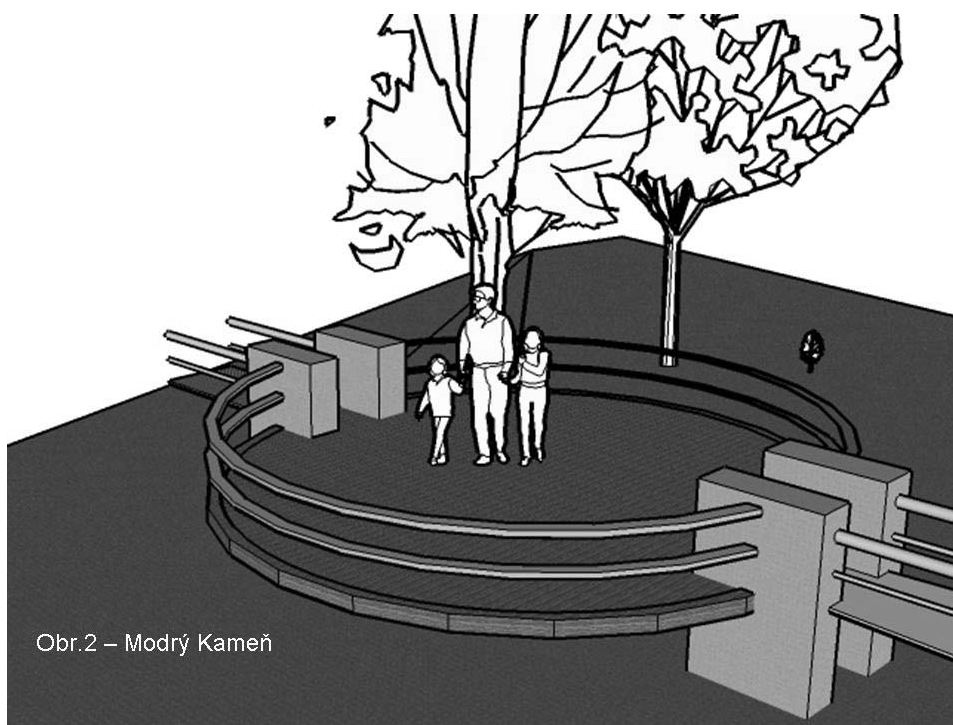
Ing. Anna Dobrucká, autorizovaný krajinný architekt, Ateliér záhradnej a krajinej architektúry, Nitra
adobrucka@gmail.com

Ing.arch. Beata Polomová, PhD., Fakulta architektúry, STU v Bratislave, beata.polomova@fa.stuba.sk

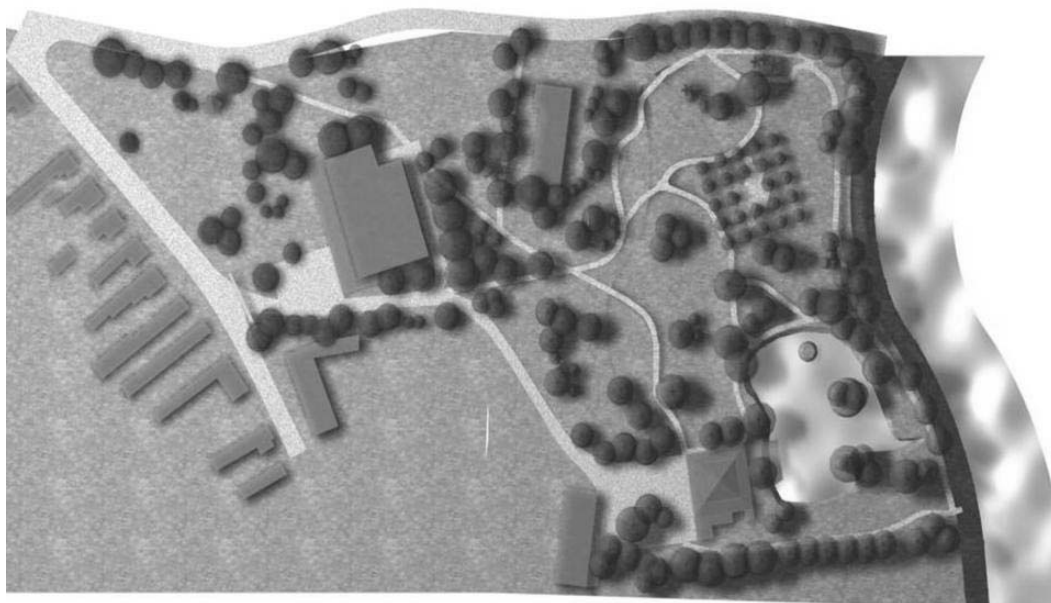
Mgr. Lucia Dobrucká, Fakulta managementu, UK v Bratislave, ldobrucka@yahoo.com

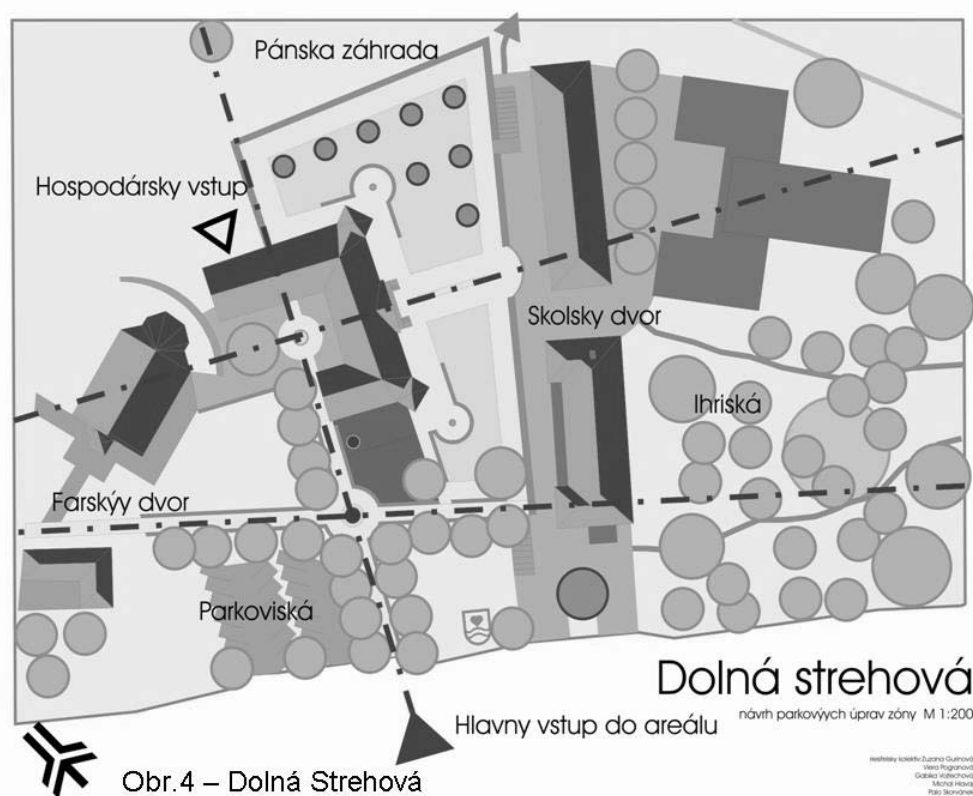
Obr.1 – Modrý Kameň

Obr.2 – Modrý Kameň

Obr.3 - Kalinovo

BARDKONTAKT 2007

FENOMÉN BAŤOVEJ DYNASTIE: DOSTANÚ SA BAŤOVE URBANISTICKÉ CELKY DO ZOZNAMU SVETOVÉHO DEDIČSTVA?

RNDr. Juraj Silvan - Združenie urbanistov a územných plánovačov Slovenska (SAS)

1. Úvod

K fenoménu Baťovej dynastie, ktorej zakladateľom bol Tomáš Baťa (1876-1932) a ktorého pre jeho nevídané priekopnícke skutky v sociálno-ekonomickej oblasti nazvali "Stredoeurópsky Ford".

Jeho nástupca Ján Antonín Baťa (1898-1965) sa zaslúžil o.i. o výstavbu Baťových miest aj na Slovensku, ktorých hlavnými reprezentantmi sú Partizánske a Svit.

Od roku 1939 funguje v Toronte, Kanada BATA SHOE ORGANIZATION (BSO), ktorej predstaviteľom je syn zakladateľa Baťovej dynastie Tomáš Baťa junior, nevlastný brat Jána Antonína Baťu, ktorý v októbri 2006 oslávil vo svojej rezidencii v Zlíne, terajšom sídle Nadácie Tomáša Baťu,

v zdraví svoje 92. narodeniny.

V Partizánskom a vo Svite dodnes úspešne fungujú kluby Absolventov Baťovej školy; celoslovenským predsedom týchto klubov je exminister Dezider Goga. Jedným z najúspešnejších absolventov tejto školy patrí bývalý rektor STU v Bratislave akademik Anton Blažej, dnes pedagóg na Trenčianskej univerzite A. Dubčeka.

Výrobu obuvi na Slovensku Baťa dodnes neobnovil, v Čechách je jedinou fungujúcou výrobnou jednotkou BSO závod v Dolných Němčích pri Uherskom Brode s asi 500 pracovníkmi.

BSO na Slovensku má zastúpenie distribučným závädom, na čele ktorého je exminister Ján Holčík a predajňami v Bratislave, Košiciach a v ďalších mestách.

Aktivity v rámci Fakulty architektúry STU (J. Lalková, I. Gürtler) a Spolku architektov Slovenska (Š. Šlachta).

2. Stručná chronológia skutkov "Baťovho fenoménu"

Rod Baťovcov v Zlíne – obuvníci od r. 1667 (Luke Baťa)

Tomáš bol prvým, ktorý zmenil remeslo na priemysel; prvá licencia ešte v r. 1894 so súrodencami Annou a Antonínom. Neskôr sa osamostatnil.

1897: prvý obuvnícky stroj - import z Nemecka;

Benchmarking

1899: Baťovky sa predávali vo veľkom

Založenie a zrušenie soc.-dem. odborov (1903-1906)

24-hod. starostlivosť o ľudské zdroje, vrátane bývania, vzdelania...

1916: založenie moderného strojárkeho závodu

1923-1932: starostom v Zlíne (3x zvolený)

1927: gumárne, neskôr chemické závody

1930: výroba prvého lietadla

1936: plavebný kanál (uhlie z Ratiškovíc)

Od r. 1931 expanzia nových závodov:

Nemecko, **dnes Poľsko** (Ottmuth, dnes **Krapkowice 1931**), **Poľsko (Chelmek, 1932)**, Švajčiarsko (Moehlin, 1932), Francúzsko (Hellocourt, 1932, Vernon, 1937), Juhoslávia (Borovo, 1932), Malajzia (Malacca, 1932, sklady a plantáže-kaučuk), India (Konagar-Batanagar, 1933), Anglicko (East Tilbury, 1934), Holandsko (Best, 1934), **Svit, 1934, Baťovany, dnes Partizánske, 1939.**

Na Slovensku ešte koželužne v Bošanoch, Nových Zámkoch.

Česká republika (Třebíč, 1933, výroba lietadiel a gumáreň Otrokovice, 1934, Fatra – chemický závod Napajedla, 1935, strojársky závod Kovosvit Sezimovo Ústí and Zruč nad Sázavou, obidva 1939), Maďarsko (Martfű, 1940).

V zámorí ešte Holandská India, dnes Indonézia - Batavia, 1937, Singapore, 1937, Kanada (Batawa, 1939), USA (Bel Camp, MD, 1939), 1939-1940: nové závody v Južnej Amerike (Chile, Peru, Bolívia a Brazília) a v britských afrických kolóniách (Kenya, Južná Rodézia).

1939 až doteraz: BSO v Toronte, Kanada: súčasnosť - výrobné závody

vo vyše 50 krajinách, vr. 9 koželužní, vyše 40 000 zamestnancov, v prevádzke 4600 obch. jednotiek, ktoré obslúžia 1 mil. zákazníkov/deň;

4 adm. jednotky: Lausanne, Singapore, Mexico-City, Toronto

1979: Nadácia a múzeum v Toronte.

1989: Nadácia Tomáša Baťu v Zlíne (www.bata-vila.cz).

3. Baťové lokalizačné faktory

- *primárne*: dostatok pracovných síl (lokality nedotknuté priemyslom), dostatok disponibilných pozemkov (pre výstavbu továrenských objektov, infraštruktúry, továrenských miest s úplným sociálnym zázemím a možnosti rozšírenia areálov - rezervné plochy), dopravné napojenie lokalít (železničné, cestné, letecké, potenciálne napojenie aj na vodnú dopravu - aspekt marketingu), vhodné možnosti napojenia vybraných lokalít na technickú infraštruktúru (el. energia, plyn, voda), blízkosť rekreačného zázemia (faktory životného prostredia), vhodné podmienky pre výstavbu záhradných miest;
- *sekundárne*: sociálna infraštruktúra – vybavenosť (výstavba vlastnej, komplexnej sociálnej infraštruktúry (kultúra, školstvo, šport, služby), posilnenie administratívneho významu miest.

4. K rukopisu Baťových fyzických štruktúr a ochrane architektonického a urbanistického dedičstva v súčasnosti

Dodnes unikátna architektúra a urbanistická tvorba z dielne zlínskej architektonickej kancelárie.

Prehľadné funkčné zónovanie; výstavba rýchlo a efektívne, vychádzajúc z jednotnej typizácie a unifikácie; budovy s konštrukčnými modulmi 6.15x6.15 m, typické rezné murivo (spravidla neomietnuté červené tehly) - transparentný rukopis v každom Baťovom meste.

Obytná časť – výstavba v súlade s princípmi ideálnych záhradných miest; základná filozofia: *“Pracovať kolektívne – žiť individuálne”*. Schéma továrenských miest pre 10 000 obyvateľov (arch. Josef Gočár).

Prof. Vladimír Karfík – prax absolvoval u Le Corbusiera a F.L. Wrighta.

Prečo je Baťov fenomén unikátny tiež v európskom a svetovom kontexte? Jeho komplexný systém továrenských miest nikdy nezlyhal (čo bol prípad viacerých podobných projektov obdobia modernizmu). Z hľadiska dneška z tohto konštatovania vyplývajú otázky:

- ako ochrániť Baťovo architektonické a urbanistické dedičstvo?
- ako prispôbiť Baťove fyzické štruktúry dnešným požiadavkám a štandardom v oblasti práce a bývania?
- čo by sa mohlo zmeniť tak, aby sa nenarušili princípy spomínaného rukopisu?
- do akej úrovne/rozsahu by sa mala realizovať ochrana Baťovho architektonického a urbanistického dedičstva?
- nie je už príliš neskoro na záchranu tohto vzácneho dedičstva?

5. Dostanú sa Baťove urbanistické celky do Zoznamu svetového dedičstva?

Jedným z ťažiskových výstupov bratislavskej medzinárodnej konferencie “Budúcnosť miest s monofunkčným priemyslom. Príklady Baťových miest v krajinách Višegrádskej štvorky” (Spolok architektov Slovenska, sept. 2006; účasť zástupcov Baťových miest zo všetkých krajín V4) bolo stanovisko: **ÁNO**, treba sa usilovať o zaradenie Baťových miest do Zoznamu svetového dedičstva, a to nielen z hľadiska unikátnej Baťovej architektúry a urbanizmu, ale aj z hľadiska Baťovho

fenoménu ako celku (tento záver podporili napr. aj predstavitelia Pamiatkového úradu SR). Baťové mestá sú raritou nielen v domácom, ale aj v európskom a svetovom kontexte a plne si zaslúžia pozornosť a ochranu aj na nadnárodnej úrovni.

Uvádzam tiež, že k tejto otázke sa **pozitívne** vyjadrilo tiež kolokvium v Zlíne, ČR (19. 2. 2007), ktorého iniciátorkou bola senátorka J. Gajdušková (ČSSD) s tým, že úsilie českej strany sa zameria v tejto etape len na zaradenie Baťovho mesta Zlín do Zoznamu svetového dedičstva. V geograficky blízkom území sa naskytá veľká príležitosť pre vytvorenie jedinečného *trojuholníka Svetového kultúrneho a prírodného dedičstva: KROMĚŘÍŽ – LUHAČOVICE – ZLÍN*. Prvá lokalita je už zaradená do tohto Zoznamu, druhá je blízko od zaradenia, ťažká úloha je pred treťou lokalitou.

Na škodu veci je, že sa neuskutočnila medzinárodná konferencia Baťových miest na európskej úrovni, s ktorou sa uvažovalo v prvej polovici tohto roka v Paríži. Práve na spomenutej bratislavskej konferencii sa prerokovali základne kroky tejto konferencie a ktorú podporili viaceré Baťove mestá v Európe.

BARDKONTAKT 2007

PAMÄŤ KRAJINY – INŠ PIRÁCIA PRE STRATÉGIU OCHRANY A VÍZIU OBNOVY
PAMIATKOVÉHO ÚZEMIA

Ing. arch. Alexandra Berková

Motto:

„Architektúra nie je prísne umenie. Jej kvalita je nezávislá na materiáli a forme. Materiál a forma sú stále menej a menej dôležité. Raduje sa z veľkej slobody výrazu.

Architektúra opúšťa svoje hranice, tradične definované historickou epochou a prispôsobuje svoje zákony vývoju.

Pravá podstata architektúry spočíva v prekračovaní hraníc.“

Jean Nouvel, predstaviteľ konceptuálnej architektúry

„Som presvedčený, že architektúra vstúpila do svojho konca. To neznamená, že je definitívne zničená, či vyradená, predsa by som ale povedal, že nastal stav jej konca.“

Daniel Libeskind, 1985

ÚVOD

Základným nástrojom pre usmerňovanie a plánovanie procesu revitalizácie historických urbanistických štruktúr je územný plán. Na základe špecifických dokumentov v polohe územnoplánovacích podkladov rieši a usmerňuje všetky socioekonomické aktivity v území aj s cieľom zachrany a reanimácie všetkých dochovaných kultúrnych a kultúrno-historických hodnôt v území.

Ochrana historického, architektonického, archeologického a pamiatkového dedičstva by mala vychádzať z kultúrnych ako aj ekonomických úvah. Táto ochrana si vyžaduje vhodné zodpovedajúce právne nástroje a jej ciele sa musia zohľadniť na rozličných úrovniach územnoplánovacej činnosti.

Zakotvenie princípov zachovania prírodných, kultúrnych a kultúrnohistorických hodnôt krajiny do zákona č. 237/2000 Z. z. , ktorým sa menil zákon č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (ďalej stavebný zákon) v znení neskorších predpisov hovorí jednoznačne: „*kultúrne dedičstvo je pojem nadradený pojmu architektonické dedičstvo a nesmie sa chápať len v súvislosti s minulosťou.*“ Je to základný kameň regionálnej, národnej a európskej identity.

Z tohto dôvodu bol konštituovaný § 7a stavebného zákona - *ostatné územnoplánovacie podklady*. Medzi ne boli zahrnuté aj dokumenty ochrany prírody a krajiny a programy kultúrneho a historického dedičstva (§ 7a, ods. 2). To, že sú tieto podklady *povinne využiteľné*, je najoptimálnejším predpokladom revitalizácie dochovaných kultúrnych a historických hodnôt krajiny. Zákon č. 237/2000 Z. z. a vyhláška MŽP SR č. 55/2001 Z. z. o územnoplánovacích podkladoch a územnoplánovacej dokumentácii rozpracovali a zakotvili požiadavky odbornej verejnosti. Ich uplatňovanie v praxi však naráža na viacero problémov.

Prvým z nich je časový faktor - zavedené podklady sú síce povinne využiteľné, avšak len v prípade, že sú v etape spracovania zadania a prieskumov a rozborov k územnému plánu k dispozícii. Na túto skutočnosť sme mali byť v „hodine dvanástej“ pripravení.

Druhým problémom je obsah a rozsah tohto územnoplánovacieho podkladu. Ak považujeme formuláciu v stavebnom zákone /Program ochrany kultúrneho a historického dedičstva § 7a/ za dôležitú z aspektu inštitucionálneho /ako územnoplánovací podklad/, tak naopak, dôležitou sa stáva otázka jeho štruktúry a obsahu. Doposiaľ však nebola vykonávacím predpisom k zákonu č. 49/2001 Z.

z. stanovená. Práve tento problém možno riešiť na základe skúseností z urbanistickej tvorby a územnoplánovacej praxe.

2. MEDZINÁRODNÉ DOHOVORY A SMERNICE O KRAJINE A KULTÚRNOM DEDIČSTVE (AARHUSKÁ DOHODA...)

K základným legislatívnym dokumentom patria medzinárodné dohovory a dokumenty. K niektorým pristúpila SR, resp. ich uznáva v procese spracovávaní príslušných odborných dokumentov. V oblasti kultúrneho a prírodného dedičstva sú to nasledovné medzinárodné charty, odporúčania, smernice a dokumenty ICOMOS (pozn.: *International Council on Monuments and Sites, ktorá vznikla v roku 1964 ako súčasť UNESCO*):

- Benátska charta – Ochrana a obnova pamiatok a pamiatkových sídiel, Benátky 1964
- Aténska charta o ochrane a obnove historických pamiatok – Atény 1931
- Florentská charta - Historické záhrady – Florencia 1982
- Washingtonská charta – Ochrana historických miest, Washington 1987
- Charta ICOMOS o Ochrane a zabezpečení archeologického dedičstva, Lausanne, 1990
- Charta o ochrane a zabezpečení kultúrneho dedičstva pod vodou – Sofia 1996
- Charta o zabezpečení kultúrneho turizmu na lokalitách s pamiatkami – Mexico 1999
- Charta ICOMOS o ľudovom stavebnom dedičstve – Mexico, 2000
- Dokument o autenticite k Dohovoru o ochrane svetového dedičstva – Nara, Japonsko 1994
- Princípy dokumentovania pamiatok, pamiatkových súborov a sídiel – 1996
- Deklarácia o Európskom architektonickom dedičstve – Amsterdam 1975
- Charta o zásadách ochrany historických drevených budov /vrátane historických lesných rezervácií/ – Mexico 1999
- Smernica ICOMOS pre vzdelávanie v oblasti zachovávaní pamiatok, súborov a lokalít – Colombo 1993
- Rezolúcia ICOMOS o modernej architektúre v historickom prostredí – Budapešť 1972
- Rezolúcia ICOMOS o ochrane menších historických miest - Bruggy 1975
- EURÓPSKY DOHOVOR O OCHRANE ARCHEOLOGICKÉHO DEDIČSTVA, Valletta 16.1.1992, / Dohovor nadobudol platnosť pre Slovenskú republiku 1. mája 2001 na základe článku 14 ods. 5, je uverejnený v Zbierke zákonov Slovenskej republiky, v číastke 141, číslo 344 /2001/.
- DOHOVOR O OCHRANE SVETOVÉHO A PRÍRODNÉHO DEDIČSTVA
oznam vlády SR č. 159/1991 Zb.
Dôležité je v kontexte k téme citovať, že podľa Dohovoru sú „.....za kultúrne dedičstvo sú považované výtvory človeka, či kombinované diela prírody a človeka, ako aj oblasti, majúce výnimočnú hodnotu z historického, estetického, etnologického či antropologického hľadiska.“
- EURÓPSKY DOHOVOR O KRAJINE - EDoK (r. 2000, v SR v platnosti od r. 2005). Cieľom dohovoru je integrovať všetky, doteraz izolované záujmy ochrany v území – predovšetkým prírodného a kultúrneho dedičstva, inak povedané - ochrany prírody a krajiny aj s ochranou pamiatkového fondu.

Dohovor nadväzuje na viacero predchádzajúcich medzinárodných zmlúv a dohovorov, najmä : Dohovor o ochrane európskej fauny a flóry, Dohovor o ochrane architektonického dedičstva, Európsky dohovor o ochrane archeologického dedičstva, Európsky rámcový dohovor o cezhraničnej spolupráci medzi územnými komunitami alebo orgánmi, Európsku chartu miestnej samosprávy, Dohovor o biologickej diverzite, Dohovor o ochrane svetového a prírodného

dedičstva, Dohovor o prístupe k informáciám, verejnej účasti na rozhodovaní a prístupu k súdnictvu v otázkach životného prostredia.

Podľa *Európskeho dohovoru o krajine* je ťažisková terminológia pre krajinu nasledovná:

- Krajina znamená časť územia tak, ako ju vnímajú ľudia, ktorej charakter je výsledkom činností a vzájomného pôsobenia prírodných, alebo ľudských faktorov;

- Krajinná koncepcia - znamená vyjadrenie všeobecných zásad, stratégií a metodických usmernení kompetentnými orgánmi verejnej správy, ktoré umožňujú prijatie špecifických opatrení zameraných na ochranu, manažment a plánovanie krajiny;

- Cieľová kvalita krajiny - znamená pranie a požiadavky verejnosti týkajúce sa charakteristických čŕt krajiny, v ktorej žije, formulované pre danú krajinu kompetentnými orgánmi verejnej správy;

- Ochrana krajiny - znamená činnosti smerujúce k zachovaniu a udržaniu významných alebo charakteristických čŕt krajiny vyplývajúcich z jej historického dedičstva a prírodného usporiadania a/alebo ľudskej aktivity;

- Manažment krajiny - znamená činnosť, ktorá má z hľadiska perspektívy udržateľného rozvoja zabezpečiť pravidelnú starostlivosť o krajinu s cieľom usmerňovať a zosúladiť zmeny, ktoré sú spôsobené sociálnymi, hospodárskymi a environmentálnymi procesmi;

- Krajinné plánovanie - znamená cieľavedomé činnosti, smerujúce k zvyšovaniu kvality, k obnove

alebo k tvorbe krajiny.

3. LEGISLATÍVA V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

Problematika ochrany krajiny a jej kultúrohistorických a prírodných hodnôt v Slovenskej republike je zakotvená vo viacerých zákonoch a ich vykonávacích predpisov :

Okruh	Zákony	1 2 Terminológia a pojmy
Životné prostredie	Z.č.17/91 Zb. o životnom prostredí	-zložky prostredia a konkrétne ekosystémy a ich vzájomné väzby, rozmanitosť prírody a funkcia ekosystémov, využívanie územia
Územné plánovanie	Z.č.50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku, Z.č.237/2000 Zb, (Z.č. 553/2001 Z.z)	-rozvoj územia, prírodné, civilizačné a kultúrne hodnoty územia, optimálne usporiadanie a využitie územia, krajinný celok, krajinný ráz, funkčné a priestorové usporiadanie územia, spôsob využitia územia, ochrana prírody a tvorba krajiny
EIA	Zákon NR SR č.127/1994 Z.z o posudzovaní vplyvov na životné prostredie, (č.553/2001 Z.z)	-osobitosti a estetické pôsobenie krajiny, dopad navrhovanej činnosti na krajinu, využívanie krajiny, štruktúra krajiny, scenéria krajiny, vplyv na štruktúru, využívanie a scenériu krajiny

Ochrana prírody	Zákon NR SR č. 287/1994 Z.z. o ochrane prírody a krajiny, (Z.č.261/2002)	-charakteristický vzhľad krajiny, krajinný prvok, ekologická stabilita krajiny, ÚSES, geologické a fyziografické útvary, krajina pozmenená a narušená človekom..., starostlivosť a zachovanie lokalít, alebo oblastí prírodnej krásy, časti prírody dotvorené ľudskou činnosťou, prírodné dedičstvo, útvary, ktoré majú výnimočnú a svetovú hodnotu z estetického hľadiska, interakčný prvok, formy osídlenia a využitia krajiny
Ochrana pamiatkového fondu	Z.č. 49/2002 Z.z. o ochrane pamiatkového fondu	územia kultúrnej krajiny, charakteristické pohľady a panorámy
Kataster	Zákon SNR č. 266/1992 Zb. o katastri nehnuteľností v Slovenskej republike, (z.č. 162/1995 Z.z.)	organizácia poľnohospodárskeho pôdneho fondu, osobitná sústava obhospodarovania, nežiadúce zmeny štruktúrneho stavu, prvky ekologickej stability tvorba krajiny
Pôda	Zákon SNR č. 307/1992 Zb. o ochrane poľnohospodárskeho pôdneho fondu, (z.č 553/2001 Z.z.) Zákon SNR č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku, (z.č. 175/1999 Z.z.)	
Pozemkové úpravy	Zákon NR SR č. 330/1991 Z.z. o pozemkových úpravách, (Z.č. 256/2001)	funkcie poľnohospodárskej krajiny, celkový ráz poľnohospodárskej krajiny, ÚSES, krajinný priestor, priestorové usporiadanie pozemkov v území (usporiadanie druhov pozemkov), rozhraničenie lesnej a poľnohospodárskej pôdy, krajinná zeleň
Les	Zákon SNR č. 61/1977 Zb. o lesoch, (Z.č. 229/1991 Zb.) Zákon SNR č. 100/1977 Zb. o hospodárení v lesoch a štátnej správe lesného hospodárstva, (Z.č. 222/1996 Z.z.)	prírodné krásy, charakter a estetický vzhľad krajiny, bezprostredné okolie sídlisk a turistických oblastí
Voda	Z. č. 138/1973 Zb. o vodách, (Z.č.184/2002 Z.z.)	povodie, vodný útvar, vodné toky, vodné stavby, brehová vegetácia, retenčná schopnosť územia, aglomerácia...

Základnú ochranu pamiatkového územia v krajine ustanovuje zákon č. 49/2002 Z.z. zo dňa 1. 4. 2002 o ochrane pamiatkového fondu v § 29, ktorý identifikuje Zásady ochrany pamiatok ako základný dokument. Uvedený paragraf zákona spresňuje a dopĺňa Metodické usmernenie vydané Ministerstvom kultúry SR v auguste 2002, na ktoré nadväzuje usmernenie orgánov územného plánovania vydané Ministerstvom životného prostredia SR zo septembra 2002 a dopĺňuje vyhláška MK SR č. 16/2003, ktorou sa vykonáva zákon, s platnosťou od 01.02.2003.

4. VŠEOBECNÉ A ŠPECIFICKÉ SKÚSENOSTI TÝKAJÚCE SA VÝSLEDKU A KONTINUITY PROCESU

Právna ochrana prírodných a kultúrnych hodnôt je dôležitá a nevyhnutná, ale ochrana evidentných hodnôt a najmä ich zachovanie je predmetom nielen legislatívnych, ale aj plánovacích nástrojov. Preto je nutná zmena spoločenského aj občianskeho prístupu. K ich rešpektovaniu prispieva aj vzdelávanie a účinnejšie šírenie relevantných informácií a najmä osvojenie si postojov v odbornej sfére v oblasti plánovania –nielen územného.

Príprava, vypracovanie a realizácie všetkých dokumentov - od územnoplánovacích podkladov až po územné plány a rozvojové stratégie - musia prebiehať s aktívnou participáciou obyvateľov, vlastníkov a užívateľov územia. Tento systém možno aplikovať nielen prostredníctvom Programov starostlivosti o chránené územia (dokument ochrany prírody a krajiny), Zásadách ochrany pamiatkových území, ale aj Programov rozvoja regiónov a obcí a ďalších odvetvových projektov. Programy zabezpečujú a schvaľujú regionálne, mestské a obecné zastupiteľstvá ako súčasť širšie chápaného programu rozvoja svojho územia. Spája sa v nich záujem štátu a obcí v starostlivosti o kultúrne dedičstvo s cieľavedomou hospodárskou a sociálnou politikou sídel.

Z hľadiska priorít a záujmu na záchranu a zhodnotenie kultúrneho dedičstva, ako identickej súčasti prírodného prostredia a krajiny je na záver potrebné opäť zdôrazniť:

ZÁSADA č. 1:

V procese územného plánovania tvoria kultúrne dedičstvo výtvory človeka, či kombinované diela prírody a človeka, významné z aspektu historického, estetického, etnologického či antropologického.

Ku kultúrnemu dedičstvu sa v procese urbanistickej a architektonickej tvorby radili len objekty, prvky, štruktúry a javy, zapísané v Ústrednom zozname pamiatkového fondu. Dnes je evidentné, že súčasťou hodnôt musia byť všetky dochované javy a činnosti, ktoré sa zachovali do súčasnej doby.

Súčasná architektonická a urbanistická tvorba je v podstate rozdelená do dvoch smerov: na prácu pre nové obytné, resp. vybavenostné komplexy (spravidla na okrajoch miest) a na tvorbu v sídle s cieľom reanimácie jeho podstaty (regenerácie, obnovy). Je možné hovoriť o dvoch kultúrach, pretože obe oblasti tvorby vychádzajú z úplne odlišných princípov. Na pôde historických štruktúr sa obvykle pripúšťa tvorčia invencia najmä v riešení obnovy stavebného fondu (mestské interiéry), porozumenie medzi architektom a pamiatkárom sa stráca pri potrebe dotvárať historickú štruktúru sídla súčasným dielom, tvorbou urbánneho životného prostredia. V širšom kontexte - pri tvorbe krajiny – sa urbanisti sústredili najmä na zhodnotenie prírodného a estetického potenciálu krajiny. Jej hodnotový kultúrny potenciál, ktorého nedeliteľnou súčasťou sú aj historické štruktúry, javy, objekty, je zatiaľ zdokumentovaný parciálne, čiastkovo, nesystematicky.

Za predpokladu, že pamiatková starostlivosť a ochrana prírody prestúpia svoje vymedzené pôsobenie v špecifickej oblasti ochrany pamiatok a ochrany prírody a stanú sa aktívnou súčasťou tvorby urbánneho životného prostredia, budú podnecovať formovanie novej kultúry na úrovni kultúrohistorického potenciálu sídla a aj krajiny.

Jedná sa najmä o kvality:

- prírodného dedičstva
- kultúrneho dedičstva
- estetické kvality:
 - * psychologické
 - * priestorové
 - * ekologické.

Tieto je potrebné vyjadriť v podkladoch pre ÚPN nielen v textovej a mapovej forme, ale aj v priestorotvornom vyjadrení, najmä formou náložiek na panoramatické a krajinárske pohľady s grafickým vyjadrením zásadných požiadaviek a podmienok (viď príloha).

ZÁSADA č. 2

Základným nástrojom pre usmerňovanie a plánovanie procesu revitalizácie krajinných, historických urbanistických štruktúr je územný plán. Na základe špecifických dokumentov v polohe územnoplánovacích podkladov rieši a usmerňuje všetky socioekonomické aktivity v území aj s cieľom záchrany a reanimácie všetkých dochovaných kultúrnych a kultúrno-historických hodnôt v území.

V procese tvorby územného plánu na demokratickom princípe a systémom regulatívov je jedine možné dosiahnuť dohodu a kompromis s cieľom zachovania všetkých hodnôt v území a zároveň ich presadiť systémom územných rozhodnutí a stavebných povolení.

ZÁSADA č.3:

Urbanistická tvorba v krajine je proces ekologickej, krajinárskej a architektonickej harmonizácie väzieb:

- architektúry ako umelého prostredia
- prírody ako globálneho prostredia
- človeka - ako identickej súčasti ekotopu.

3 FORMULÁCIA POŽIADAVIEK PRE ZADANIE ÚZEMNÉHO PLÁNU REGIÓNU, OBCE A ZÓNY:

Z Programu pre ochranu pamiatkových území a krajiny, Programu starostlivosti o ochranu prírody a krajiny ako jednotného strategického dokumentu musia byť jasne prezentované základné podmienky a požiadavky už pre zadanie príslušného územného plánu. V konkrétnom riešení sa formulácia limitov a regulatívov, koncentruje do nasledovných problémových okruhov :

Limity využitia územia

- určiť spôsob a mieru funkčného a stavebného využitia plôch a pozemkov

Ekologické limity:

- vylúčenie nevhodných funkcií a prevádzok
- ochranné hygienické pásma
- štruktúra a rozsah zelene
- návrh prvkov systému urbanisticko-ekologickej stability

Limity legislatívne a organizačné:

- Požiadavky z Programu starostlivosti o TANAP a zo Zásad pamiatkovej starostlivosti, spracovávaných orgánmi pamiatkovej starostlivosti.
- Zablokovanie rezervných plôch pre verejnoprospešné stavby mimo plôch so záujmom ochrany.

Nástrojom pre uplatňovanie záujmov aj na ochranu prírodného a kultúrneho dedičstva zámerov sú regulatívy, najmä :

REGULATÍVY NA REVITALIZÁCIU A ZACHOVANIE KRAJINNÉHO OBRAZU A HISTORICKÝCH ŠTRUKTÚR:

- Z hľadiska potreby zachovania čo najvyššej úrovne kultúrno-historickej kontinuity je potrebné sústrediť pozornosť na regulatívy pre územný plán obcí zamerané na:
 - ochranu historického pôdorysu sídelného jadra
 - ochranu historickej skladby a kompozície objektov
 - ochranu siluety historického jadra v panorámach a krajinnom obraze

- ochranu najbližšieho okolia - dotykové zóny
- ochranu solitérnych významných miestnych stavieb mimo historickej sídelnej štruktúry /kaplnky, božie muky, vodojemy, kríže, stromy/ v krajine.

Je potrebné mať na zreteli, že k znakom, tvoriacim hodnotu krajiny patria najmä:

- významová úroveň - svetová, európska, národná, regionálna, lokálna
- identita miesta - vzťah ľudí a krajiny
- vek krajiny - čím staršie, tým vzácnejšie
- autenticita – svojráz
- vizuálny súlad prostredia a sprievodné estetické vnemy
- podmienky pre vnímanie krásna a harmónie územia
- symbolizmus - význam miesta a pamäť krajiny
- kvalita krajiny - integrita vzťahov.

REGULATÍVY NA RIEŠENIE A IMPLEMENTÁCIU PRIESTOROVO-KOMPOZIČNÝCH VÄZIEB A VZŤAHOV:

Urbanistická a priestorová kompozičná skladba:

- - parcelácie, uličné čiary, silueta, dominanty, krajinárska kompozícia
- - výška hladiny zástavby, podlažnosť
- - riešenie fasád a parterov, vrátane druhov materiálov
- - riešenie striech /strešné okná, vikiere, tvary striech, krytina/
- - riešenie priestorov a ulíc /povrchy, funkcie a dizajn, malá architektúra, osvetlenie, reklama/
- - zeleň, vodné plochy /vrátane druhej skladby/
- - kritériá a formy novej výstavby :
 - Jednoznačná konkretizácia vhodných technológií, použitých materiálov, podlažnosti, tvarov

striech, kompozičnej skladby, merítka, architektonického výrazu a tvaroslovia podľa stupňa

ochrany a významu priestorov, či plôch.

- - stanovenie podmienok zástavby na rezervných plochách (zastavovacie podmienky, - merítka, priestorová kompozícia, architektonické stvárnenie, materiály apod.).

Pozn.: Správne začlenenie stavby do krajiny zaručuje súlad stavby v danom type krajiny. Je preto nepostrádateľným nástrojom ochrany a tvorby krajiny. Vhodné umiestnenie stavby znamená jej správnu lokalizáciu, dimenzie stavby, proporcie, podlažnosť, členenie fasády, tvar strechy, farebnú koncepciu, etc.

REGULATÍVY PRE PROCES REVITALIZÁCIE KULTÚRNEHO A PRÍRODNÉHO DEDIČSTVA:

- zabezpečiť ochranu a optimálne využitie prírodného a pamiatkového fondu, ako súčasti kultúrnej krajiny
- integrovať ochranu do všetkých relevantných rozvojových a územnoplánovacích dokumentov
- zachovať a revitalizovať historické parky a historickú zeleň s ich prepojením na kultúrno-výchovné a turistické trasy
- ochraňovať a revitalizovať charakter miestnej a regionálnej kultúrohistorickej identity
- navrhnuť miesta s vysokým kultúrno-historickým a priestorovo-estetickým významom z hľadiska miestnych dejín obcí a okolitej krajiny (tzv. "point of nice view") na osobitnú kategóriu s ich využitím pre aktivity turizmu a rekreácie. Zakomponovať ich do oddychových a rekreačných trás (pešia turistika, hypoturistika, cykloturistika, ...)
- postupné sanovať všetky negatívne zásahy do krajiny

- stabilizovať všetky prvky, objekty a zložky prírodného a kultúrneho dedičstva, ktorým hrozí likvidácia
- zveľaďovať existujúce prvky, objekty a zložky prírodného a kultúrneho dedičstva, ktoré sú využiteľné pre rekreačné, poznávacie, kultúrno-výchovné, muzeálne účely a esteticko priestorové dotvorenie krajiny
- sledovať kvalitu novovytváraných prvkov a štruktúr v krajine s cieľom ich transformácie a kontinuity s prírodným a kultúrnym dedičstvom
- postupne eliminovať a odstrániť všetky rušivé objekty a prvky, ktoré za posledných 50 rokov hrubým spôsobom narušili historické dominanty /veduty/ obcí a krajiny
- obnovením pôvodnej funkcie zachrániť a sprevádzkovať technické pamiatky v krajine a v sídlach
- hľadať spôsoby záchrany ucelených súborov ľudovej architektúry stabilizáciou obyvateľov (obnovou zaniknutých remesiel a socioekonomických činností) v obciach
- zapojiť kultúrne dedičstvo do súčasného života obce a regiónu umiestnením takých funkcií, ktoré zodpovedajú charakteru historických objektov a zabezpečia ich aktívne začlenenie do sídelného organizmu.

Takto štrukturované limity a regulatívy musia byť jednoznačne definované pre obstarávateľa a spracovateľa územných plánov a požadovaná ich aplikácia z hľadiska požiadaviek na priestorové a funkčné usporiadanie územia. Po spracovaní a schválení územného plánu, do ktorého sú implementované Programy, sa musia vytvoriť podmienky na revitalizáciu kultúrohistorického potenciálu krajiny a sídla.

Aké závery si prajeme a aké je možné predpokladať a očakávať?

Príprava, vypracovanie a realizácie všetkých dokumentov - od územnoplánovacích podkladov až po územné plány a rozvojové stratégie - musia prebiehať s aktívnou participáciou obyvateľov, vlastníkov a užívateľov územia. Tento systém možno aplikovať aj prostredníctvom Zásad ochrany pamiatkových území, Programov starostlivosti o chránené územia, Programov rozvoja regiónov a obcí a ďalších odvetvových projektov. Programy zabezpečujú a schvaľujú regionálne, mestské a obecné zastupiteľstvá ako súčasť širšie chápaného programu rozvoja svojho územia. Spája sa v nich záujem štátu a obcí v starostlivosti o kultúrne a prírodné dedičstvo s cieľavedomou hospodárskou a sociálnou politikou sídiel.

Po spracovaní a schválení územného plánu, do ktorého sú uvedené programy zahrnuté, sa vytvoria podmienky na revitalizáciu kultúrohistorického potenciálu krajiny a sídla. Vyplýva to najmä z faktu, že:

- všetky politické rozhodnutia musia vychádzať zo schválených územných plánov obce alebo regiónu.
- tieto by mali rovnovážne riešiť rozvoj i ochranu územia.
- schválené ÚPN budú neustále konfrontované a analyzované s prijatými rozhodnutiami.
- zodpovednosť za ochranu a údržbu kultúrneho a prírodného dedičstva bude vecou nielen samosprávy regiónu a obce, ale aj každého občana.
- zachovanie kultúrneho dedičstva treba preto uskutočňovať aj kvalitnou informačnou politikou mesta a obce.

Prostredníctvom plánovacích dokumentov je možné zveľaďovať existujúce prvky, objekty a zložky prírodného a kultúrneho dedičstva, ktoré možno využiť na rekreačné, poznávacie, kultúrno-výchovné a muzeálne účely i na esteticko-priestorové dotvorenie krajiny. Je to východisková paradigma politiky samosprávy. Samozrejme len za podmienky, že ÚPN je spracovávaný:

- v širokom **teame** odborníkov,
- za účasti **verejnosti**
- pri podmienke prekročenia hraníc **úzko odborného**, detailizovaného pohľadu a zložkového chápania krajinného a prírodného prostredia

- pri spracovaní **synergického** výstupu vo forme regulatívov, využitelných pre riešenie územnoplánovacej dokumentácie všetkých druhov.

K uvedenému cieľu je možné dospieť spoluprácou investorov, developerov, odborníkov-spezialistov v oblasti ochrany prírodného a kultúrneho dedičstva a samozrejme - *architektov*.

PRETOŽE ARCHITEKTÚRA BEZ ARCHITEKTOV - DIAGNÓZY A VAROVANIA:

- masívne ustupovanie požiadavkám klientov
- strata sociálnej citlivosti
- kríza konceptu – predmet architektonických a profesijných softwarov
- rezignácia na vízie
- absencia viacvrstevnatosti.

5. ODPORÚČANIA K OCHRANE KULTÚRNEHO A PRÍRODNÉHO DEDIČSTVA A K OCHRANE CHARAKTERISTICKÉHO VZHĽADU KRAJINY V LEGISLATÍVOM PROSTREDÍ V SR PRE ÚZEMNÉ PLÁNOVANIE, PRÍRODNÉ DEDIČSTVO A PAMIATKOVÝ FOND V KRAJINE

Východiskový postulát:

Interpretácia pamäti krajiny a spoločenstva pre dosiahnutie cieľov udržateľného rozvoja má dimenzie:

- **ekologická dimenzia** - udržanie prírodného kapitálu
- **ekonomická dimenzia** - zachovanie schopnosti fungovania hospodárstva v krajine
- **sociálna dimenzia** - zachovanie sociálneho zmieru
- **kultúrno-historická dimenzia** – kontinuita, etika, pamäť

Podľa Hilligardt, J., Bonn, 1998

V súčasnosti sa identifikácia, ochrana a skvalitňovanie kultúrneho dedičstva v krajine nie vždy dosahuje v súlade so spoločnými, jednoznačnými, technickými a administratívnymi direktívami. Tieto rozdiely sa prejavujú aj v metódach identifikácie objektov a štruktúr, ktoré sa považujú za súčasť historického, architektonického a archeologického dedičstva. Líšia sa aj zameranie a kompetencie inštitúcií zodpovedných za tieto práce, ako aj metódy monitorovania.

Treba vyžadovať užšiu spoluprácu a koordináciu odborných inštitúcií a dohodnúť sa na spoločných postupoch a metódach. Prehodnotenie a dochovanie kultúrneho a historického potenciálu územia, ako aj jeho aktivizácia je predsa nedeliteľnou súčasťou kultúrnej a ekonomickej politiky každej civilizovanej spoločnosti. Táto multidisciplinárna činnosť sa aj v celosvetovom meradle stala predmetom záujmu všetkých spoločenských vrstiev vo vzťahu k tvorbe a vývoju takých dôležitých hodnôt, ako je národné povedomie, identita, hrdosť na odkaz predchádzajúcich generácií a pod. Je zároveň aj zdrojom poučenia nielen v urbanistickej a architektonickej tvorbe, ale aj v širokom spektre kultúrnych, technických a sociálnych činností. Rastúca medzinárodná integrácia, ktorej zodpovedá internacionálny a uniformný charakter urbanistických, krajinárskych a najmä architektonických riešení, dáva vyniknúť kultúrnemu potenciálu od hmotných dokladov kultúrneho dedičstva po *genius loci* a *genius regionis*.

Súčasná urbanistická a architektonická tvorba je založená na princípe spolupráce odborníkov z technických, prírodovedných, humánnych a spoločenských disciplín. Nie sú teda žiadne bariéry pre vypracovanie takého územného plánu, ktorý by nielen identifikoval, ale najmä navrhol optimálny a vyvážený rozvoj sídelnej štruktúry. Jedine v procese tvorby územného plánu na demokratickom princípe a systémom regulatívov možno dosiahnuť dohodu a kompromis s cieľom zachovania všetkých hodnôt v území, a zároveň ich presadiť systémom územných rozhodnutí a stavebných povolení.

Ak východiskom urbanistickej tvorby majú byť komplexne spracované programy ochrany kultúrneho a historického dedičstva, treba mať k dispozícii **jednotné kritériá** na ich analýzu na úrovni regiónu aj obce. Zo skúsenosti pri spracovaní územnoplánovacích dokumentov, a najmä metodologických nástrojov, možno tieto konkretizovať v polohe regionálnej i lokálnej.

ODPORÚČANIA :

- **politické rozhodnutia** budú vychádzať zo schváleného územného plánu. Tieto dokumenty musia **rovnovážne riešiť rozvoj i ochranu územia**
- **užšia spolupráca a koordinácia odborných inštitúcií** vo sfére ochrany pamiatkového fondu a územného plánovania a dohodnúť sa na spoločných postupoch a metódach
- zachovanie prírodného a kultúrneho dedičstva si vyžaduje dobrú **informačnú politiku** vo vzťahu k verejnosti. Zodpovednosť za ochranu a údržbu prírodného a kultúrneho dedičstva je nielen vec verejnej správy ale aj každého občana
- **financovanie** - základom identifikácia jasne definovaných oblastí záujmu a preferencií, od ktorých sa očakáva výrazná **ekonomická návratnosť**

Áno, naše dedičstvo,.. naša voľba,.. naša budúcnosť.

Prílohy:

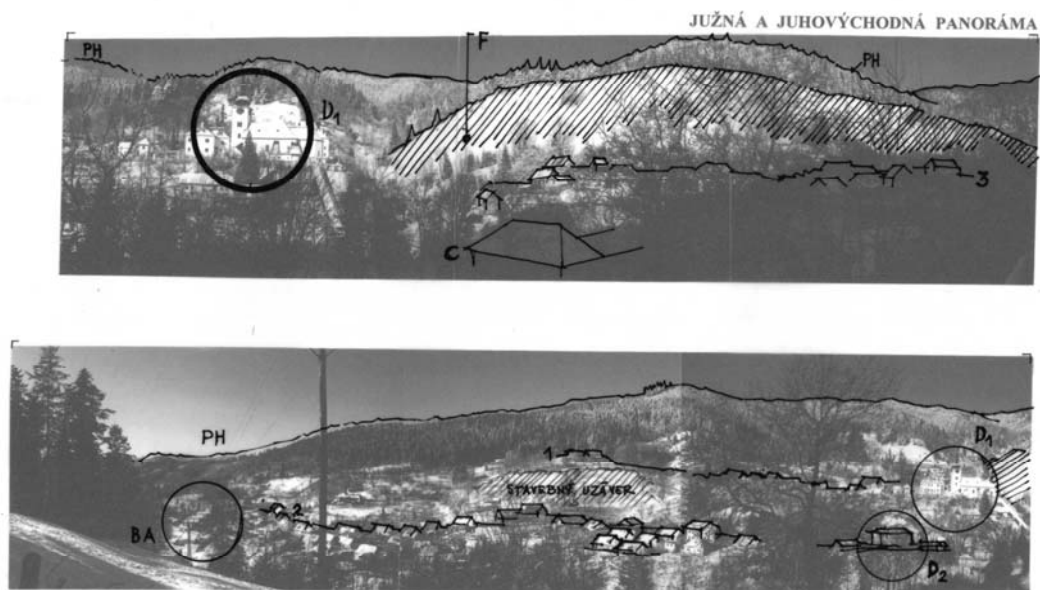
Č.1 – Špania Dolina - návrh priestorotvorných regulatívov – príloha Návrhu Zásad ochrany pamiatkového územia RĽA.

Č.2 - Európsky dohovor o krajine – základné pojmy

Č.3 - Schéma kľúčových pojmov v tvorbe a ochrane prírodného a kultúrneho dedičstva

Príloha č.1:

Špania Dolina - návrh priestorotvorných regulatívov – príloha Návrhu Zásad ochrany pamiatkového územia RL'A.

LEGENDA:

- PH – priestorotvorný hrebeň
 D₁ – centrálna sídelná a krajinná dominanta – areál kostola
 D₂ – dominanta podnožia terénu vo väzbe na centrum osídlenia – budova školy a obecného úradu

- F – fenomén krajinného obrazu – haldy Maximilián
 1 – výšková hladina zástavby – 1. plán
 2 – výšková hladina zástavby – 2. plán
 3 – výšková hladina zástavby – 3. plán

Spracovala: Ing. arch. Alexandra Berková

3

Príloha č.2

4 EURÓPSKY DOHOVOR O KRAJINE

STRASBOURG, 2000

5

6 Definície

Pre tieto účely tejto konvencie:

- a. „**Krajina**“ znamená priestor, ako ho chápú ľudia, ktorého charakter je výsledkom činnosti a vzájomnej súčinnosti prírodných alebo ľudských faktorov.
- b. „**Krajinárska stratégia**“ znamená vyjadrenie všeobecných zásad, stratégií a smerníc, ktoré umožňujú prijatie konkrétnych opatrení zameraných na ochranu, správu a plánovanie krajiny zo strany kompetentných verejných orgánov.
- c. „**Krajinársky kvalitný cieľ**“ znamená pre konkrétnu krajinu formulovanie ašpirácií verejnosti ohľadne črt krajiny v ich okolí zo strany kompetentných verejných orgánov.
- d. „**Ochrana krajiny**“ znamená činnosti na ochranu a udržiavanie významných alebo charakteristických črt krajiny, zodpovedajúcich jej dedičnej hodnote odvodené od jej prirodzeného usporiadania alebo z ľudskej činnosti.
- e. „**Správa krajiny**“ znamená činnosť od perspektívy udržateľného rozvoja po zaistenie pravidelného udržiavania krajiny za účelom usmerňovania a zosúladenia zmien, ktoré prinášajú spoločenské, hospodárske a environmentálne procesy.
- f. „**Plánovanie krajiny**“ znamená výraznú, do budúcnosti zameranú činnosť na zlepšenie, obnovenie alebo vytvorenie krajín.

Príloha č.3

KLÚČOVÉ SLOVÁ

krajinný ráz, krajinný obraz, obraz sídla, scenéria, panoráma

HISTÓRIA	→	zákon č. 81/1920 Sb.
SÚČASNOSŤ	→	legislatíva v štátoch EÚ má tento aspekt zakotvený v rôznych normách a formách
CIELE	→	implementácia do zákonov: • Zákon o ochrane prírody a krajiny • Zákon o ochrane pamiatkového fondu • Zákon o posudzovaní vplyvov na životné prostredie • Zákon o ochrane PF • Zákon o územnom plánovaní a stavebnom poriadku

EURÓPSKY DOHOVOR O KRAJINE

Literatúra:

Berková Alexandra , Ing.arch. 2004: Návrh zásad pamiatkovej ochrany, obnovy a prezentácie hodnôt územia Pamiatkovej rezervácie ľudovej architektúry Špania Dolina , Banská Bystrica,

Bogdanowski, J., 1998: Landscape architecture: preservation and modeling (selected problems). Regionalny Ośrodek Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego, Kraków, 259s.

Bogdanowski, J., 1999: Metoda jednostek i wnetrz architektoniczno-krajobrazowych (JARK-WARK) w studiach i projektowaniu. Polytechnika Krakowska, 45 s.

Dabrowska-Budzilo, K., 1990: Wśród panoram Krakowa. Wydawnictwo Literackie, Kraków, 336 s.

Európsky dohovor o krajine, 20.10.2000

Miklós a kol., 2002: Atlas krajiny Slovenskej republiky. MŽP SR Bratislava, Esprit Banská Štiavnica, 342 s.

Návrh metodiky hodnotenia charakteristického vzhľadu krajiny, 2007 - Materiál do operatívnej porady ministra ŽP SR, august 2007

BARDKONTAKT 2007

KULTÚRNE A HISTORICKÉ DEDIČ STVO - VIEME AKTIVIZOVAŤ JEHO POTENCIÁL ?

Doc. Ing. Eva Kráľová, PhD.

Kultúrne a historické dedičstvo je odkazom predkov nasledujúcim generáciám. Sú v ňom zhmotnené alebo sformulované poznania, životné skúsenosti, etické i umelecké názory mnohých predošlých generácií ako aj schopnosti ich praktického uplatnenia. Posolstvo tohto odkazu sa prejavuje vo viacerých polohách, najmä:

- ako dokument doby, v ktorej ho predkovia zhotovili,
- ako zdroj poznania a skúseností pomáhajúcich naplnenie ľudského života,
- ako inšpirácia na prekonávanie ťažkostí a hodnotné rozvíjanie celej ľudskej civilizácie.

Tieto polohy predstavujú tzv. kultúrnu zložku – kultúrne hodnoty – odkazu dedičstva. Zároveň naznačujú aj možnosti jeho ďalšej využiteľnosti. Posolstvo tohto odkazu býva sprostredkované dielami v buď hmotnej (hmateľnej) alebo nehmotnej (nehmatateľnej) forme. Mnohé diela hmotnej podstaty okrem kultúrnych hodnôt predstavujú tiež materiálne kapacity využiteľné v ekonomických reláciách – majú teda aj hodnoty ekonomické.

Obe zložky kultúrneho a historického dedičstva (t.j. kultúrna i ekonomická) tvoria spolu tzv. potenciál¹, t.j. ďalej využiteľné kapacity. Aktívnym využitím tohto potenciálu sa v podstate naplní jedna zo základných tém modernej pamiatkovej starostlivosti, a to – že hodnoty kultúrneho a historického dedičstva sa môžu naplno prejavovať a uplatniť len ak je toto dedičstvo aktívne využívané. Otázkou zostáva, či ho vieme efektívne využívať, či vieme účinne aktivizovať jeho potenciál?

Najprv poznámka k pojmovej stránke hlavnej témy tohto seminára - Kultúrne a historické dedičstvo. Je dôvod takto pojmovo členiť dedičstvo vytvorené predošlými generáciami? Azda nie všetko dedičstvo je kultúrne? Nie všetko dedičstvo má využiteľný potenciál?

Pojem kultúrne dedičstvo nie je v našej pamiatkovej (ani ostatnej) legislatíve, ani vo výkladových slovníkoch definične špecifikované. Uvádza ho však medzinárodná Konvencia o ochrane svetového kultúrneho a prírodného dedičstva prijatá na 17. zasadnutí Generálnej konferencie UNESCO v Paríži², podľa ktorej sa za kultúrne dedičstvo považujú:

- „pamiatky: diela architektúry, monumentálneho sochárstva a maliarstva, prvky alebo štruktúry archeologickej povahy, nápisy, staré jaskynné sídla a kombinácie prvkov, ktoré majú význačnú svetovú hodnotu z hľadiska histórie, umenia alebo vedy,
- **skupiny budov: skupiny izolovaných alebo integrovaných budov, ktoré pre svoju architektúru, svoju homogenitu alebo polohu v krajine majú z hľadiska histórie, umenia alebo vedy výnimočnú svetovú hodnotu,**
- sídla: diela človeka alebo výtvary človeka a prírody a oblasti zahŕňajúce archeologické sídla, ktoré majú z historického, estetického, etnografického alebo antropologického hľadiska výnimočnú svetovú hodnotu“.

Z tejto definície vyplýva, že kultúrnym dedičstvom sú v podstate akékoľvek predkami zanechané diela, ktoré majú výnimočnú hodnotu z hľadiska histórie, umenia, vedy alebo vývoja ľudskej civilizácie (v Konvencii zahrnuté pod etnografické a antropologické hľadisko). Kritériom je ich výnimočná, mimoriadna hodnota dokumentujúca činnosť a výsledky človeka v dejinách ľudskej civilizácie.

Kritérium výnimočnosti sa v praxi uvažuje v rozsahu celého ľudstva, jednotlivých štátov, regiónov alebo inak zadaných oblastí relevantných k danej hodnote. Dedičstvo významné z hľadiska vývoja celej ľudskej civilizácie sa deklaruje zápisom do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva (na rozdiel od Zoznamu svetového prírodného dedičstva, kam sa zapisujú len prírodné výtvary bez zásahu človeka)³. Dedičstvo výnimočné v rozmere štátu sa v zmysle našej legislatívy deklaruje ako

¹ Slovník slovenského jazyka, diel III., Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1963, s. 348-349: Potenciál – 1. schopnosť, spôsobilosť, sila, možnosť (obyčajne skrytá), 2. (fyz.) veličina, ktorá vystihuje stav poľa (elektrického, gravitačného a pod.). V našom prípade potenciál kultúrneho dedičstva vystihujú obe definičné formulácie hesla.

² Ochrana pamiatok, s. 64 - 78

³ Ochrana pamiatok, s. 66, 70.

národné kultúrne pamiatky, ktoré dokopy predstavujú fond kultúrnych pamiatok⁴. Tento fond predstavuje len zlomok z množiny celého historického dedičstva nachádzajúceho sa na našom území. Je to tá časť historického dedičstva, kde prostredníctvom odborných inštitúcií (v zmysle zákona O pamiatkovom fonde) jeho kultúrne hodnoty boli identifikované, zdokumentované a definične sformulované. Táto časť dedičstva predstavuje (analogicky k definícii svetového kultúrneho dedičstva) zvláštny, mimoriadny, osobitne významný prínos z hľadiska histórie, umenia, vedy alebo iných aktivít človeka na celom území nášho štátu. Z hľadiska rozsahu celého historického dedičstva je výberovou kategóriou. Objekty, ktoré ich obsahujú boli prostredníctvom legislatívne predpísaného procesu oficiálne deklarované za národné kultúrne pamiatky a zapísané do Ústredného zoznamu nehnuteľných kultúrnych pamiatok, resp. Ústredného zoznamu hnutelných kultúrnych pamiatok.

Zákon o pamiatkovom fonde ďalej umožňuje, aby z množiny celého historického dedičstva (fondu) boli vyčlenené a „zviditeľnené“ aj ďalšie objekty a artefakty. Mali by to byť tie, ktoré predstavujú určitú lokálnu, resp. regionálnu mimoriadnosť alebo majú zvláštny význam z hľadiska histórie alebo vývoja tejto oblasti (sú dokladom diania na tomto území, dokumentom na významné osobnosti, aktivity a produkty komunity žijúcej na tomto území a pod.) – obsahujú teda zreteľný náboj odkazu, ktorý môžu sprostredkovať pre poznanie a poučenie ďalším generáciám. Tieto objekty sa predpísaným procesným postupom vyhlasujú za lokálne resp. regionálne kultúrne pamätihodnosti. Vyhlasujú ich príslušné teritoriálne samosprávy prostredníctvom všeobecno-záväzného rozhodnutia a vedú ich zoznam. Zároveň s ich vyhlásením by mali sformulovať aj zásady ich ochrany, resp. ochrany tých častí, ktoré sú nositeľmi relevantných výnimočných hodnôt.

Obdobným spôsobom môžu byť „zviditeľnené“ aj pamätihodnosti významné pre určitú záujmovú, odbornú alebo špecificky kultúrne zameranú skupinu komunity. Ich vyhlásenie a ochrana sa deje prostredníctvom niektorého z vyššie spomínaných procesných postupov: v závislosti od toho, či význam tejto skupiny je lokálny – vtedy ich vyhlasuje príslušná územná samospráva, alebo prekračuje hranice lokálnej oblasti a dosahuje celoštátny, prípadne aj medzinárodný význam – vtedy ich vyhlásenie spadá do kompetencií vlády SR.

Zvyšná časť historického dedičstva v legislatívnom zmysle „neobsahuje kultúrne hodnoty“, t.j. nepredstavuje kultúrne dedičstvo. Treba si však uvedomiť, že rozsah nášho poznania sa mení a postupom času narastá. Postupom času sa tiež menia niektoré kritériá významnosti faktov alebo udalostí. Preto fond kultúrneho dedičstva je systém v čase i priestore otvorený a je opodstatnený predpoklad, že sa postupom času bude rozširovať. Na druhej strane - nejeden z objektov terajšieho fondu kultúrneho dedičstva sa postupom času stratí (napr. v dôsledku nedostatočnej ochrany, resp. nevhodného užívania). Preto kvantitatívny rozsah kultúrneho dedičstva je premenlivou veličinou. Zdrojom jej potencionálneho rastu je fond historického dedičstva.

Historickým dedičstvom je všetko, čo predošlé generácie vytvorili a čo po nich zostalo. Je pravda, že nie úplne všetko, čo predošlé generácie vytvorili sa im muselo „podariť“, a teda, že nie všetko, čo sme po nich zdedili, musí byť vždy hodnotné z hľadiska poznania, vedy alebo umenia, teda – nie všetko musí mať potenciál kultúrnych hodnôt. Na druhej strane však, ak niečo „žije“ 200, 300, alebo aj viacsto rokov, zrejme má hodnoty, ktorých využiteľnosť overili už ďalšie generácie našich predkov, a teda – zrejme využiteľný potenciál má. V súčasnosti, v dobe rýchlych a podstatných zmien v hodnotovom rebríčku spoločnosti, nie vždy je jasné (exaktne a zreteľne definované), čo z historického dedičstva a za akých podmienok je využiteľné. Preto vyjadrenia o „absencii kultúrnych hodnôt“ historického dedičstva je prinajmenšom neprezieravé a kultúrne veľmi úzkoprsé. Už spomínaný fakt, že mnohé diela historického dedičstva prežili niekoľko generácií, je podnetom na to, aby sme jeho hodnotový potenciál veľmi dobre preverili a prípadne zrevidovali.

Ak predsa na ňom nenájdeme žiadne mimoriadne hodnoty, ktoré by sa dali uznať za kultúrny odkaz, ešte vždy tento fond predstavuje potenciálne využiteľné ekonomické kapacity. Okrem toho, na materiálny (hmatateľný) historický fond sú spravidla viazané aj rôzne produkty, artefakty alebo iné výtvary, nesúce „duchovný“ (nie v zmysle religiózny) odkaz predošlých generácií. Sú to rôzne legendy,

⁴ Zákon č. 49/2002 Z.z. O pamiatkovom fonde

skúsenosti pretavené do bájak, povestí, porekadiel a prísloví, ale tiež tradície, obyčaje, životné spôsoby, medziludské kontakty, alebo iné kultúrne⁵ prejavy.

Skúsenosti zo zahraničia, ale aj niektoré naše aktivity ukazujú, že fond historického dedičstva takmer vždy obsahuje aj nejaký „kultúrny“ náboj, t.j. nesie nejaký odkaz, poskytuje atmosféru, identifikačné znaky alebo je funkčne či ideovo (spomienkami, tradíciami a pod.) previazaný s neopakovateľnými lokálnymi identitami tak, že svojim užívateľom poskytuje viac, než púhe naplnenie základných životných potrieb. Pre aktivizáciu dedičstva je dôležité, ak sa aktivizačné úsilie neobmedzuje len na jeden, úzko ohraničený a spravidla z kontextu kultúrneho prostredia vytrhnutý prvok, alebo segment dedičstva (napr. na tzv. vínnych trasách – len vínne pivnice, alebo múzeá ľudovej architektúry len ako expozície ľudovej kultúry – bez ďalšieho aktívneho zažitia jej prejavov alebo produktov). Synergicky znásobený účinok sa dosiahne, ak sa kombinuje aktivizácia hmotného dedičstva (zachovaných historických stavieb a areálov) s prvkami súvisiaceho nehmotného dedičstva. Príkladom môžu byť napr. pri už spomínaných vínnych trasách aj ďalšie aktivity spojené s pestovaním vinnej révy a jej spracovaním (odborné podujatia pestovateľov ohľadom ochrany viniča, zvyšovania úrodnosti a pod.) ale aj kultúrno-spoločenské podujatia obsahovo spojené s výrobou vína (výstavy výtvarných techník s tematikou vinohradníctva, prehliadky hudobnej, piesňovej, dramatickej, filmovej a inej umeleckej tvorby inšpirovanej vinohradníctvom a vinárstvom) a samozrejme – ochutnávky vinohradníckej produkcie spojené aj so širšou stravovacou a kulinárskou produkciou lokality

Podobným podnetom pre využitie lokálneho kultúrneho dedičstva môže byť napr. aj názov obce alebo regiónu. Názvy typu Jablonové, Jablonica, Smrečany, Smrekovica, Smrekovô alebo Trstín, Trstená, Trstice (a mnohé ďalšie podobné) už názvom prezentujú fakt, ktorý bol v minulosti v danej lokalite typický. Zrejme bol aj prevažujúci a svojho času bol zdrojom lokálneho rozvoja, ktorý vtlačil osobitú pečať celej lokalite a určite vytvoril neopakovateľné zložky kultúrneho dedičstva aj v duchovnej oblasti. Zdokumentovanie týchto faktov a cielené nadviazanie na tradíciu (niekedy už snáď aj pretrhnutú) sa môže stať inšpiratívnym podnetom pre reaktivizáciu lokálneho potenciálu obsiahnutého v jeho kultúrnom dedičstve.

Lokálny rozvoj vždy závisel od schopnosti jeho obyvateľov využiť a zhodnotiť miestne zdroje – prírodné, surovinové, energetické. Zhodnotením máme na mysli nielen vyrobenie užitočných výrobkov, ale aj ich distribúciu a komercializáciu na trhu. V zmysle ekonomických kategórií - rozvojovo úspešným fenoménom v území je ten artikel (taká aktivita), ktorý zabezpečí trvalý (alebo aspoň dlhodobý) finančný príjem obyvateľom danej lokality a vytvorí nové pracovné príležitosti. Ak hovoríme o kultúrnom a historickom dedičstve, ako o rozvojovom potenciáli nejakého územia, zaraďujeme ho tým medzi miestne ekonomicky využiteľné zdroje. Jeho zhodnotenie potom znamená, že produkty a aktivity pôvodne používané prevažne pre samozásobenie, sa stanú predajným artiklom a prostredníctvom trhu sa ponúknu novým užívateľom.

Kultúrne i historické dedičstvo sú vždy kauzálné viazané na určité konkrétne prostredie a jeho obyvateľov. Tam vystupuje a aktívne sa uplatňuje ich originálna (v zmysle neopakovateľná) kvalita, lokálne individuálne, charakteristické (niekedy až unikátne) riešenie nejakej životnej potreby. Prenos tradícií a ich produktov do iného prostredia, pre iných obyvateľov (iné etnikum, s inými kultúrnymi tradíciami) je prakticky nefunkčný. Ak sa predsa uskutoční (príkladom môže byť šírenie rôznych prejavov orientálnych kultúr, napr. bojových umení, jogy, brušných tancov a mnohých iných prejavov a artefaktov aj z iných kultúr), preneseným tradíciám alebo špecifickým produktom chýba autentičnosť (oná kauzálna väzba na prostredie a etnickú základňu), strácajú kreatívnu schopnosť riešenia životných problémov. Formálne inštalované v cudzom prostredí sa stávajú gýčom.

Architektúra, formovanie sídiel (urbanizmus) a nimi vytvorené architektonické prostredie sú neoddeliteľnou aktívnou zložkou kultúrnych tradícií lokalít a regiónov, sú súčasťou ich kultúrneho a historického dedičstva. Zrkadliac kauzálnu súvislosť medzi prostredím a jeho obyvateľmi, od lokality

⁵ Keď kultúru vnímame ako súbor naučených, kolektívne osvojených názorov, postojov, reakcií – bližšie pozri <http://www.wsu.edu:8001/vcwsu/commons/topics/culture/culture-definition.html>

k lokalite (od regiónu k regiónu) vyjadrujú špecifické prístupy a spôsoby riešenia tohto vzťahu – nadobúdajú odlišné, často svojrázne až jedinečné črty, formy, organizáciu územia. Tak sa architektúra stáva materiálным vyjadrením kultúrnych tradícií, je kľúčovým identifikačným znakom kultúrneho a historického dedičstva lokalít a regiónov, (ktoré často zvyšuje jej hospodársku aj spoločenskú atraktivnosť).

Zachovanie kultúrnej diverzity - vyjadrené aj zachovaním lokálnej identity architektonického prostredia sídiel - sa zaraďuje medzi žiaduce fenomény rozvojových trendov v celosvetovom meradle. Preto historické objekty, súbory historických stavieb i svojráznu organizáciu územia treba zachovávať a chrániť, lokálne znaky a identifikačné charakteristiky architektúry treba sledovať, pozorne vyhodnotiť a aktívne ďalej využívať ako účinné nástroje stimulácie lokálneho rozvoja.

Súčasný trend intenzifikácie interkultúrnych kontaktov, poznávania iných krajín a ich kultúr vytvára optimálne prostredie pre komercializáciu kultúrnych tradícií a celého kultúrneho dedičstva. Dnešné informačné technológie umožňujú šírenie jednotlivých segmentov kultúrneho dedičstva (napr. hudbu, tance, ale aj inštruktážnu dokumentáciu zvykov alebo úžitkových predmetov) v akomkoľvek množstve kamkoľvek do celého sveta. Predsa však, aktívne využívanie a komercializácia kultúrnych tradícií sú najatraktívnejšie a aj ekonomicky najefektívnejšie v autentickom prostredí ich pôvodu. Tento fakt je práve tým fenoménom, ktorý kultúrnemu a historickému dedičstvu, „prežitým a zastaraným“ kultúrnym tradíciám dáva náboj aktívnej využiteľnosti aj v súčasnosti, povyšuje ich do pozície perspektívneho rozvojového potenciálu.

Cestovný ruch je tou aktívnou oblasťou súčasnej svetovej ekonomiky, ktorá komercializáciu kultúrnych tradícií v autentickom prostredí využíva ako predmet svojho podnikania. Rôzny charakter kultúrneho dedičstva jednotlivých lokalít a regiónov, špecifický obsah a mnoho foriem prejavu tradícií umožňuje ich aktuálne využitie pre rozvoj lokalít a regiónov viacerými spôsobmi. K najčastejším a najvyhľadávanejším patria návštevy historicky a kultúrne autentických, svojráznych lokalít a regiónov spojené s rôznymi „zážitkovými“ aktivitami, ako sú napr.:

- nákup starožitností zberateľmi kuriozít, ktorí ocenia aj „nepotrebné“ staré autentické výrobky, nástroje, prvky vybavení bývania, alebo súčasti odevov a pod, ktoré ich pôvodným majiteľom sú už zbytočné,
- výroba a nákup suvenírov vo forme kópií tradičných pracovných pomôcok, úžitkových predmetov, ozdôb, výrobkov tradičnej odevnej a bytovej kultúry a ich doplnkov, a pod.,
- stravovanie podľa tradičnej lokálnej kuchyne, príp. využitie ponuky lokálnych tradičných potravinových článkov, alebo celých výrobkov,
- možnosť bývania v autentických historických domoch typických pre určité tradičné spôsoby bývania a obživy, prípadne aj s poznávaním a osobným zažitím života a práce v takomto prostredí – a to buď formou exkluzívneho hotelového ubytovania, alebo formou tzv. vidieckej turistiky a agroturistiky,
- možnosť zažitia „produktov“ tradičnej duchovnej kultúry - účasťou na miestnych zvykových a folklórnych slávnostiach, trhoch, a pod. aj s prípadnými účelovými predstaveniami,
- možnosť stotožnenia sa s tradičnou duchovnou kultúrou lokality alebo regiónu prostredníctvom osvojenia si jej prejavov a produktov – účasťou na tematických špecializovaných vzdelávacích kurzoch a tréningoch, a pod.

Okrem predaja „nepotrebných“ vecí, všetky ďalšie uvedené aktivity poskytujú možnosť zamestnania miestneho obyvateľstva na práce, ktoré sú im bytostne blízke, ktoré poznajú a ktoré v prípade potreby vedia ďalej tvorivo rozvinúť. Z hľadiska implementácie do lokálnej ekonomiky si nevyžadujú ani rozsiahle investície, ani náročné organizačné riešenia. Z hľadiska dlhodobejšieho rozvoja však predstavujú len základ, iniciačný bod. Spravidla predstavujú pozitívny doplnok lokálnej produkcie v prípadoch, keď rozvoj územia je postavený na využívaní ďalších atraktivít – prírodných alebo pamiatkových unikátov, ako sú napr. prírodné podmienky vhodné pre dlhodobejšiu rekreáciu alebo masovú aktívnu realizáciu niektorých druhov športu (vodné športy, zimné športy, pešia turistika a pod.), alebo verejnosti prístupné hmatateľné objekty kultúrneho dedičstva - architektonické pamiatky (hrady, mestá, ľudová architektúra), parky a záhrady, technické pamiatky – výrobne, bane, historické

železnice a pod.. Vtedy ponuka produktov a prejavov kultúrnych tradícií (ako nehmotného kultúrneho dedičstva) predstavuje synergicky rozvíjajúcu pridanú hodnotu k hlavnej atraktivite územia.

Historické a kultúrne dedičstvo teda evidentne obsahuje mnoho a rôznych hodnôt, ktoré sú aktívne využiteľné aj v súčasnosti. Nemusí to byť vždy len prvoplánovo zrejmá funkcia, pre ktorú príslušné dielo alebo artefakt boli pôvodne zhotovené, alebo ktoré sú momentálne „hitom“ na spotrebnom trhu. Závisí od jeho súčasných majiteľov i užívateľov, od samospráv i spoločenských komunit, aby hodnoty historického dedičstva a ich potenciál vedeli identifikovať a následne primerane využiť. Schopnosť identifikovať a využiť všetky „kontextuálne“ kvality (kapacity) dosiaľ dochovaného historického fondu i ostatného kultúrneho dedičstva je prejavom schopnosti (resp. neschopnosti) aktivizovať potenciál kultúrneho a historického dedičstva, ktorý tvorí nezanedbateľný podiel rozvojového potenciálu našich sídiel a regiónov.

Bibliografia

- Britton, Stephen G.: Tourism, Capital and Place: Towards a critical geography of tourism. – In: Environment and Planning D 9 (4 /1991): 451-478.
- Callegari, Fabiana: Sustainable development prospects for Italian coastal cultural heritage: a Ligurian case study. – In: Journal of Cultural Heritage 4 (2003): 49-56.
- Danihel, Marek, Kráľová Eva: Svätý Jur – návrh regulácie námestia Bratislava: FA STU, 2003.
- Finka, Maroš, Šteis Rudolf und Team (1991-1996): Atlas der Raumentwicklung der Slowakei, Methodik der Erarbeitung, I.-IV. Etappe. Forschungsprojekt des Umweltministerium der SR. Bratislava: EURAS.
- Garrod, Brian, Alan Fyall: Managing heritage tourism. – In: Annals of Tourism Research 27 (3/2000): 682-706.
- Kráľová, Eva: Spišský hrad a pamiatky priľahlého okolia. – In: Životné prostredie 4/1996: 191-196.
- Kráľová, Eva: Rehabilitácia verejných priestorov v nechránených vidieckych sídlach. In: Bardkontakt, rekonštrukcia historických centier miest. MÚ Bardejov 2001.
- Kráľová, Eva: Cultural traditions as an aspect of spatial planning and local development. In: Practical Aspects of Cultural Heritage – promotion, utilization, and its consequences. HERMES Project, vol. 2. HAB Weimar 2006
- Ochrana pamiatok, medzinárodné dohovory, odporúčania, charty a rezolúcie (zost. Šujanová, O.), Ústredie štátnej pamiatkovej starostlivosti, Bratislava 1982
- Ochrana kultúrneho dedičstva, 1. – 3. diel Charty a odporúčania, ICOMOS Slovensko, Bratislava 2002-2005
- Podoba, Juraj: Ľudová architektúra v systéme hodnôt obyvateľov slovenského vidieka. In: Pamiatky a múzeá 3/1998, s 3-6.
- Slovník slovenského jazyka, diel I., Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1959.
- Slovník slovenského jazyka, diel II., Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1961.
- Slovník slovenského jazyka, diel III., Vydavateľstvo SAV, Bratislava 1963.
- Schwarzová, Anna: Kultúro-historické hodnoty územia a sídla (Cultural and Historical Values of Regions and Sites). – In: Priestorové plánovanie v územiach so špeciálnym režimom (Instruments, tools and methods of spatial planning in areas with specific regime). ROAD + FA STU Bratislava 2000, s. 33-45.
- Vodrážka, Peter: Projektová príprava a rozhodovací proces v pamiatkovo chránených územiach. – In: Priestorové plánovanie v územiach so špeciálnym režimom (Instruments, Tools and Methods of Spatial Planning in the Areas with Specific Regime). ROAD + FA STU Bratislava 2000, s. 90-104.
- Vošahlík, Aleš : Památkové hodnoty historických měst a teorie jejich ochrany. SUPPOP Praha 1988.

<http://www.wsu.edu:8001/vcwsu/commons/topics/culture/culture-definition.html>

<http://www.icomos.org/tourism/charter.html>

<http://www.wsu.edu:8001/vcwsu/commons/topics/culture/culture-definition.html>

BARDKONTAKT 2007

RENAISSANCE CASTLES OF KAŠ TELA AND RESTAURATION OF VITTURI CASTLE

Katja MARASOVIČ – Kaštela - Chorvátsko

The area of Kaštela spreads from Salona to Trogir and from the top of the mountain Kozjak to the sea. Mild climate, fertile soil, abundance of water and the seaside position make the area very suitable for dwelling.

TYPOLOGY OF KAŠTELA FORTIFICATIONS AND FORTIFIED SETTLEMENTS

After the fall of Bosnia in 1463, the danger of Ottoman invasion threatened Dalmatia, which was under Venetian government in that period. In order to protect the inhabitants and agricultural production, landowners built (from the end of the 15th to the end of the 17th centuries) 17 fortifications and 11 fortified settlements on the 18 kilometers long sea front¹. After these castles, the entire area got the name «Kaštela». Until today, 12 fortifications and 9 fortified settlements have been preserved within 7 actual agglomerations: Kaštel Sućurac, Kaštel Gomilica, Kaštel Kambelovac, Kaštel Lukšić, Kaštel Stari, Kaštel Novi, Kaštel Štafilić. In the last 50 years these seven settlements joined into a bigger agglomeration with around 35000 inhabitants which recently got status of the City of Kaštela.

Fortified settlements of Kaštela have been founded according to the mediaeval scheme: a landowner's fortification and a fortified agglomeration behind. A landowner's fortification is built on the rocks in the sea or at the coast line; the fortified agglomeration is always founded immediately to the north of the fortification. Such lay-out was chosen for better possibilities of defense and the possibility of evacuation by boats in case of danger, as well as in order to save the fertile land for the agriculture. The evacuation door was to the south. The entrance to the castle was always preceded by a stone bridge which ended by a draw bridge.

Four types of Kaštela fortifications can be distinguished:²

- **The tower with shelter** consists of tower to the north and fortified courtyard to the south. The tower was not used for dwelling, but for defense only. The Cambi tower with its shelter, Kaštilac in Kaštel Sućurac, and Kaštilac in Kaštel Gomilica, belong to this type.
- **The castle** consists of a residential two-story building to the southern, and of a fortified courtyard with towers to the northern side. Castles Cippico, Vitturi and Stafileo belong to this type.
- **The fortified house** is a two-story building, having the aspect of a fortification to the northern and residential to the southern side. The fortified houses Lippeo, Andreis, Rosani and Tartaglia belong to this type.
- **The tower** with the square ground-plan has been well preserved only in Kaštel Novi (Cippico tower). It was a four-storey building with a *machicoulis* at the top floor. It was

¹ K. Marasović, Kaštelanski kašteli, PHD thesis on the faculty of architecture University of Zagreb 2002.

² Marasović K.: "Nastanak i razvitak kaštelanskih utvrđenih naselja", *Histria antiqua* vol. 10., Pula 2003.

intended for defense as well as for the dwelling. Towers Kuparić, Cippico, Cega, Lodi and Dragač belong to this type.

Dwelling premises in those fortifications were equipped by fireplaces, stone sinks, wooden ceiling constructions, windows, multi-part openings, balconies, loggias, porches and galleries. Their artistic elaboration was at the level of corresponding constructions in urban areas. The fortifications also had economic role. On the ground-floor there was an oil-press and an olive mill, oil storage stone basin and wine barrels. It was also the place for collecting agricultural products which were later transported by boats to Split or Trogir.

Fortified settlements of Kaštela are generally rectangular with a regular network of inner streets, resulting from a simple planning.³ Defense walls were 4 to 6 meters high, ending at the top in a crenelle and a wooden defense walkway. The towers were situated in the corners. Only lower parts of the walls have been preserved till now. The settlements were settled by peasants from medieval villages from the Kozjak slope. They had to pay the landlord the annual rent for the land on which they built their houses and their gardens. Founders of the castle possessed an oil-press, used by peasants, who were obliged to mill olives and give the fifteenth part of the crop to be distributed between the owner and the authorities. Such a privilege was given to the founders of the castles by the Venetian authorities as a recompense for having built the fortifications.⁴

Each fortified settlement had an armed troop with its commander. There was always a guard on the wall of a settlement and owner's fortress. To control the territory, each settlement had two guard-towers. One was situated on the top and the other one on the slope of Kozjak, from where the approaching danger was signaled by fire.⁵

Churches were built outside the settlements, in front of the main entrance. They belong to three periods. Oldest ones date back to the 16th century and have renaissance stylistic character, with very small dimensions (7/ 8 m to 11/14 m). They were built by the landowner on the proper ground. With the growth of population at the end of the 17th and the beginning of the 18th century, inhabitants built new baroque churches of greater dimensions (8.5/10m to 15/19m) at the same place. In the middle of the 19th century at the same place or on some new locations outside the settlements, new bigger churches with historic neo-styles characteristics have been built. Their dimensions, rich decorative elements and particularly belfries reflect prestigious competition among settlements.

³ M. Morini, *Atlante di storia dell'urbanistica*, Milano 1979.

⁴ V. Omašić, *Povijest Kaštela*, Split, 1986., p. 136.-137.

⁵ V. Omašić, *Povijest Kaštela*, Split, 1986., p. 40.

Kaštela's castles and fortified settlements, with their position on the coast of a well protected bay, together with similar constructions in Seget and Marina, to the west of Trogir, present a particular type of fortification. Owners' towers and castles, though modest in dimensions, are valuable examples of renaissance architecture.

VITTURI CASTLE IN KAŠTEL LUKŠIĆ

Vitturi castle, the biggest and the best preserved renaissance fortification of Kaštela was constructed by Trogir nobleman Jerolim and Nicola Vitturi at the turn of the 15th and the 16th centuries. It was built in the shape of Cippico castle in Kaštel Stari from 1481. That is two-story building with tree-story angle towers to the north and the inner courtyard.

Originally the castle consisted of a two-story residential building to the south and a courtyard, surrounded by a fortified wall and towers to the north. The southern part was constructed in the sea, and the northern on the rocks of the coast line, surrounded by the moat. The entrance to the castle was on the north by the stone bridge and a draw bridge. The draw bridge was substituted by the stone one probably in the 17 century.

In the year 1563 Jakob and Jerolim Vitturi constructed in the inner courtyard two-story renaissance gallery on the south and two-story wings along the fortified walls. Following the rule of Kaštela fortifications the "piano nobile" was on the second floor of the southern residential building. It was perforated by renaissance semicircular monoforas and one trifora with balcony toward the sea. But in the following modification also the first floor become representative and therefore it got renaissance semicircular openings and balcony. The interior was equipped with fireplaces, stone sinks, stone cupboards and wooden furniture. Among its defensive and residential role Vitturi castle had the economic role too. In its ground-floor rooms wine and olive oil was produced.

In the 18th century, after the Turks left, the castle lost its defensive role and they adapted the northern part of the castle for pleasant dwelling. Renaissance windows from first floor of the southern residential building were transferred on the lateral facades and new baroque windows were inserted in its places. The moat on the north of the castle filed up and become the village square called "Brce". The degradation of the castle started at the end of the 18th century. The stone elements of interior and facades were demolished, new openings were inserted, and rooms were divided into smaller ones. They even inserted one more story into the height of the second floor of southern building.

Vitturi family lived in the castle until 1943. After the Second World War it became the state property and different educational institutions were accommodated there. During restoration works for the children resting-place they inserted new concrete slabs in the building. The last function of the castle was the seat of different village organizations.

At the year 1990, a group of village enthusiasts started the project of restoration of Vitturi castle. On the basis of the architectural survey, researches and the study of historic development, Institute for Protection of Monuments decided to reconstruct the castle in the shape it had on the beginning of 18. century before its degradation. They decided to remove all concrete slabs and to reconstruct wooden constructions.

Restoration work was financed by the Ministry of Culture of the Republic of Croatia and by the City of Kaštela and lasted from 1993-2001. Among the reconstruction of the wooden constructions the biggest transformation got the external facades of southern building where the renaissance openings and balconies were reconstructed. In the interior the renaissance fireplace and stone sink were reconstructed too. The biggest achieved value is the two halls 22 to 6 meters high, which take part among the rare examples of historic halls in Dalmacija.⁶ The floor of the inner courtyard was put on the original level so that is possible to see the column bases of the renaissance gallery which was not visible for a long period. The gallery was liberated from recent wooden openings, and the parapet walls. On the northern façade the little defensive element- two story stick out tower (breteche) over the entrance was reconstructed. In the end, the moat on the north side of the castle was explored and reconstructed together with the stone bridge as the original access to the building. Thanks to that the lower parts of angle towers are finally visible and they got their original proportions. Along the eastern façade the recent embankment was removed so the castle once again is rising from the sea.

The castle Vitturi 1150 m² offers several different contents: City museum of Kaštela, City library, Tourist office of Kaštela, Music Association (village brass band), and a bank. The historic hall on the first floor is used for rehearsals of the brass band, exhibitions, concerts, lectures, fashion shows and dance evenings. Inner courtyard, under nice renaissance gallery, during summer became an open stage for different music or theatre events. Placing inside the castle different organizations vital for the public life proved to be an excellent model for presentation of historical value of the building to different categories of citizens and

⁶ K. Marasović, S. Viculin, Kaštel Vitturi i program revitalizacije kaštelanskih utvrda, Villas, stately homes and castles, Zagreb 2005. p. 259-268.

the numerous tourists. Attractiveness of the castle and variety of activities ensured that monument lives an intense life and becomes the main cultural centre of the City of Kaštela.

Summary

On the end of the 15th century Dalmatia was threatened by Ottoman raids. For the safety of people and to render land cultivation possible, owners of the estate between Split and Trogir built 17 fortifications and 12 fortified settlements. Until today 11 fortifications are preserved within seven settlement of Kaštela.

Castle Vitturi is the biggest and the best preserved renaissance fortifications of Kaštela. Based on investigation and the study of spatial development the castle is renovated in its 18th century appearance before the beginning of its degradation. The reconstruction works, which lasted 1993 to 2001, was financed by Ministry of Culture of the republic of Croatia and the City of Kaštela. Wooden ceiling, renaissance openings, historic stone elements of interior, moat and the stone bridge were reconstructed. Attractiveness of the castle and variety of activities ensured that monument lives an intense life and becomes the main cultural centre of the City of Kaštela.

BARDKONTAKT 2007

RENEŠANČNÉ HRADY OF KAŠTELY A REŠTAUROVANIE HRADU VITTURI

Katja MARASOVIČ – Kaštela - Chorvátsko

Oblasť Kaštely sa rozprestiera od Salona po Trogir a od vrchov hôr Kozjak až k moru. Mierne podnebie, úrodná pôda, dostatok vody (pitnej) a poloha pri mori robí z tejto oblasti veľmi vhodnú oblasť pre obydľie.

TYPOLOGIA OPEVNENÍ V KAŠTELE A OPEVNENÉ USADLOSTI

Po pádu Bosnie v roku 1463, hrozba Ottomanskej invázie ohrozovala Dalmáciu, ktorá bola v tej dobe pod Venétskou vládou. Aby boli chránení obyvatelia a poľnohospodárske produkty, majitelia pôdy postavili (od konca 15-ho do konca 17-ho storočia) 17 pevností a 11 opevnených usadlostí na 18-tich km pozdĺž mora. Podľa týchto hradov celá oblasť dostala názov «Kaštela». Do dnešného dňa, 12 pevností a 9 opevnených usadlostí bolo zachovaných v rámci siedmich súčasných aglomerácií: Kaštel Sućurac, Kaštel Gomilica, Kaštel Kambelovac, Kaštel Lukšić, Kaštel Stari, Kaštel Novi, Kaštel Štafilić.

Za posledných 50 rokov týchto 7 usadlostí sa spojilo do veľkej aglomerácie s 35000 obyvateľmi, ktorá dostala status Mesto Kaštela.

Opevnené usadlosti Kaštely boli založené podľa stredovekej schémy: opevnenie vlastníka pôdy a opevnená aglomerácia za tým. Opevnenie vlastníka pôdy je postavené na kameňoch do mora alebo na hranici mora a pobrežia (pobrežnej línie). Opevnené osídlenie je vždy založené na sever od opevnenia. Toto rozloženie bolo vybrané z dôvodu lepších možností obrany a možnosti evakuácie loďami v prípade nebezpečia a taktiež aby sa zachránila (nezaberala) úrodná pôda pre poľnohospodárstvo. Evakuačné dvere boli na juh. Vstupe do opevnenia (hradu) bol vždy cez kamenný most, ktorý končil zdvíhacím mostom.

Rozlíšenie štyroch typov opevnení v Kaštele.

- **Veža s prístreškom** sa skladá z veže smerom na sever a opevnené nádvorie smerom na juh. Veža nebola používaná na ubytovanie, len na obranné účely. Veža Cambi so svojím prístreškom, Kaštilac v Kaštel Sućurac a Kaštilac v Kaštel Gomilica, patria k tomuto typu.

- **Hrad** sa skladá z obytného dvojposchodového domu na južnej a opevnené nádvorie s vežami na severnej strane. Hrad Cippico, Vitturi a Stafileo patria k tomuto typu.

- **Opevnený dom** je dvojposchodová budova majúca stránky (aspekty) opevnenia na severnej strane a obytné na južnej strane. Opevnené domy Lippeo, Andreis, Rosani a Tartaglia patria k tomuto typu.

- **Veža** so štvorcovým pôdorysným plánom sa dobre zachovala len v Kaštel Novi (Cippico veža). Bola to štvorposchodová budova s *machicoulis* na najvyššom poschodí. Bola určená na ochranu ako aj ako obytné prístrešie. Veže Kuparić, Cippico, Cega, Lodi a Dragač patria k tomuto typu.

Obytné priestory v týchto opevneniach boli vybavené krbmi, kamennými umývadlami, drevenými stropmi, okná, viacmulti-parted openings, balcony, logie, galérie. Ich umelecké vypracovanie bolo na

úrovni zodpovedajúce budovaniu v mestských oblastiach. Opevnenie malo aj ekonomickú úlohu. Na prízemí bol lis na olej a mlyn na olivy, kamenné misy na skladovanie oleja a sudy na víno. Bolo to tiež miesto na skladovanie poľnohospodárskych produktov, ktoré boli neskorsie prevážané loďami do Splitu alebo Trogiru.

Opevnené obydlia Kaštely su vo všeobecnosti obdĺžnikové s obyčajnou sieťou vnútorných ulíc ktorá vzišla z jednoduchého plánovania.⁷ Obranné steny boli 4 až 6 metrov vysoké končiace sa s crenelle a drevenou obrannou ochodzou. Veže boli umiestnené na rohoch. Len spodné časti stien sa zachovali do dnešných dní. Usadlosti boli vytvorené roľníkmi zo stredovekých osád z úbočia Kozjak. Museli platiť vlastníkom pôdy ročnú rentu za pôdu, na ktorej si postavili svoje domy a záhrady. Zakladatelia hrádov vlastnili lis na olej používaný roľníkmi, ktorí museli mlieť olivy a odovzdávať pätnástu časť svojej úrody ktorá sa rozdeľovala medzi vlastníka a vladára. Toto privilegium bolo dané zakladateľom hrádov vladármi z Venécie ako odmenu za postavenie opevnení.⁸

Každé opevnené obydlie malo ozbrojenú skupinu so svojím veliteľom. Vždy bol strážca na stene osady a na veži vlastníka. Na kontrolu teritória, každá usadlosť mala dve strážne veže. Jedna bola situovaná na vrchole a druhá na úbočí Kozjaku, skadiaľ blížiac sa nebezpečenstvo bolo signalizované ohňom.⁹

Kostoly boli postavené mimo usadlosti, pred hlavnou bránou. Patria k trom periodam. Najstaršie sú z 16-ho storočia a renesančný štylistický charakter s veľmi malými rozmermi (7- 8 m do 11-14 m). Boli stavané vlastníkom pôdy správnej pôde. S rastom obyvateľstva na konci 17-ho a začiatkom 18-ho storočia, obyvatelia budovali nové barokové kostoly väčších rozmerov (8.5-10m do 15-19m) na tom istom mieste. V polovici 19-ho storočia na tom istom mieste a niektoré na novom mieste mimo usadlosti sa budovali nové väčšie kostoly s novými štýlmi. Ich rozmery, bohaté ozdobné elementy odzrkadľovali prestížne súťaženie medzi usadlosťami.

Hrady Kaštely a opevnené usadlosti s ich pozíciou na pobreží dobre chránenej zátoky spolu s podobnými opevneniami v Seget a Marina, na západ od Trogiru predstavujú tento osobitý typ opevnenia. Veže vlastníkov a hrady aj keď malých rozmerov sú hodnotné ukážky renesančnej architektúry.

VITTURI –HO HRAD V KAŠTEL LUKŠIĆ

⁷ M. Morini, *Atlante di storia dell'urbanistica*, Milano 1979.

⁸ V. Omašić, *Povijest Kaštela*, Split, 1986., p. 136.-137.

⁹ V. Omašić, *Povijest Kaštela*, Split, 1986., p. 40.

Hrad Vitturi-ovcov, najväčší a najzachovalejší renesančná pevnosť Kaštely bola postavená Trogirskými vznešenými pánmi Jerolim a Nicola Vitturi na prelome 15-ho a 16-ho storočia. Bola postavená v tvare hradu Cippico v Kaštel Stari od roku 1481. Je to 2-poschodová budova s 3-poschodovými vežami na severe a vo vnútornom nádvorí.

Pôvodne sa hrad skladal z dvojposchodovej obytnej budovy na juhu a nádvoria obklopený opevnenou stanou s vežami na severe. Južná časť bola stavaná v mori a severná na kameňoch pobrežnej línie obklopený vodnou priekopou. Vstup do hradu bol na severe cez kamenný a zdvíhací most. Zdvíhací most bol nahradený kamenným pravdepodobne v 17-tom storočí.

V roku 1563 Jakob a Jerolim Vitturi postavili vo vnútornom nádvorí 2-poschodovú renesančnú galériu na južnej strane a 2 poschodia pozdĺž opevnenej steny. Podľa pravidiel opevnenia v Kaštela, "piano nobile" bolo na druhom poschodí na južnej strane obytnej budovy. Bolo perforované renesančnými polkruhovými "monofora" a jednou "trifora" s balkónom smerom na more. Ale pri ďalšej modifikácii aj prvé poschodie sa stalo reprezentačné a preto dostalo renesančné polkruhové otvory a balcony. Vnútorný priestor bol vybavený s krbmi kamennými umývadlami a skriňami dreveným nábytkom. Mimo defenzívnej a obytnej úlohy mal hrad Vitturi aj ekonomickú úlohu. V izbách na prízemí sa vyrábalo víno a olivový olej.

V 18-tom storočí po odchode turkov hrad stratil svoju obrannú úlohu a adaptovali severnú časť na hradu ako obydlie pre roľníkov. Renesančné okná z prvého poschodia boli prenesené na laterálnu fasádu a nové barokové okná boli inštalované na ich miesto. Priekopa na severe hradu bola zaplnená a stalo sa z nej mestské námestie nazývané "Brce". Degradácia hradu sa začala na konci 18-ho storočia. Kamenné prvky interiéru a fasády boli zbúrané, nové otvory vsunuté a izby boli rozdelené na menšie izby. Bolo aj pristavané jedno poschodie na druhom poschodí na južnej časti budovy.

Rodina Vitturi žila na hrade do roku 1943. Po druhej svetovej vojne sa stal vlastníctvom štátu a rôzne vzdelávacie inštitúcie tu boli umiestnené. Počas reštauračných prác miesta pre odpočinok detí boli vsunuté nové betónové piliere do budovy. Poslednou funkciou hradu bolo sídlo rôznych organizácií obce.

V roku 1990, skupina vidieckych nadšencov začala projekt reštaurovania hradu rodiny Vitturi. Na základe architektonického prieskumu, výskumu a štúdie historického vývoja, Inštitút pre ochranu pamiatok rozhodol o rekonštrukcii hradu v stave, ktorý mal na začiatku 18-ho

storočie pred svojim znehodnotením – degradáciou. Rozhodli sa odstrániť všetky betónové piliere – časti a zrekonštruovať drevené konštrukcie.

Restauračné práce boli financované Ministerstvom kultúry chorvátskej republiky a mestom Kastela a trvalo to od 1993 do 2001. Okrem rekonštrukcie drevených konštrukcií najväčšiu transformáciu doznali externé fasády na južnej strane budovy, kde boli zrekonštruované renesančné otvory a balcony. V interiéry, renesančný krb a kamenné umývadlá boli tiež zrekonštruované. Najväššia dosiahnutá hodnota sú dve haly, ktoré patria medzi ojedinelé ukážky historických hál v Dalmácii.¹⁰ Podlaha vnútorného nádvorja bola daná do pôvodnej úrovne a tak je možné vidieť základné stĺpy renesančnej galérie, ktoré neboli vidieť dlhú dobu. Galéria bola uvoľnená od novodobých drevených otvorov a parapetných stein. Na severnej fasáde malý obranný element – dvojposchodová vystávajúca veža nad vchodom bola zrekonštruovaná. Ku koncu, vodná priekopa na severnej strane hradu bola zrekonštruovaná spolu s kamenným mostom ako pôvodný vsup do budovy. Vďaka tomu spodné časti uhlových veží sú konečne viditeľné a majú svoje pôvodné proporcie. Pozdĺž východnej fasády nedávno vytvorený násyp bol odstránený, takže hrad sa akoby dvíha – vychádza z mora.

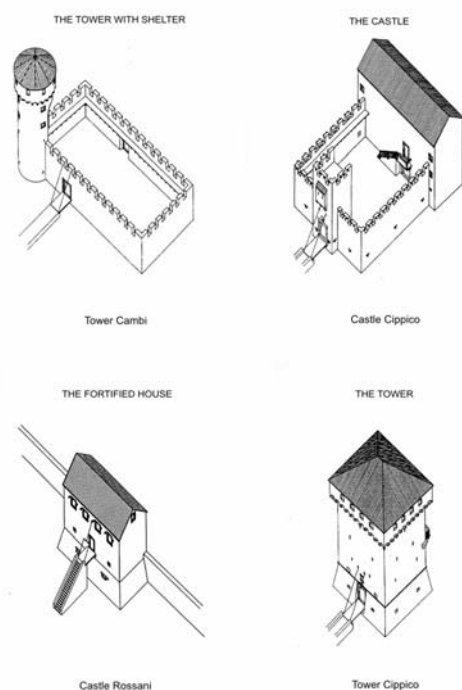
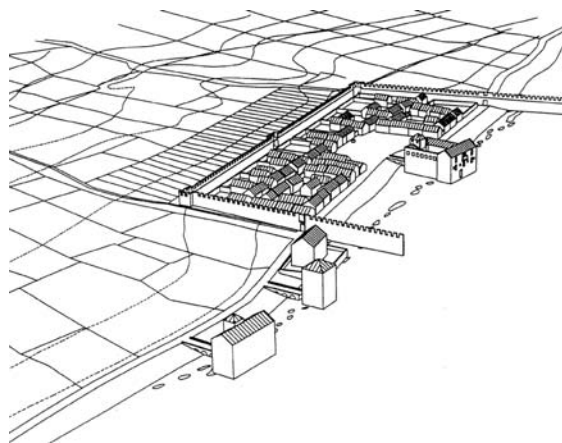
Hrad Vitturi (1150 m²) ponúka niekoľko rozdielnych obsahov – Mestské museum Kaštely, mestskú knižnicu, cestovnú kanceláriu Kaštely, hudobnú asociáciu (dychový band obce) a banku. Historická hala na prvom poschodí sa používa na cvičenie dychovej hudby, výstavy, koncerty, prednášky, modne prehliadky a tanečné večery. Vnútorné nádvorie pod peknou renesančnou galeriou sa počas leta stáva otvoreným podium pre hudbu alebo divadelné predstavenia. Umiestnenie rôznych organizácií vo vnútri hradu je potrebné pre verejný život a dokázalo že je to výborný model pre prezentovanie historických hodnôt budovy rôznymi kategóriami obyvateľov a početným turistom. Atraktivita hradu a rôzne activity zabezpečili, že monument žije intenzívnym životom a stal sa hlavným kultúrnym centrom mesta Kaštela.

Sumár.

Na konci 15-ho storočia bola Dalmacia ohrozovaná Ottomanskými nájazdmi. Pre bezpečnosť obyvateľov a aby sa dala využívať pôda, vlastníci pozemkov medzi Splitom a Trogírom postavili 17 pevností a 12 opevnených usadlostí. Do dnešného dňa sa zachovalo 11 pevností v rámci siedmich usadlostí (miest) Kaštely.

¹⁰ K. Marasović, S. Viculin, Kaštel Vitturi i program revitalizacije kaštelanskih utvrda, Villas, stately homes and castles, Zagreb 2005. p, 259-268.

Hrad Vitturi je najväčšie a najzachovalejšie renesančné opevnenie v Kaštela. Podľa prieskumov a štúdií o priestorovom vývoji hrad je reštaurovaný do svojej podoby z 18-ho storočia pred začiatkom degradácie. Rekonštrukčné práce, ktoré trvali v období 1993 – 2001 boli financované ministerstvom kultúry Chorvátskej republiky a mestom Kaštela. Drevené stropy, renesančné okná, historické kamenné prvky interiéru a kamenný most boli zrekonštruované. Atraktivita hradu a rôznorodosť aktivít zabezpečili, že monument žije intenzívny život a stal sa hlavným kultúrnym centrom mesta Kaštely.

BARDKONTAKT 2007

APLIKÁCIA DIZAJNOVÉHO ZÁHRADNÉHO NÁBYTKU DO MESTSKÝCH PAMIATKOVÝCH CENTIER

Ing. Aleš Bakoš – konateľ spoločnosti skcité, s.r.o.

Mgr. A. David Karásek – autor systému mestského mobiliára cité a záhradného nábytku egoé a predstaviteľ spoločnosti mmcité, a.s.

Centrum mesta, pôvodná historická časť, kolíska malého mestečka aj veľkej aglomerácie. Magický bod, kam všetci odpradáva smerujú, obyvatelia aj návštevníci. Miesto, ktoré sa nedá prehliadnuť a taktiež poklad, o ktorý sa každý mestský úrad stará. Keď si však položíme otázku, čím centrum všetkých priťahuje, odpoveďou nebude nutková potreba poznania histórie či obdiv k pamiatkam. Ľudia nevnímajú mesto ako múzeum, priťahuje ich rušný a koncentrovaný život. Obchody, reštaurácie, kaviarne, miesta kde ľudia komunikujú medzi sebou. Často i nahlas.

Zvlášť silno to cítime v južných krajinách, u tých národov, ktoré sme si zvykli obdivovať pre ich vyberaný životný štýl. Ulice a námestia sú tam energicky obývané a stávajú sa javiskom, ktoré všetci kompletne využívajú. V našich zemepisných šírkach nás počasie často odoženie pod strechu a dlhá zima nepraje siestam ale aj tu čím ďalej viac a viac ľudí objavuje kúzlo posedenia pri kaviarenskom stole pod šírím nebom. Fungujúce a kvalitné reštaurácie, kaviarne či bistrá sú jednoznačne tým hlavným, čo ovplyvňuje atmosféru v tom ktorom meste. Myslím, že mnohí primátori a starostovia si práve teraz lámu hlavu ako prilákať na hlavné námestie ďalších a ďalších poctivých prevádzkovateľov kaviarenských a podobných zariadení, ktorí by boli ochotní prispieť k všeobecnej atraktivite mesta.

Ako všetko, má i toto háčik. Reštaurácie a kaviarne s letnými terasami áno, ako však ovplyvniť ich vzhľad, architektonickú kvalitu? Ideálny kaviarnik by síce mal mať podnikateľského ducha i vkus, ako ale všetci vieme spoliehať sa na to tak úplne nemôžeme. Obchodná politika pivovarov a výrobcov nealko nápojov na úbohých prevádzkovateľov kaviarenských a podobných zariadení taktiež tlačí a výsledkom môžu byť pekne nevkusné polia reklamných slnečníkov vznášajúcich sa nad plastovými stoličkami priamo pred mestským úradom alebo hneď vedľa kostola. Niektoré mestá situáciu riešia reštruktúrou, objavujú sa aj pokusy úplne vymiesť letné terasy. Tieto mestá riskujú, že sa život preniesie inam a to predovšetkým do nákupných zón na predmestí. To prináša pre život v meste známe neblahé dôsledky.

Aktívny prístup sa osvedčuje všade, prečo teda nie tu. Mesto môže nechať vypracovať architektonickú štúdiu riešenia letných terás vrátane zastrešenia, ktorá určí záväzný štýl. Architekt jej môže navrhnúť alebo vybrať zo stávajúcich typových výrobkov. Aby vec uspela v praxi je nutné pozorne načúvať samotným prevádzkovateľom, pretože navrhnuté riešenie by nemalo obmedzovať ich obchodnú činnosť. Takýto systém ľahkých pódii (pre svahovité terény), zábradlí, slnečníkov či markíz musí spĺňať veľa protichodných požiadaviek. Okrem všetkých funkčných parametrov aj istú odolnosť a ľahkú údržbu. Pri kvalite dizajnu i prevedení, nesmie byť celý systém nezmyselne drahý.

Určite si nemyslím, že cesta k životom prekypujúcemu námestiu s dlažbou posiatou nádhernými letnými terasami je jednoduchá. Každý starosta či primátor, ktorý sa na ňu vydá prežije asi veľa bezsenných nocí a istotne sa nevyhne osočovaniu od najrôznejších lobbistov žiadajúcich si zachovať súčasný kolotočový štýl. Zrejme sa ani všetkým občanom nezavďačí, pretože centrum je miesto, do usporiadania ktorého, chcú hovoriť všetci. Som si však istý, že pokiaľ sa dielo podarí, námestie ožije v celkom novom duchu. Občania budú povznesení vysokou kultúrnou úrovňou a turisti si takého mesto zamilujú. A pán starosta či primátor sa začne usmievať.....

skcite s.r.o., Brnianska 2, 911 05 Trenčín, tel: +421-32-640 2427, fax: +421-32-640 2603
GSM: +421-907 777 303, e-mail: obchod@skcite.sk, www.skcite.sk, www.egoe.sk

Rady záhradného nábytku egoé:

Preva	design Radek Hegmon, David Karásek	foto č. eg.0064.eps
Vera	design Radek Hegmon, David Karásek	foto č. d 1005.eps
Radium	design Radek Hegmon, David Karásek	foto č. eg 0411.eps
Alva	design Radek Hegmon, David Karásek	foto č. eg 0380.eps
Axis	design Radek Hegmon, David Karásek	foto č. eg 0364 eps

Cora design Radek Hegmon, David Karásek

foto č. eg 0377 eps

Bistrot design Radek Hegmon, David Karásek

foto č. CRW 5613-01.jpg

Laurede design Ruud van Eggelen

foto č. eg 0031 eps

Merletto design Dagmar Moráňová

foto č. eg 0119 eps

BARDKONTAKT 2007

VYSUŠOVANIE MURIVA BEZ STAVEBNÉHO ZÁSAHU A TLMENIE RUŠIVÝCH POLÍ
POMOCOU PRIRODZENEJ ENERGIE

Mgr. Andrea Kobzová – AQUAPOL SLOVAKIA s.r.o.

1. plesne, potuchnutý zápach
2. sanácia
3. kapilárne vzliňajúca vlhkosť a strata hodnoty budovy
4. kapilárny efekt v murive
5. Aquapol – jedinečný a jednoduchosťou doteraz neprekonaný spôsob odstránenia kapilárne vzliňajúcej vlhkosti bez stavebného zásahu
6. zloženie prístroja Aquapol
7. magnetofyzikálny proces vysušovania
8. ocenenia
9. Aquapol na Slovensku
10. vlhkosť rušivých polí v budove
11. tlmenie zemského žiarenia Aquapolom
12. výskum prof. K.E.Lotza
13. príklady použitia technológie Aquapol
14. služby Aquapolu
15. záverečné slová o Aquapole

1. Plesne a potuchnutý zápach

Kapilárne vzliňajúca vlhkosť, ktorá sa vyskytuje v starších objektoch s poškodenou alebo chýbajúcou vodorovnou izoláciou, je živnou pôdou pre huby a iné choroboplodné zárodky.

Nielen že vlhké murivo škaredo vyzerá a aj prejavuje sa aj na emocionálnej pohode človeka, existuje celý rad ochorení, ktorých vznik podporuje práve vlhkosť v murive a jej účinky na vzduch a priestorový klímu. Mnoho obyvateľov vlhkých bytov sú častejšie chorí a trpia ochoreniami dýchacích ciest.

Je všeobecne známe, že plesne okrem toho, že poškodzujú byt a jeho zariadenie, môžu vážne ohroziť ľudské zdravie. Spóry, uvoľňované z nárastov plesní do ovzdušia, vyvolávajú u vnímavých jedincov precitlivosť (alergiu), ktorá sa prejavuje najčastejšie ako priedušková astma alebo alergická nádcha.

2. Sanácia

Voda má vlastnosť, že dokáže zmáčať väčšinu látok a predovšetkým stavebné materiály. Takmer každý stavebný materiál je porózny a ak príde do kontaktu s vodou, ťahá vlhkosť nahor. Tu pôsobiace sily sú zrejme také veľké, že aj napriek gravitácií vzliňajú. Spolu s vlhkosťou vzliňajú v rozpustenom stave aj zemné soli a upchávajú predovšetkým póry hydrofóbnej sanačnej omietky. Ako je známe, tie nepripustia kapilárnu čiže kvapalnú vlhkosť, iba vo forme pary. Preto vyzerajú sanačné omietky veľmi dlho na povrchu sucho naproti vápenno-cementovej omietke. Hoci sa soli ukladajú za omietkou (zóna tlmenia solí), čím sa priedušné póry sanačnej omietky viac a viac soľami upchávajú a kapilárne vzliňajúca vlhkosť stúpa vyššie. Sanačná omietka sa tým mutuje na omietku upchávajúcu, závernú. Sanačná omietka alebo tiež nazvaná odvlhčovacia omietka nie sú žiadnou náhradou za opatrenia, ktoré zabráňujú stúpaniu vlhkosti do muriva. Objekt nebol vysušený, bola použitá len sanácia v r. 2002 – zbytočné výdavky

3. Kapilárne vzliňajúca vlhkosť a strata hodnoty budovy

Okrem zdravotných ťažkostí spôsobuje kapilárne vzliňajúca vlhkosť v murive aj ďalšie nepríjemnosti. Ide predovšetkým o finančné škody spôsobené vlastníkom starších domov či bytov. Zvýšené sú aj náklady na kúrenie spojené zlými tepelnými izoláciami vlhkého muriva. Vysoká spotreba elektrického prúdu odvlhčovača, ktorý musí byť zapojený, aby bola obytná klíma znesiteľnejšia. Takýto lokál alebo byt nie je možné prenajať.

Aj stavebná hmota je kvôli neustálej vlhkosti v murive ohrozená. Stavebnú látku soli a mikroorganizmy povrchovo úplne zničia a tým stráca pevnosť. V skratke povedané, vlhkosť v murive poškodzuje stavebnú substanciu, zariadenie, zdravie obyvateľov, zaťažuje sa aj životné prostredie kvôli zvýšenému kúreniu čím sa majiteľom omnoho zvyšujú aj finančné náklady oproti suchému murivu.

Zničené cenné oblečenie, obrazy, alebo aj veľká modelárska železnica, ktorej koľajnice začali hrdzaviť a padli tak za obeť vzdušnej vlhkosti. Vlhké múry sa starajú práve o príliš vlhkú priestorovú klímu, okrem ostatných nevýhod.

4. Kapilárny efekt v murive

Jednou z hlavných príčin vzniku škôd v starých objektoch spôsobených vlhkosťou je stúpajúca vlhkosť v murive. Ide o fenomén kedy, v prípade poškodenej alebo úplne chýbajúcej horizontálnej izolácie, porózny stavebný materiál nasáva zo základov molekuly vody a tým sú steny postupom času úplne premáčané. Zemná vlhkosť stúpa nahor v nepatrných dutinách muriva, v kapilárnom systéme, v kanálikoch muriva tenkých ako vlások, a odparuje sa v takzvanej zóne odparovania. Preto možno hovoriť aj o kapilárne vzliňajúcej vlhkosti.

V suchom stave prispieva kapilárny systém v murive k tomu, že murivo dýcha, takže vlhkosť v malom množstve prijíma a opäť odovzdáva.

Čím má povrch steny otvorenejšie póry, tým viac vzdušnej vlhkosti môže nahromadiť. Ak je už prevlhčený z vnútra, z vonkajšieho priestoru už vlhkosť nezachytí. Suchá stena je preto predpokladom pre zdravý príjemnú priestorovú klímu, pretože pôsobí regulačne na klímu aj vlhkosť.

Podstata, prečo voda stúpa do kapilárneho systému muriva, spočíva podľa fyzikov v tom, že voda je zmáčajúca kvapalina. Pri zmáčaní ide o kontakt medzi kvapalinou a povrchom pevnej látky. Ide o jav, ktorý sa zakladá na pôsobení síl medzi rozličnými molekulami, molekulových síl. To, že vlhkosť v murive stúpa spočíva v tom, že príťažlivé sily medzi molekulami vody a molekulami stavebného materiálu, ktorý je zvonka zmáčaný (napr. tehla) sú silnejšie ako sily, ktoré pôsobia medzi jednotlivými molekulami vody navzájom.

5. AQUAPOL – jedinečný a doteraz jednoduchosťou neprekonaný spôsob odstránenia kapilárne vzliňajúcej vlhkosti v murive bez stavebného zásahu

- bez podrezávania
- bez chémie
- bez elektrického prúdu

Aquapol je rakúska technológia na princípe magnetokinézy pôsobiaca na trhu od roku 1985. Vynálezcom a zakladateľom je Ing. Wilhelm Mohorn. Spokojní zákazníci sú motorom systému Aquapol. O spokojných zákazníkoch svedčí aj počet doposiaľ namontovaných prístrojov v Európe 34 000.

Po tom, ako sa systém Aquapol namontuje do objektu, uskutočňuje svoju prácu pomerne nemennou energiou. Prístroj vysiela slabé ale účinné silové pole gravomagnetickej prírody. Pravotočivé polarizované vlny otáčajú molekuly vody v kapilárnom systéme muriva tak, že putujú nadol. Rozličné soli, ktoré sa nachádzajú vo vodnom roztoku, sa čiastočne odparujú v zóne odparovania, a veľká časť putuje s vlhkosťou späť do zeme, odkiaľ pôvodne prišli.

Magnetofyzikálny proces vysušovania sa tak koná v dvoch fázach a je pozorovateľný na dvoch rozličných oblastiach steny. V oblasti, kde predtým voda a soli vystúpili, keď vlhkosť putovala kapilármi steny počas dlhého procesu nahor (zóna odparovania), je možné spravidla silnejšie pozorovať vykvitnuté soli. Keď sa odparuje vlhkosť, dostávajú sa na povrch, čím sa škody na omietke ešte častokrát vizuálne zhoršujú. Skutočne je to v tomto prípade dobré znamenie pokročilého procesu vysušovania. Stará omietka slúži v tejto fáze ako zberač pre soli.

Pri magnetofyzikálnom procese vysušovania sa teda veľká časť vo vode rozpustených solí vyplavuje, a to tak vo fáze odparovania ako aj vo fáze odvlhčovania. Tým si kapilárny systém steny zachováva priedušnosť. Vzduchové póry, ktoré už nie sú upchaté soľami a vlhkosťou, výrazne zvyšujú tepelnoizolačné vlastnosti muriva, zatiaľ čo efekt tepelnej izolácie pri vlhkom murive je extrémne zhoršený. Tak znižuje suché murivo náklady na kúrenie.

Cieľ vysušovania je vtedy dosiahnutý, ak sa dosiahol stav rovnovážnej vlhkosti. Zostatková vlhkosť závisí od stavebného materiálu, obsahu solí a od okolitej klímy.

Hlavnou oblasťou použitia je teda vzliňajúca vlhkosť, ktorá je typickým javom v starých objektoch, predovšetkým na prízemí.

Cieľ vysušovania je vtedy dosiahnutý, ak sa dosiahol stav rovnovážnej vlhkosti. Zostatková vlhkosť závisí od stavebného materiálu, obsahu solí a od okolitej klímy.

Na stanovenie zostatkovej vlhkosti sa používajú meracie metódy, ktoré sú stanovené v oficiálnych normách. Firma Aquapol sa vzťahuje na prísnu normu Rakúska.

Keď je odvlhčovanie ukončené, javí sa povrch omietky v mieste zvýšenej koncentrácie solí častokrát vlhšie ako pred vysušovaním. Deje sa to kvôli hygroskopickému vlastnosti solí, t.j. soli viažu na seba vzdušnú vlhkosť. Pre zvýšenú koncentráciu solí má omietka v tejto oblasti aj drobivú konzistenciu a je možné, že stará omietka a náter sú viac poškodené ako predtým. Preto je po vysušovaní najvhodnejší čas na nástup pre sanáciu omietky. Pokiaľ sa dodržiava presný postup stanovený technikom Aquapolu, sme na najlepšej ceste ako sa zbaviť prinesených solí. Pre sanáciu omietky platí zlaté pravidlo, a to,

že by sa s ňou malo začať až po ukončení fázy ovdľhčenia. Pri všetkých spôsoboch vysušovania treba brať pri sanácii ohľad aj na obsah solí, PH-hodnotu muriva atď. (ÖNORM B 33 55).

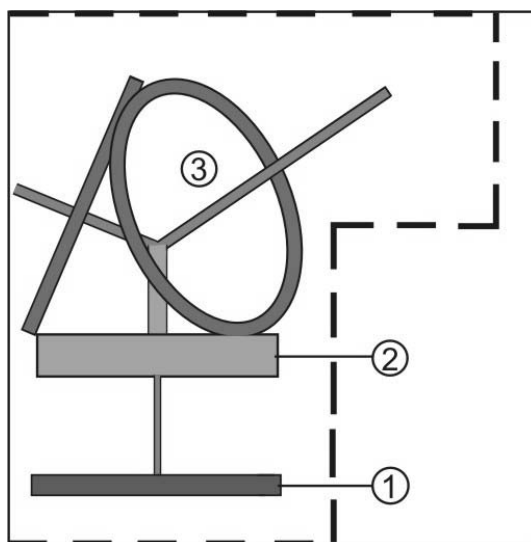
6. Zloženie prístroja AQUAPOL

Prístroj sa skladá z 3 jednotiek:

PRIJÍMACIA jednotka (1): pozostáva z 2 rôznych plôch so špirálovitými anténami a prijíma magnetické pole Zeme

POLARIZAČNÁ jednotka (2): je zložená z valcovitej vzduchovej cievky, ktorá prijímanú energiu polarizuje

VYSIELACIA jednotka (3): pozostáva z 3 otáčavých cievok, ktoré sú tiež valcovité vzduchové, a z 3 špeciálnych antén. Vysielačia jednotka vysiela polarizovanú energiu do priestoru.

7. Magnetofyzikálny proces vysušovania

Vysušovanie prechádza 2 fázami:

Fáza odparovania prebieha vo vrchnej časti muriva.

Fáza vysušovania prebieha v spodnej časti muriva.

Po troch až šiestich mesiacoch, keď je fáza odparovania ukončená, možno odstrániť starú omietku, ak je to potrebné a nahradiť ju novou. Pred týmto časom by to nebolo efektívne, nakoľko by nová omietka ešte prijímala vykvitajúce soli. Je možné však použiť nosič omietky a obnoviť omietku ihneď.

Fáza odvlhčovania sa koná v spodnej časti muriva. Kapilárnymi pochodmi steny sa v tejto nízko položenej zóne pohybujú molekuly vody a tiež rozpustené soli v smere nadol. Fáza odvlhčenia trvá spravidla 12 až 36 mesiacov.

8. Ocenenia

Medzi najdôležitejšie ocenenia patrí už spomenutý certifikát EURAFEM – certifikát o účinnosti technológie akoby pečať kvality ako aj Kaplanova medaila (1995) – čestná cena od rakúskeho ministerstva pre vedu za inováciu.

Spomedzi mnohých spomenieme Veľkú cenu For Arch (1993), Uznanie a cena za inováciu (1995), Čestná listina IENA 2001, Grand Prix (2006), a najnovšie ocenenie získala firma AQUAPOL SLOVAKIA vo februári 2007 na výstave Aquatherm v Nitre.

9. AQUAPOL na Slovensku

AQUAPOL SLOVAKIA pôsobí na trhu od roku 1993 a rozsahom pôsobnosti pokrýva celé územie Slovenska. Doposiaľ bolo na Slovensku namontovaných 1550 prístrojov Aquapol na vysušovanie muriva bez stavebného zásahu. Touto technológiou sa vysušili rôzne druhy objektov od rodinných domov, cez penzióny a reštaurácie, obecné úrady až po kostoly.

10. AQUAPOL a geologicky rušivé polia

Geologicky rušivé polia, ktoré sú spôsobené podzemnými vodnými kolesami, patria k druhej veľkej oblasti použitia Aquapolu. Tieto rušivé polia spôsobujú často enormné stúpanie vlhkosti v murive, odhliadnuc od nepriemerných zdravotných dôsledkov pre obyvateľov budovy. Bolo zistené, že prístrojom Aquapol je možné tieto geologické rušivé polia enormne redukovať, niekedy až z 99%, ak je prístroj Aquapol vzdialený len niekoľko metrov. Ako ukázala niekoľko ročná prax, túto takzvanú vlhkosť rušivých polí je možné z prevažnej časti Aquapolom odstrániť. Je to malý zázrak, nakoľko školská fyzika dodnes na to nepozná vysvetlenie.

11. Tímenie zemského žiarenia Aquapolom

Čo je v skutočnosti zemské žiarenie?

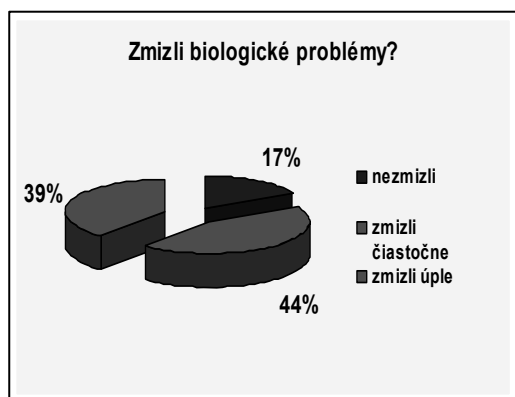
Bežne pojmom „zemské žiarenie“ označený fenomén je vyvolaný anomáliami intenzity prirodzeného poľa zeme, ktoré kvôli jeho vlastnej frekvencii môže silno poškodzovať najmä vodnaté systémy. Vodné žily majú schopnosť, že zosilňujú prirodzené zemské žiarenie, tak že vlhkosť na tomto mieste výrazne stúpa vyššie. Nakoľko ľudské telo pozostáva z viac ako 70% vody, nemalo by vlastne nikoho prekvapiť, že tieto anomálie intenzity prispievajú k chorobám ľudí, ktorí žijú v tejto oblasti geologických rušivých polí.

12. Výskumy Prof. Lotza

V nemecky hovoriacej oblasti je profesor Lotz považovaný za priekopníka v oblasti geobiológie, ktorá sa zaoberá tým, ako pôsobia sily na Zemi a na život. Je odborníkom v oblasti nepriameho merania tzv. zemského žiarenia.

Medzi inými vyhodnotil prof. Lotz už získané vedecké skúmania na biologické účinky systému Aquapol.

Ľudia, ktorí boli zapojení do výskumu, mali v miestnosti nainštalovaný prístroj Aquapol, v ankete uviedli okrem iného zlepšenie spánku a celkovej pohody, ako aj zlepšenie priestorovej klímy, a to aj v geologicky rušených domoch.

Výsledky dotazníka, týkajúceho sa biologických problémov a poruchy spánku.

13. Komplexný koncept Aquapolu

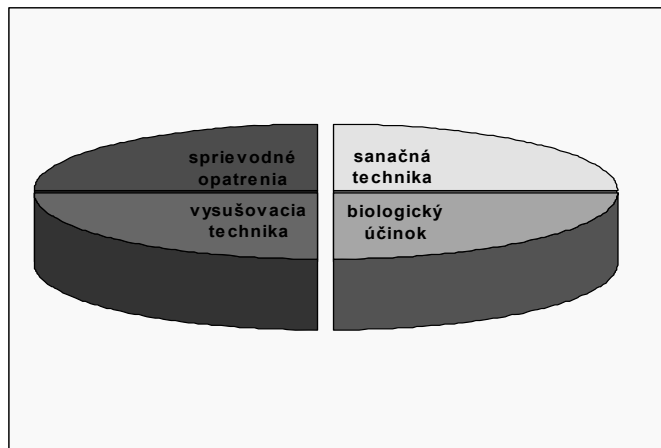
AQUAPOL . firma, činná po celej Európe, ktorá bola založená pred viac ako 20 rokmi s trvalo narastajúcim úspechom na trhu vysušovania muriva sa rozširuje a v pravidelných intervaloch otvára svoje nové pobočky v ďalších krajinách a regiónoch. Čo stojí za týmto veľkým úspechom? Aquapol je komplexným systémom alebo aj kompletným servisom.

Sú štyri faktory úspechu, ktoré je potrebné brať do úvahy:

1. technika vysušovania samotná vo vzťahu na vzliňajúcu vlhkosť
2. sprievodné opatrenia – na úplnú záruku procesu vysušovania a aby sa dostali aj ďalšie zdroje vlhnutia pod kontrolu
3. sanačná technika – dodržiavanie stavebných materiálov, obsahu solí, čas sanácie atď.

4. biologické účinky Aquapolu na obyvateľov objektu. Keď sa ako vedľajší efekt prejavujú pozitívne biologické efekty, potom môžeme s istotou hovoriť o komplexnom systéme.

14. Výhody technológie Aquapol

- bez údržby
- vysoká životnosť prístroja
- 20 ročná záruka funkčnosti prístroja
- záruka navrátenia
- pre každý typ a hrúbku muriva
- nezaťažujúca životné prostredie
- žiadne náklady na energiu
- hospodárna technológia
- najjednoduchšie riešenie
- bez chémie
- šetrný k stavebnému základu
- znižuje náklady na vykurovanie
- absolútne nehlučný
- vznik trhlín spôsobených sadaním je nemožný
- čiastočne odsoluje murivo
- pokles vysokej hodnoty vzdušnej vlhkosti
- EUROPATENT – certifikát kvality
- a mnohé ďalšie

Slovakia

Banícka 18
971 01 Prievidza
Tel.: 046/543 93 93
Fax: 046/543 93 92
Mobil: 0903 270 100
e-mail: aquapol@aquapol.sk
<http://www.aquapol.sk>

BARDKONTAKT 2007

A CITY OF MINUSCULE WONDERS – THE MUNICIPAL HERITAGE FUND

Ákos Capdebo – City Budapest, Hungary

What does the protection of urban appearance mean in Budapest?

When one considers this issue there are several points to be taken into account. The beauty and unique character of the Hungarian capital is partly due to its unparalleled location and partly to its specific architectural treasures. There are relatively few buildings of particularly outstanding aesthetic value among these last, or buildings which are prominent due to their construction several centuries ago. Instead there are a large number of houses, ensembles of buildings, streets, and quarters of the city that radiate charm and a pleasant atmosphere of their own, and which were built with great mastery and care. One could say that Budapest is not a city of a few world-famous artistic treasures, but more a place of 'minuscule wonders', and this is the primary reason why tourists visit and citizens love it.

The next point of consideration, which cannot be disregarded and is visible to all who live in this city, is that the building stock significantly deteriorated during the decades after World War II. Occasional renovation and campaign-like serial refurbishing was done, primarily in the most conspicuous locations, but by and large it was rather lack of ownership, neglect and decay that characterised the city. This particularly affected the 'minuscule wonders' mentioned above, buildings which did not enjoy heritage protection, the ornamentation of façades, statues, gateways and glass windows...

A third crucial fact is the lack of resources: owners of property, whether private individuals or institutions, usually do not possess the sums necessary for independent restoration of these (often badly damaged) buildings and structures. And naturally, the State, the local governments of districts and the Municipality cannot afford to simply take on the task of renovating buildings which they do not own. (It should be added that using public funds in this way would raise justified criticism on the grounds of proportionate sharing of public burden and fair redistribution.)

How, then, is it possible to pursue an effective policy for the protection of urban appearance?

It is necessary to create constructs of assistance suited to allocating resources even for works of smaller scale or lesser significance. Constructs designed to grant supplementary sums to other available resources. Support allowing for the realisation of works phased out and prolonged for several years. Flexible assistance tailored to individual cases. Furthermore, professional assistance as well as money should be allocated, along with professional control over the renovation work.

During the past years the Municipality has elaborated two constructs of support for tasks in the field of protecting urban appearance.

One is Assistance to the Protection of Settlement Value (TÉT). Subsidies may be obtained on the basis of applications invited annually for the restoration of buildings not included in the national heritage list, but which classified by the Municipality in the category of buildings and ensembles of buildings enjoying local protection. TÉT partly gives non-refundable grants, and partly repayable loans (money collected as repayment may subsequently increase the funds to be distributed).

The other means of support, serving similar purposes, is the Heritage Fund, the subject of the current publication. Its main advantage is that it is totally flexible: heritage buildings, buildings under local protection, and others not classified in either of these

categories, may receive non-refundable subsidy. Therefore it is highly suited for offering supplementary resources in individual cases, even on occasions when worthwhile renovation would otherwise be halted for the lack of funds, or when insufficient funds may jeopardise the completion of an important piece of work in progress.

The Municipal Heritage Fund was established over a decade ago; initially it had a couple of million forints at its disposal, whereas in 2004 we could allocate almost 70 million for supporting reconstructions. During this period partial restorations were effected on almost six hundred buildings: certain representative cases are presented in this volume.

As a result of subsidies granted by TÉT and the Heritage Fund, altogether more than one thousand works have been completed, to the point where the strollers of Budapest already sense the extent of achievement. The elaborated constructs of support seem to have worked, and the urban appearance of Budapest, even if at the cost of major efforts, has been continuously and spectacularly regaining its characteristic beauty.

We are proud of having been able to participate in this work during the last decade, together with our fellow representatives working in the Committee for Urban Planning and the Protection of Urban Image.

Picture 1: The fountain of the Danaides

District V. Szomory Dezső Square

This small square in the inner city has an intimate, almost Mediterranean atmosphere, particularly since the bronze statue with the polished red marble plinth and basin was restored with the assistance of the Heritage Fund.

Picture 2: Art Nouveau in the Workers' Home

District XXI. 1 Árpád Road

The building of the Csepel Workers' Home conceals a treasure which cannot be seen from the outside: a theatre hall in Art Nouveau style, built between 1917 and 1920, and used by local workers not only for performances but also for balls and dances. Enormous paintings (so-called panels) were fixed on the two sides of the hall at a length of 12 metres each. On one side can be seen characteristic artistic figures (principally evoking figures from Greco-Roman and German-Celtic legends), while the pictures on the other side glorify work (here again it is rather mythological figures which are depicted, equipped with the tools of factory work).

Picture 3: The riches of detail

District V., 3 Hold Street

As a result of restoration the façade, dating from the turn of the 19th-20th centuries is

again visible in its captivating richness of detail, and its beauty radiates over its environment, lending real stature to the inner city of Pest.

Picture 4: The power of joint effort

District VII. 35 Dob Street

The Art Nouveau-style building owned by the Hungarian Autonomous Orthodox Israelite Community exemplifies how significant cultural and architectural treasures can be saved if the resources of the State and of the Municipality are united.

Picture 5: A clear-cut construction

District II. 7 Pasaréti Road

The glass mosaic in the entrance hall of the Bauhaus-style heritage building designed by Farkas Molnár in 1937 was based on one of his constructivist painting from 1923.

Picture 6: Minerva from a peacetime garden

District XI. 5 Rezeda Street

The four-metre tall limestone statue of Minerva, the work of an unknown Italian artist stands in the sizeable park of an early 20th century beautiful villa built on Gellért Hill in Rezeda Street.

Picture 7: A jewel box next to the housing estate

District XXII. 15 Terv Street

The former cemetery chapel of Budafok, an architectural jewel and part of Budafok's rich heritage was saved from total decay by the Assistance for the Protection of Settlement Value.

Picture 8: A fresco by István Szőnyi at the post office

District XXI. 22 Szent Imre Square

The post office in the centre of Csepel is a characteristic modern flat-roofed building; it was completed in 1949. The unique feature of the building is the large fresco by István Szőnyi on the slightly sloping wall looking at the audience from 1957. The fresco summarises the history of communications and postal services through a sequence of pleasant scenes of everyday life.

Picture 9: History incorporated in two statues

District XII. 48 Márvány Street

The bas-reliefs ornamenting the gates of the four-storey block of flats, commissioned by the Hungarian Royal Defence Pension Contribution Fund in 1929, represent soldiers cast

to the ground but looking upwards.

Picture 10: Step-by-step renovation

District VII. 29-31 Kazinczy Street

The largest synagogue of the Hungarian Autonomous Orthodox Israelite Community (and one of the largest in Central Europe) was built in 1913 in Kazinczy Street. The building, of significant architectural value, was badly damaged during World War II, its furniture was totally destroyed, and it remained long unused. Restoration of the building has been in progress continuously since 1980, and at times only the support of the Heritage Fund permitted the commencement of the next phase of work.

Picture 11: A composition of monumental windows

District XIV. 39 Ajtósi Dürer Lane

The Primary School and Students' Hostel for the Blind was built between 1899 and 1904, as one of the most characteristic and beautiful buildings of the age, in Art Nouveau style. The most remarkable part of the building is the Nádor Hall, which presents a world of Art Nouveau forms which are characteristically Hungarian. Here can be seen the largest ensemble of a contiguous painted lead glass ensemble in Hungary.

Picture 12: Interior of a Greek Catholic church

District VIII. 10 Rózsák Square

In the area formerly called Poorhouse Square, the small, single-nave neo-Romanesque church was originally built for the local Roman Catholic community between 1875-1880, and was only later transferred to their Greek Catholic brethren: e.g. an iconostas was set up in the shrine.

Compiled by:
Department for the Protection of Settlement Heritage,
Mayor's Office, Budapest Municipality
Photographed by: Mrs Fáy Judit Szalatnay
Translation by: Siner Co. Ltd.
Graphics: Géza Perlitz
Execution: A. Bt. Stúdió

Budapest, May 2004

BARDKONTAKT 2007

MESTO MINIATÚRNYCH ZÁZRAKOV – MESTSKÝ FOND DEDIČ STVA.

Ákos Capdebo – City Budapest, Hungary

Čo znamená ochrana mestského vzhľadu v Budapešti?

Ak sa bude posudzovať tento problém, je tu niekoľko bodov, ktoré treba brať v úvahu. Krása a ojedinelý charakter hlavného mesta Maďarska je tu čiastočne pre neporovnateľnú polohu a čiastočne pre špecifické architektonické poklady. Je tu relatívne málo budov hlavne estetického hodnoty medzi týmito poslednými alebo budov, ktoré sú prominentné vzhľadom na ich vynikajúcu estetickú hodnotu alebo prominentné budovy vzhľadom na postavenie pred niekoľkými storočiami. Naopak je tu veľký počet budov, súborov budov, ulíc a štvrtí mesta, ktoré vyžarujú šarm a vlastnú príjemnú atmosféru a ktoré boli postavené s veľkým umením a starostlivosťou. Dalo by sa povedať, že Budapešť nie je mesto zopár svetovo-známych umeleckých pokladov ale skôr miesto "malých zázrakov" a toto je hlavný dôvod prečo ju turisti navštevujú a milujú.

Ďalším bodom pre úvahu, ktorý sa nedá opomenúť a je viditeľný pre všetkých, ktorí žijú v tomto meste je, že budovy chátrali počas dekád po druhej svetovej vojne. Náhodné renovácie a obnovenie bolo urobene hlavne na tých najviditeľnejších miestach, lebo neznalosť vlastníckych vzťahov, zanedbanie, a poškodenie charakterizovalo mesto. Toto ovplyvnilo hlavne "miniaturne zázraky" uvedené vyššie, budovy ktoré neprofitovali z ochrany dedičstva, ornamentálna výzdoba fasád, sochy vchody a sklenené okná.

Tretím dôležitým faktom je nedostatok finančných prostriedkov: vlastníci budov či už jednotlivci alebo inštitúcie obvykle nemajú potrebnú sumu na nezávislé reštaurovanie týchto budov (obvykle veľmi poškodených). A prirodzene štát, miestne úrady okresov a obcí si nemôžu dovoliť vziať na seba úlohu obnoviť budovu, ktorú nevlastnia (malo by byť poznamenané, že využívanie verejných zdrojov týmto spôsobom by mohlo zdvihnúť oprávnenú kritiku na základe proporcionálneho zdieľania verejnej záťaže a spravodlivého prerozdelenia).

Ako je to potom možné sledovať efektívny spôsob ochrany verejného vzhľadu?

Je potrebné vytvoriť asistenciu vhodnú pre rozdeľovanie zdrojov na práce malých rozmerov alebo menšej dôležitosti. Vytvoriť systém určený na pridelenie dodatkových zdrojov k iným dostupným zdrojom. Podpora umožnila realizáciu prác nafázovanú a predĺženú na niekoľko rokov. Operatívna asistencia bola našitá na jednotlivé prípady. Navyše, profesionálna asistencia a taktiež financie by mali byť pridelené spoločne s profesionálnou kontrolou nad renovačnými prácami.

Počas posledných rokov mestský úrad vytvoril dva systémy podpory (two constructs of support) pre úlohy na poli ochrany mestského vzhľadu.

Jednou je "asistencia pre ochranu hodnôt osídlenia - Assistance to the Protection of Settlement Value (TÉT)". Prostriedky môžu byť obdržané na základe aplikácie predložených každoročne pre reštaurovanie budov nezarađených do zoznamu národného dedičstva, ale ktoré sú klasifikované podľa mestského úradu v kategórii budov a celkov budov využívajúcich miestnu ochranu. TÉT čiastočne prideliuje nenávratné granty a čiastočne vratné pôžičky (peniaze vyzbierané ako vratné pôžičky môžu následne zvýšiť zdroje na prerozdelenie).

Iné druhy podpory slúžiace podobnému účelu je Dedičský fond - Heritage Fund. Jeho hlavnou výhodou je že je úplne flexibilný: budovy dedičstva, budovy pod miestnou ochranou a iné neklasifikované v žiadnej z týchto kategóriách môžu dostať nenávratnú podporu. Preto

je veľmi vhodné pre ponúknutie dodatkových zdrojov v jednotlivých prípadoch, aj v prípadoch keď vhodná renovácia by bola inak zastavená pre nedostatok finančných zdrojov alebo keď nedostatočné zdroje môžu ohroziť dokončenie dôležitej práce v procese.

Mestský fond dedičstva bol založený pred viac ako 10 rokmi: na začiatku mal k dispozícii len 2million forintov, ale v roku 2004 sme mu mohli pridať takmer 70 millionov pre podporu rekonštrukcie. Počas tejto doby čiastočné rekonštrukcie na takmer 600 budovách boli prevedené: niektoré reprezentačné prípady sú predstavené v tomto čísle.

Ako výsledok zdrojov pridelených "TÉT" a dedičským fondom, spolu viac ako 1000 prác bolo dokončených do bodu keď aj prechádzajúci sap o Budapešti vycítia dosiahnutý rozsah. Vypracovaná stavba podpory vyzerá, že funguje a mestský vzhľad Budapešti aj za cenu veľkého úsilia sústavne a dramaticky získala svoju charakteristickú krásu.

Sme hrdí, že sme boli schopní zúčastniť sa na tejto práci počas minulej dekády spolu s našimi spolupracovníkmi pracujúcimi vo "Výbore pre mestské plánovanie a ochranu mestského vzhľadu - Committee for Urban Planning and the Protection of Urban Image".

Obrázok 1: Fontána Danaidesa

obvod V. Szomory Dezső námestie

Toto malé námestie vo vnútornom meste má intímnu, takmer stredomorskú atmosféru, hlavne od doby, keď bronzová socha s podstavcom z červeného mramoru a nádržkou bola reštaurovaná s podporou Fondu dedičstva.

Obrázok 2: "Art Nouveau" v dome pracovníkov.

obvod XXI. 1 Árpád Road

Budova Csepel Workers' skrýva poklady, ktoré sa nedajú vidieť zvonku: divadelná hala v štýle "Art Nouveau" postavená v rokoch 1917 až 1920 a využívaná miestnymi robotníkmi nie len pre vystúpenia ale tiež pre bály a tance. Obrovské maľby (tiež nazývané panely) boli pripevnené na dvoch stranách haly o dĺžke 12 metrov každá. Na jednej strane môžete vidieť charakteristické umelecké postavy (princiálne vychádzajúce z postáv Grecko-Rímskych a Germansko-Celtických legend), kým obraz na druhej strane vyzdvihuje prácu (tu su to skôr mytologické postavy, ktoré sú vybraté, vybavené s náradím z továrne).

Obrázok 3: Bohatosť detailov

obvod V., 3 Hold ulica

Ako výsledok reštaurovanie fasády domu datovaného do prelomu 19-ho a 20-ho storočia je opäť viditeľná vo svojej bohatosti detailov a jej krása vyžaruje do okolia, prepožičiava (dodáva) skutočnú veľkosť vnútornému mestu Pest.

Obrázok 4: sila spoločného úsilia

obvod VII, 35 Dob ulica

Budova v štýle Art Nouveau vo vlastníctve Komunity Maďarských Ortodoxných Izraelitov dáva príklad ako sa dajú dôležité kultúrne a architekturné poklady zachrániť ak sa

zdroje štátu a mesta spoja.

Obrázok 5: jasná konštrukcia

obvod II. 7 Pasaréti cesta

Sklenená mozaika vo vstupnej hale v historickej budove v štýle Bauhaus vytvorený Farkašom Molnárom v roku 1937 bol postavený na základe jedného z jeho obrazov z roku 1923.

Obrázok 6: Minerva z mierovej záhrady

obvod XI. 5 Rezeda ulica

4 metre vysoká socha Minervy z vápenca, práca neznámeho Talianskeho umelca stojí v parku krásnej vily zo začiatku 20-ho storočia postavená na vrchoch Gellért na ulici Rezeda.

Obrázok 7: pokladnica na šperky v blízkosti domov

obvod XXII. 15 Terv ulica

V minulosti kaplnka na cintoríne v Budafok, architekturný poklad a park v bohatom dedičstve Budafoku bola zachránená z úplnej ruiny Asistenciou pre ochranu hodnôt usadlostí.

Obrázok 8: Freska od István Szőnyi v budove pošty

obvod XXI. 22 Szent Imre námestie

Budova pošty v strede Csepelu je charakteristická moderná budova s rovnou strechou; bola dokončená v roku 1949. Ojedinelým znakom budovy je veľká freska od István Szőnyi trochu naklonenej stene sa pozerala na prichádzajúcich od roku 1957. Freska sumarizuje históriu komunikačných a poštových služieb cez sekvencie pekných scén každodenného života.

Obrázok 9: História zakomponovaná do dvoch sôch

obvod XII. 48 Márvány ulica

Ornamentálny reliéf brán 4 poschodovej obytnej budovy z roku 1929 predstavuje vojakov osadených do zeme ale pozerajúci hore.

Obrázok 10: postupná krok za krokom renovácia

obvod VII. 29-31 Kazinczy ulica

Najväčšia synagóga Komunity Maďarských ortodoxných Israelitov (a jedna z najväčších v strednej Európe) bola postavená v roku 1913 na ulici Kazinczy. Budova významnej architekturnej hodnoty bola vážne poškodená počas II. Svetovej vojny, jej nábytok totálne rozbitý a zotrvala dlho nevyužívaná. Reštaurovanie budovy bolo v sústavnom procese od roku 1980 a len podpora zo strany Fondu dedičstva dovolila

započatie nasledujúcich fáz práce.

Obrázok 11: Kompozícia monumentálnych okien

obvod XIV. 39 Ajtósi Dûrer ulica

Základná škola a ubytovňa pre slepých študentov bola postavená medzi rokmi 1899 a 1904, ako jedna z najcharakteristickejších a krásnych budov toho obdobia v štýle "Art Nouveau". Najpozoruhodnejšia časť budovy je hala Nádor Hall, ktorá reprezentuje svet foriem Art Nouveau, ktoré sú charakteristicky Maďarské. Tu sa dajú vidieť najväčšie súbory maľovaného oloveného skla v Maďarsku.

Obrázok 12: Vnútro Grécko – katolíckeho kostola

obvod VIII. 10 Rózsák námestie

V oblasti ktorá sa pôvodne volala Námestie chudobných, malý jednoloďový novorománsky kostol postavený pre miestnu komunitu rimokatolíkov v rokoch 1875-1880, a len neskôr bol prevedený ich gréckokatolíckym bratom t.j. iconostas bol zavesený vo svätyni.

Zozbierané z:

Oddeleni pre ochranu dedičstva.

Primátorská kancelária, mesto Budapešť

Fotografované: pani Fáy Judit Szalatnay

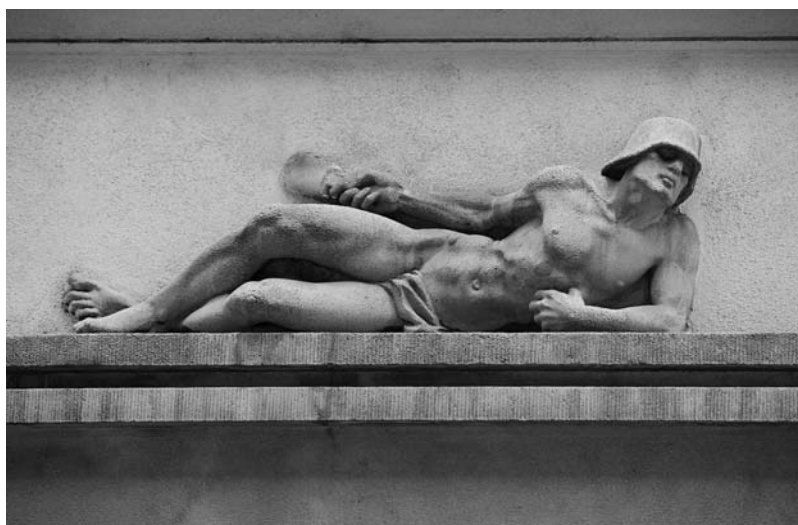
Preklad: Siner Co. Ltd.

Grafika: Géza Perlitz

Vykonané: Execution: A. Bt. Stúdió

Budapešť, Máj 2004

BARDKONTAKT 2007

PROJEKT A WORKSHOP V RÁMCI V4 NA ZÁCHRANU BANSKOŠ TIAVNICKEJ KALVÁRIE

Ing. arch. Katarína VOŠKOVÁ - Fakulta architektúry STU
Vedecko-výskumné a vzdelávacie centrum Banská Štiavnica

„Kto len Štiavnicu videl, nezabudne ju pre tie jej po vrchoch rozleznuté, do neba čahajúce domy. A naproti mestu na vysokej lúke stojí najforemnejší, najkrajší vrch Kalvársky celého sveta! Okolo hrdla, na pleciach samý ker, ako prám (lem) na odeve, na prsiach až po päty rád košatých líp! A medzi lipami ligocú sa káplinky a svätyne...“

(Árpád Hidvéghy, farár beliansky v knihe „Štiavnická Kalvária“, rok 1901)

Banskoštiavnická kalvária je pôsobivá baroková krajinná dominanta, situovaná na výraznom kopci oproti historickému mestu Banská Štiavnica. Pre tento architektonický komplex, pozostávajúci zo 17 kaplniek, troch kostolov (Dolný kostol, Sväté schody, Horný kostol), Žalára a Svätého hrobu, je charakteristické sústredenie hodnotných architektonických detailov, zaujímavých historických konštrukcií a výtvarných hodnôt, originálne začlenených do prírodného rámca montánnej krajiny okolia mesta. V súčasnosti sa komplex Kalvárie ocitol v stave vážneho ohrozenia. Narušené sú konštrukcie stavieb, znehodnotený je mobiliár pôvodného interiérového vybavenia kostolov.

Neutešený stav Kalvárie odzrkadľuje nedostatočný záujem verejnosti o osud jednej z najkrajších barokových kalvárií nielen Slovensku, ale aj v celej Európe. Miestne iniciatívy navrhli Kalváriu na zápis do zoznamu *100 najohrozenejších pamiatok sveta*, ktorý pravidelne zostavuje americká nadácia Svetový pamiatkový fond (World Monuments Fund). V júni 2007 bol barokový komplex Kalvárie v Banskej Štiavnici zaradený na Zoznam „100 najohrozenejších pamiatok sveta“.

Súbežne so snahami získať finančné prostriedky na priamu záchranu fyzickej podstaty Kalvárie sme s kolegami rozmýšľali aj o európskom kontexte tejto významnej pamiatky urbanistickej i architektonickej hodnoty.

Už história vzniku Kalvárie – jej založenie, vystavanie, určenie liturgii i každodennej údržby presahuje hranice súčasného Slovenska. Najpodrobnejšie je to zaznamenané v historickej knihe „Dejiny štiavnického domu jezuitov (1648 – 1773)“, ktorá je archivovaná v budapeštianskom národnom múzeu.

Otom myšlienky a hnacou silou pri výstavbe a uvedenia Kalvárie do života bol Čech – jezuita páter František Perger. Kým sa však dostal do Štiavnice, zbieral skúsenosti po celej rakúskej monarchii a Európe /uvádza sa v knihe: „Štiavnická kalvária. Ako povstala, ako dnes vyzerá a ako sa na nej koná pobožnosť“; autor: Árpád Hidvéghy, Joergesova tlačiareň, 1901/.

Okrem osobnosti pátra Pergera, či niekdajšej multietnickej skladby obyvateľstva mesta Banská Štiavnica, o ktorých svedčia aj 3-jazyčné popisy pri jednotlivých zastaveniach, k uvedomeniu si európskeho významu Banskoštiavnickej kalvárie prispela aj súčasnosť. Niekoľko rokov pod vedením talianskych odborníkov prebieha európsky projekt „Kalvárie a sväté hory v Európe“. Do projektu sa zapojilo aj Slovensko prostredníctvom Pamiatkového úradu SR. Jeho výsledkom bola publikácia resp. atlas kalvárií a svätých hôr s ich zmapovaním v rámci Európy, historického vývoja a pod.

Banskoštiavnickou kalváriou sa doteraz zaoberalo viacero hodnotných publikácií, dosiaľ však nebol zmapovaný rozsah jej poškodenia, a teda ani stanovený stupeň ohrozenia pamiatky. Nejestvuje prehľad o stratách na pamiatkovej hodnote komplexu a nevykovala sa diagnostika stavu historických stavebných a architektonických konštrukcií, a tak nie je možné stanoviť ani rámcový projekt vo forme manažment plánu jej revitalizácie. Z toho dôvodu sme pri koncipovaní študentského workshopu a odborného kolokvia ráтали so spoluprácou a pomocou univerzít a odborníkov z európskych krajín, hlavne z Maďarska, Čiech a Poľska. Projekt bol podporený Ministerstvom kultúry SR a Višegradským fondom.

Spomínaný medzinárodný workshop je určený univerzitným študentom a pedagógom a spolu s kolokviom aj pre širšiu odbornú verejnosť. Podujatie má dať odpoveď na najakútnejšie otázky obnovy Banskoštiavnickej kalvárie, zareagovať na aktuálnu potrebu výchovy študentov k tímovej práci

v rámci multidisciplinárneho chápania problematiky ochrany a obnovy kultúrneho dedičstva a napokon prispieť ku kultivovaniu vzťahu verejnosti ku historickým kultúrnym hodnotám.

Pri spracovaní projektu sme mali na zreteli niekoľko aspektov:

- pomoc pamiatke – barokovému komplexu kalvárie jej zdokumentovaním, pomenovaním problémov a načrtnutím možných riešení pri jej záchrane;
- umožnenie študentom a ich pedagógom pracovať v multidisciplinárnom a medzinárodnom tíme, so snahou prispieť k pochopeniu, že ochrana, či obnova kultúrneho dedičstva znamená spoluprácu niekoľkých profesií v rámci procesu;
- zapojenie širokej verejnosti do problematiky – prípravou sprievodných kultúrnych podujatí a výstav.

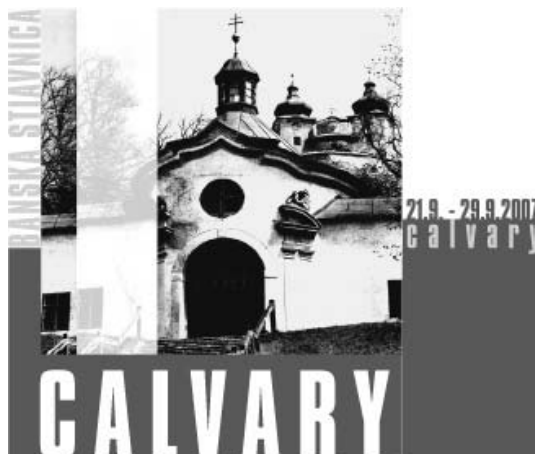
V závere tejto prednášky Vás pozývame na medzinárodné kolokvium a študentský workshop „Banskoštiavnická kalvária – perspektívy revitalizácie“, ktorý sa bude konať v Banskej Štiavnici od 21. do 29. septembra 2007.

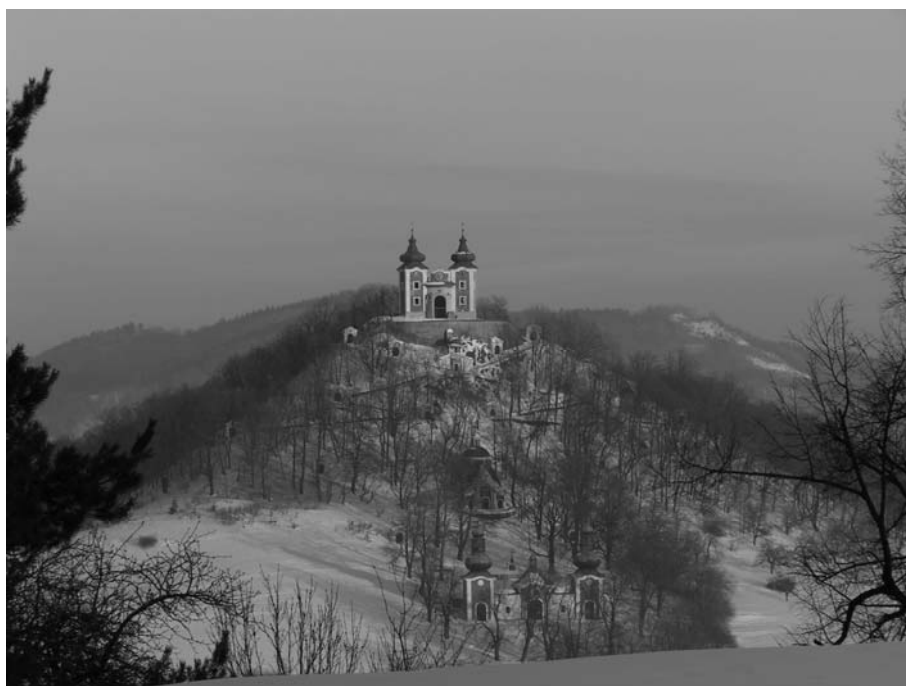
Na 7-dňovom medzinárodnom a medziodborovom **študentskom workshope** sa zúčastnia študenti architektúry, histórie umenia, reštaurovania pamiatok a teológie z krajín V4. Predmetom workshopu je analýza stavu banskoštiavnickej Kalvárie z hľadiska jednotlivých odborov zúčastnených na projekte a hľadanie východísk záchrany a revitalizácie unikátnej pamiatky.

V závere medzinárodného študentského workshopu je plánované dvojdnové medzinárodné **kolokvium** s účasťou širšej odbornej verejnosti, ktoré nadviaže na poznatky získané počas workshopu, s cieľom posúdiť súčasný stav, porovnať Banskoštiavnickú kalváriu s podobnými lokalitami v Európe, príp. naštartovať spoločné projektov na zlepšenie súčasného stavu a zabezpečenie prevencie chátrania takýchto pamiatok v budúcnosti.

Konečným cieľom je zo získaných poznatkov – z terénneho a archívneho prieskumu študentov a ich pedagógov počas workshopu a z výsledkov medzinárodného odborného kolokvia – vydať publikáciu „**Banskoštiavnická kalvária – perspektívy revitalizácie**“.

Všetky spomínané aktivity, ako aj masívna pomoc médií má pozitívnu odozvu u miestnych obyvateľov. Na základe týchto začatých aktivít odborníkov sa v súčasnosti formuje občianske združenie na záchranu Kalvárie, v areáli sa realizuje množstvo brigád. Uvedomujeme si, že popularizácia a zvyšovanie povedomia obyvateľov mesta a Slovenska a získanie ich podpory je pre skutočnú záchranu pamiatky a jej následný manažment údržby najdôležitejší.

BARDKONTAKT 2007

- VZPOMÍNKA NA VÝMĚNNOU SPOLUPRÁCI MEZI MĚSTY BARDEJOV A TÁBOR V MINULÉM STOLETÍ
- REIDENTIFIKACE NEMOVITÝCH KULTURNÍCH PAMÁTEK
- PLOŠNÝ PRŮZKUM A ZHODNOCENÍ VÝZNAMNÝCH STAVEB Z 19. A 20. STOLETÍ
- VĚDECKÉ HODNOCENÍ A ODBORNÁ DOKUMENTACE HISTORICKÝCH MĚST ČR
- MEZINÁRODNÍ KONFERENCE O MĚSTECH S BAŤOVÝMI ZÁVODY VE STÁTECH VIŠEGRADSKÉ ČTYŘKY

Ing. Otakar Berka – Tábor, ČR

- Vzpomínka na výměnnou spolupráci mezi městy Bardejov a Tábor v minulém století
- Reidentifikace nemovitých kulturních památek
- Plošný průzkum a zhodnocení významných staveb z 19. a 20. století
- Vědecké hodnocení a odborná dokumentace historických měst ČR
- Mezinárodní konference o městech s Baťovými závody ve státech Víšegradské čtyřky

• Vzpomínka na výměnnou spolupráci mezi městy Bardejov a Tábor v minulém století
Po té, co bylo 8 československých památkových rezervací prohlášeno za významné, (B. Štiavnica, Bardejov, Č. Krumlov, K. Hora, Kremnica, Levoča, Litomyšl a Tábor), podal Tábor v únoru 1978 VÝZVU k výměnné spolupráci při společenské aktivaci kulturních památek. První, ustavující pracovní porada, se konala v Táboře, v červnu 1978, další porady se pak konaly následně, střídavě v jednotlivých městech. Účast ke spolupráci odmítl pouze Č. Krumlov.

• Reidentifikace nemovitých kulturních památek
Reidentifikace v Táboře byla provedena v letech 2000 – 2004. Dle jednotné metodiky byly prověřeny všechny památky, zapsané ve státním seznamu, zpřesněno jejich objektové členění a aktualizovány seznamy.

• Plošný průzkum a zhodnocení významných staveb z 19. a 20. století
Pasporty jsou prováděny v rámci celostátního výzkumného úkolu ministerstva kultury ČR od roku 2005. Dokončena je pasportizace staveb Sezimova Ústí, z Tábora zpracovány pasporty pro 2 urbanistické obvody, dalších 13 na zpracování čeká.

• Vědecké hodnocení a odborná dokumentace historických měst ČR
Další výzkumný úkol ministerstva kultury ČR, jeho realizace je plánována pro roky 2008 a další. Do plánu byla zařazena města Tábor a Sezimovo Ústí.

• Mezinárodní konference o městech s Baťovými závody ve státech Víšegradské čtyřky
Konferenci uspořádal Spolok slovenských architektov v Bratislavě v roce 2006. Významným účastníkem bylo Sezimovo Ústí. Této otázce se podrobně věnoval pan dr. Silvan ve svém referátu

BARDKONTAKT 2007

ELEKTROTECHNICKÉ ZARIADENIE PAMIATKOVÝCH BUDOV

Ing. Jaroslav Španko, CSc., - SYSTEM PROJEKT, Bratislava

Ciele elektrotechnického vybavenia pamiatkových budov

Vzácnosť pamiatkových budov ich predurčuje na reprezentatívne a výnimočné využitie. Záchrana týchto objektov spočíva v prvom rade v stabilizovaní statických porúch a v optimalizácii vlhkosti muriva. Následne, podľa stavebnofyzikálnych vlastností objektu a spôsobu jeho využívania sa rieši temperovanie resp. vykurovanie objektu. V prípade vzácných umeleckých diel sa vyžaduje prísnejšia kontrola teploty a vlhkosti vzduchu. Umelé osvetlenie má byť v súlade s architektúrou a súčasne musí spĺňať požiadavky bežnej prevádzky až po vytvorenie slávnostného svetelného prostredia. Nevyhnutný je systém hlásenia stavov, ktoré by mohli byť z hľadiska bezpečnosti budovy a funkčnosti zariadení dôležité.

Podľa skúseností, sú z hľadiska elektroinštalácii náročnejšie historické sakrálne stavby.

Stručný súhrn elektro zariadení vyskytujúcich sa v kostoloch:

- monitorovanie závažných statických porúch,
- temperovanie muriva vodičmi položenými v odvlhčovacích kanáloch,
- elektroosmotické vysušovanie muriva,
- temperovanie vnútorného priestoru kostola počas liturgie,
- vzduchotechnické zariadenie,
- umelé osvetlenie (ďalej len osvetlenie), pri návrhu umelého osvetlenia treba vždy vychádzať z podmienok denného osvetlenia a činnosti, ktorá sa bude v konkrétnom priestore vykonávať,
- núdzové osvetlenie,
- vonkajšie osvetlenie,
- pohony zvonov,
- dúchadlo organu,
- zobrazovač čísiel liturgických piesní, textov,
- poplachový systém narušenia, elektrická požiarňa signalizácia, hlásenie stavov technických zariadení,
- diaľková signalizácia a ovládanie vybraných zariadení,
- ozvučenie,
- bleskozvod.

V ďalšom uvedieme niekoľko príkladov ukončených a rozpracovaných obnov kostolov, (v prednáške budú sprevádzané fotografiami):

Žehra

Dvojloďový gotický kostolík z 13. stor. so vzácnymi freskami z počiatku 14.stor.

Dôležitou úlohou obnovy bolo zníženie vlhkosti muriva.

Vytvorením odvlhčovacích kanálikov po vnútornom obvode muriva sa výrazne napomohlo zlepšeniu vnútornej klímy. Už pri vkročení do kostolíka znály navštevník zistí, že sa stratila pôvodná zatuchnutosť a vzduch je obdivuhodne svieži. Pre zamedzenie kondenzácie vlhkosti sú v odvlhčovacích kanáloch položené temperovacie vodiče, ktoré sú spínané v závislosti od vnútornej teploty a súčasne je riadený prívod a odvod vzduchu cez existujúce stavebné otvory.

Zostava subtilných svietidiel je zavesená na centrálnom 8-strannom nosiči. Strany nosiča sú odsadené od 8-stranného stĺpa vo vzdialenosti 55cm. Časť súboru svietidiel slúži pre prezentáciu fresiek, preto sú tiež spínané diaľkovým ovládačom, ktorý používa sprievodca pri výklade. Vytvorených je 10 svetelných scén.

Pretože morálne starnutie svetelnej techniky je rýchlejšie ako elektrorozvodov, súčasťou 8-stranného nosiča svietidiel je elektrokoľajnička profilu 18x18mm, na ktorej je možné svietidlá kedykoľvek vymeniť bez nástroja.

Pre osvetlenie presbytéria sú v rohoch víťazného oblúka stojany s elektrokoľajnícami profilu 30x30mm. Na týchto stojanoch je tiež zavesená štíhla skrinka prijímačov diaľkového ovládania, núdzové svietidlo, zásuvky a reproduktorová skrinka. Núdzové svietidlo na stojane je svetelne výkonné. Sprievodca ho môže prenášať, a tým v prípade náhodného výpadku el. energie, môže prisvetliť trasu odchodu návštevníkov z kostola.

V sakristii je zavesený tvarovo i povrchovou úpravou goticky štylizovaný 5-ramenný luster.

Rozvody sú prevažne pod novou tehlovou dlažbou. Napojenie a spínanie svietidiel na centrálnom nosiči je z malej rozvodnice umiestnenej pri prechode z veže na emporu. Hlavná rozvodnica je v sakristii.

Žďár nad Sázavou

Spolu s kostolíkom na Zelenej hore patrí tento kostol medzi najcennejšie sakrálné pamiatky v Českej republike. Umeleckým majstrovstvom Santini včlenil do gotickej architektúry vzletný barok a vytvoril tým obdivuhodnú symbiózu dvoch slohov.

Obmedzovanie vzliňania vlhkosti v murive je elektroosmotickým zariadením.

Pôvodne priemyselné výbojkové svietidlá boli vo vrchole klenieb zrušené. Pre rekonštrukciu bola odsúhlasená nová osvetľovacia sústava tvorená päťicou svietidiel kotvených na parapete horných okien. Toto montážne miesto umožňuje dobre jasovo modelovať klenby, vytvárať dostatočnú osvetlenosť na laviciach a súčasne je aj zabezpečený dobrý prístup ku svietidlám – cez von otvárateľné okná, ku ktorým sa možno dostať po miernych pultových strechách bočných lodí. Svietidlá sú osadené do elektrokoľajníc, s možnosťou ich pohotovej výmeny. Vzhľadom na veľký počet svetelných scén a tiež nádväznosť príľahlého, pôvodne cisterciáckeho kláštorného komplexu, uvažujeme s riadením pomocou digitálnej technológie LonWorks. (Tento systém umožňuje po slaboprúdovom 2vodiči samostatne ovládať a kontrolovať zariadenia pripojené na jeden spoločný silový kábel napájajúci viacej elektrospotrebičov.) Hlavným prínosom tejto technológie je minimalizácia silových káblových rozvodov a tým i minimalizácia sekania drážiak do muriva.

T.č. je ukončená obnova bočných lodí, transeptu a prvých štyroch travé hlavnej lode. Ďalej sa pokračuje na obnove presbytéria a bočných kaplniek.

Hronský Beňadik

Pre Slovensko veľmi významná gotická architektúra a príľahlým kláštorným komplexom.

Predmetom obnovy je hlavne elektroinštalácia. V súčasnosti sú stále v prevádzke pôvodné elektrorozvody v mosadzných rúrkach s vonkajším priemerom 9mm (z 30-tich rokov). Svojou patinou sa pohľadovo na povrchoch strácajú. Z hľadiska požiaru a úrazu el. prúdom sú určite už niekoľko desaťročí nebezpečné!

V hlavnej lodi predpokladáme zavesené zostavy svietidiel, rozmerove minimálne a tvarovo vychádzajúce z charakteristických gotických línii. (Rozmerovu minimalizáciu dosahujeme umiestnením predradných zariadení do podkrovia.) Prednosťou zavesených zostáv svietidiel je možnosť ich spustenia do výšky prístupnej z podlahy a vedenie rozvodov v podkroví.

Pre pamiatkový výklad bude mať sprievodca (rovnako ako v Žehre) príručný diaľkový ovládač osvetlenia.

Rozvody sú uvažované v rohoch pri podlahe v žlaboch s povrchovou úpravou patinovanej mosadze.

Pretože navrhujeme temperovanie panelmi umiestnenými v laviciach, rozvody od stien ku stĺpom uložíme do podlahovej škáry medzi dlažbovými štvorcami. Ukončené budú v malých skrinkach pri päte stĺpov.

Elektroinštalácia systémom LonWorks.

Ochranu pred atmosferickou elektrinou predpokladáme aktívnym bleskozvodom so zberačmi na južnej veži kostola a južnej bašte kláštora. Týmto by sa mal chrániť s kostolom aj celý

kláštorový areál. Pre vykonávanie pravidelných revízií je však dôležité zabezpečenie prístupu ku zberaču na veži.

Bratislava-Lamač

Významné dielo arch. Harminca - funkcionalistická architektúra s prvkami historizmu má dominantný strop tvorený kazetami v tvare zapustených ihlanov.

Predmetom novej elektroinštalácie bolo predovšetkým osvetlenie. Priklonili sme sa k pôvodnému dobovému riešeniu z 50-tych rokov – zaveseným svietidlám v blízkosti bočných stien hlavnej lode, s pozdĺžnym krokom totožným s rozmiestnením okien. Strop je nasvietený dvojicami svietidiel umiestnených na parapete okien.

Je na škodu, že montáž elektrorozvodov nie je urobená podľa pôvodne odsúhlasenej dokumentácie. Nerealizovalo sa riešenie s LonWorks, ale zopakovala sa stará elektroinštalácia s neoptimálnou topológiou a tým i väčšími výmermi káblov a pracnosťou.

Poráč

Barokový kostol východného obradu.

Cieľom investora bolo ešte pred komplexnou obnovou interiéru urobiť nové osvetlenie, ktoré by bolo esteticky prijateľné a súčasne by si vyžadovalo minimálne zásahy do muriva. Boli preto využité odvetrávacie otvory v klenbách, cez ktoré je v popredí ikonostasu horizontálne zavesený 6-stranný nosič zostavený z elektrokoľajnic. V prestole, pred emporou a na emporie sú svietidlá zavesené na krátkych vertikálnych koľajniciach.

Do budúcnosti vyvstáva otázka účelného a ikonostas šetriaceho temperovania. Ak sa bude požadovať teplota lode na úrovni vykurovania, zrejme bude potrebné pôvodný ikonostas premiestniť do iného nevykurovaného kostola. V prípade jeho ponechania, treba systémom riadenia udržiavať klímu v stanovených medziach (vetrať, sledovať teplotu a vlhkosť), čo môže byť investične rovnako náročné ako výmena ikonostasu za materiálovo odolný teplotám vykurovania.

Záver

Predmetom príspevku je načrtnutie riešení elektroinštalácii, s cieľom inšpirovania účastníkov plánovania a realizácie obnovy kostolov.

Samostatnou kategóriou sú drevené kostoly. V prípade plánovania ich obnovy alebo prípravy dokumentácie novostavby, doporučujeme navštíviť po požiari znovuobnovený drevený kostol v Ostrave – Hrabove.

Literatúra:

Španko, J.: Electrical Solutions in Wooden Religious Buildings. Rescuing the Hidden European Wooden Churches Heritage.

Fotografické prílohy:

Kaplnka sv. Kataríny, Bratislava,
1. tlmená svetelná scéna,

Kostol sv. Ducha, Žehra,
2. osemstranný nosič svietidiel (zatiaľ bez nárožníkov),
3. osemstranný nosič svietidiel s rozsvietenými nárožníkmi,
4. svetelná scéna – Strom života,

Kostol sv. Margity, Bratislava-Lamač,
5. zrekonštruované večné svetlo,

Kostol sv. Beňadika opáta, Hronský Beňadik,
6. skúšobné nasvietenie klenby v hlavnej lodi (kresba vo vrchole klenby je bez umelého osvetlenia ťažko viditeľná).

